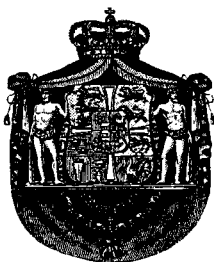

STATISTISK BUREAUS HISTORIE

ET OMRIDS, UDARBEJDET I ANLEDNING AF
BUREAUETS 50-AARIGE BESTAEN

AVEC UN PRÉCIS EN FRANÇAIS

UDGIVET AF STATENS STATISTISKE BUREAU

KØBENHAVN

BIANCO LUNOS KGL. HOF-BOGTRYKKERI (F. DREYER)

1899

(GYLDENDALSKE BOGHANDEL)

FORORD.

Ved kgl. Resolution af 1. December 1849 oprettedes Statistisk Bureau, og det begyndte sin Virksomhed med Aaret 1850.

I Anledning af, at Bureauet saaledes nu har bestaaet i et halvt Aarhundrede, blev der, efter Bureauets Initiativ og ifølge Forslag af Finansministeren, paa Finansloven for i Aar bevilget det et Beløb til Affattelse af et Skrift om Bureauets Forhistorie, d. v. s. vor officielle Statistiks Historie i første Halvdel af dette Aarhundrede. Udarbejdelsen af dette Skrift foretages ved en af Bureauets Embedsmænd, og det vil ventelig være færdigt til Udgivelse til Sommer.

Under Forhandlingen om Bevillingen udtaltes det imidlertid, at man vilde sætte Pris paa ogsaa at faa en Fremstilling af selve Bureauets Historie, altsaa omfattende vor officielle Statistik efter 1850. Bureauet havde selv indset Ønskeligheden heraf, men da der herved

blev Spørgsmaal om Forhold og Personer, delvis fra vor egen Tid, nærede man nogen Betænkelse derved. Imidlertid er Forsøget nu gjort. Af mange Grunde, deriblandt ogsaa den stærkt begrænsede Tid, der har staaet til min Raadighed, eftersom Beslutningen om Arbejdet først blev tagen i indeværende Aar, kunde der dog kun være Tale om et kortfattet Omrids af Bureauets Historie. Det er herved blevet ret vanskeligt at afgøre, hvad Skriftet skulde indeholde af Fakta, men, som det vil indses, har det været endnu vanskeligere at afveje Art og Omfang af de Betragtninger, der kunne knyttes til den faktiske Fremstilling. Disse Forhold bedes man have for Øje over for det foreliggende Arbejde.

Statens Statistiske Bureau, i November 1899.

Marcus Rubin.

INDHOLDSFORTEGNELSE.

Første Afdeling:	Side
Bureauets Oprettelse, indre Forhold, Personel og Budgetter	7
Anden Afdeling:	
Bureauets Publikationer	65

Bilag I:	
Indenrigs- og Finansministre, under hvilke Bureauet har sorteret.	
Bureauets Chefer og faste Personale	135

Bilag II:	
Fortegnelse over Bureauets (og Tabelkommissionens) Publikationer	145

Précis en français	165
------------------------------	-----

FØRSTE AFDELING.

BUREAUETS OPRETTELSE, INDRE FORHOLD,
PERSONEL OG BUDGETTER.

1.

Den officielle Statistik i Danmark havde i det nittende Aarhundrede først Navn af Kontor, senere var den under en Kommissions Varetægt, og først derefter blev den atter til Kontor, „det statistiske Bureau“.

Det kunde synes besynderligt, at vi begynde vor Redegørelse med en Meddelelse om et saadant rent ydre Forhold. Men det hidrører fra, at Fremstillingen baade af det statistiske Bureaus Tilblivelse og af en Del af dets senere Historie er nøje knyttet til Spørgsmaalet om Kontor eller Kommission: Tabelkontor eller Tabelkommission.

Det dansk-norske Tabelkontor oprettedes i 1797 og bestod til 1819¹⁾. Det synes kun at have haft overmaade ringe Betydning, og det har nærmest virket afskrækkende over for en Genoptagelse af officiel statistisk Virksomhed under de almindelige Kontorformer. Da derfor Jonas Collin som deputeret i Rentekammeret i 1833 indgav en Forestilling til Frederik VI, hvori han fremhævede Nytten og Nødvendigheden af et statistisk Tabelværk,

¹⁾ Den danske civile Centraladministrations Embedsetat 1660—1848. Kbhvn. 1889.

foreslog han en Række højtstillede Embedsmænd som Ledere af Tabelværket, idet han af Erfaring vidste, hvor slet en saadan Sag trivedes i et Bureau ¹⁾).

Det var paa Grundlag af Collins Forslag, at Tabelkommissionen nedsattes ved kgl. Reskript af 23. Novbr. 1833; men medens det oprindeligt var bestemt, at de af Kommissionen aflattede, til Kongen stilede Betænkninger skulde afgives gennem Rentekammeret, ændredes dette allerede i 1834. Ved Reskript af 6. Novbr. 1834 bifaldt Kongen nemlig en af Kommissionen umiddelbart — altsaa ikke gennem noget Kollegium — afgiven Betænkning, hvorefter de Resultater, hvortil Kommissionen kom, skulde forelægges til Godkendelse henholdsvis gennem Rentekammeret, Kancelliet eller Generaltoldkammeret.

Det vil let indsies, at denne Forandring, ihvorvel den kun var af formel Art, kunde blive af Betydning for selve Statistikkens. Dersom nemlig hele den officielle Statistik skulde gaa igennem et bestemt Kollegium, saa maatte den blive en Del af dette Kollegiums Embedsgering og bringes frem under dets Ansvar; men afgaves de statistiske Beretninger igennem forskellige Kollegier, alt efter Hensyn til Sagens Realitet, saa vilde intet enkelt Kollegium kunne anse sig som den statistiske Kommissions foresatte. Og jo mere uafhængig Tabelkommissionens Stilling blev, des friere blev ogsaa Statistikkens.

At Tabelkommissionens Selvstændighed kunde gennemføres, hang imidlertid sammen med, at dens Med-

¹⁾ Jfr. Skr. fra Collin til Finansministeriet af 9/2 1849.

lemmer selv indtog Stillinger som deputerede eller lign. i de fem Kollegier: Kancelliet, Rentekammeret, Finansdeputationen, Statsgældsdirektionen og Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet. Kommissionens oprindelige Medlemsantal, 5, blev fra 1839, da dens Virksomhed, som hidtil kun havde omfattet Danmark, udvidedes til Hertugdømmerne, forøget til 9, og de 4 ny Medlemmer vare ligeledes alle Kollegieherrer¹⁾.

De statistiske Hæfter, Kommissionen udgav, udarbejdedes under dens Overtilsyn, og Medlemmer af Kommissionen medvirkede ved Affattelsen af Indledningerne. Nogle af disse bleve dog helt eller delvis udarbejdede af sagkyndige uden for Kommissionen, og denne Form for Medhjælp, til Dels af videnskabelig Art, var ogsaa et Tegn paa Kommissionens ekstraordinære og frie Stilling og kom, ligesom hele dens øvrige særlige Ordning, til at øve sin Virkning ved Oprettelsen af og Planen for det statistiske Bureau.

Ved kgl. Resolution af 24. Novbr. 1848 ophævedes Tabelkommissionen, og ved Resolution af 3. Decbr. (Kundgørelse 5. Decbr.) s. A. bestemtes det, at indtil et eget statistisk Bureau kunde oprettes, skulde Tabelværket henlægges under Finansministeriet, gennem hvis Kontorer Arbejdet vilde være at besørge, dog under Medvirkning af Departementscheferne eller Direktørerne for Ministeriets forskellige Bestyrelsesgrene og med Bistand af en af Universitetslærerne i Statsøkonomi. Ordningen betragtedes altsaa kun som midlertidig, og der begyndte

¹⁾ Kringelbach, Civile Direktioner og Kommissioner etc. under Enevælden. Udg. af Rigsarkivet. Kbhvn. 1899. S. 84—85.

nu en Række Overvejelser, som varede et helt Aar igennem, om Vilkaarene for Oprettelsen af et selvstændigt statistisk Bureau.

Som videnskabelig Assistent ved Tabelværket havde Professor i Statsøkonomi A. F. Bergsøe virket fra 1. Juli 1845. Han var den destinerede Leder af Bureauet, og det kom derfor til at paahvile ham først at udtale sig om dettes fremtidige Ordning. I den Plan, han udarbejdede, var der tre Punkter, som bleve Genstand for den senere Diskussion: at der skulde oprettes et Bureau under Ledelse af en Enkeltmand (ingen Kommission), at denne skulde være en Universitetslærer i Statsøkonomi og altsaa forene Lærervirksomheden med Bureauledelsen, samt at Bureauets Publikationer skulde omfatte dels Emner, der aarlig behandlede, dels Emner, der behandlede med visse Aars Mellemrum, efter en Plan, der i Forvejen fastsatte, hvad der skulde høre under hver Afdeling.

Sagen gaves nu af Finansminister Sponneck først til Overvejelse af nogle af Medlemmerne af den tidligere Tabelkommission. Disse toge ikke blidt paa Bergsøes Plan. Departementschef Johnsen (det Medlem af Direktionen for Statsgælden og den synkende Fond, der havde været Medlem af Tabelkommissionen) udtalte sig imod Oprettelsen af et eget Kontor af lignende Grunde, som vare gjorte gældende i 1833: det vilde blive for trættende for de samme Personer stadig at beskæftige sig med tabellariske Arbejder, og det vilde være urigtigt at have en enkelt Person til Chef, eftersom de Opgaver, der kom til at foreligge, vare saa forskelligartede, at een

og samme Person ikke kunde være lige dygtig til at behandle alle. I hvert Fald vilde det være urimeligt at fastslaa, at Chefsposten stadig skulde være i Hænderne paa en Universitetsprofessor. Tabelværket kunde derimod passende henlægges under Statsbogholderiets Forretningsledelse (men altsaa under Tilsyn af en Kommission), dels fordi dette havde en dygtig Chef, dels fordi der var saa mange ledige Timer for Kontorpersonalet, og disse kunde da udfyldes ved Tabelarbejdet.

Det bør her indskydes, at det Talmateriale, som dengang stod den officielle Statistik til Raadighed, i langt højere Grad end nu var færdige Tabeller, der bleve indsendte fra Lokaløvrigheder m. v. og af Statistikken kun undergivne en Art Revision og Sammenarbejden. Dette forklarer den oftere genkommende Frygt for, at Arbejdet skulde sløve, og Forslagene om, at det — under kyndig Overledelse — burde henvises til en helt underordnet, vekslende Arbejdsstab.

Collin vilde ikke heller slutte sig til Bergsøes Forslag. Han ønskede intet Bureau oprettet — Fortiden havde tilstrækkelig vist Manglerne herved, baade med Hensyn til Ledelsen og med Hensyn til den stadige Benyttelse af samme Arbejdskræfter, som bleve sløvede under Arbejdet —, han var dernæst en Modstander af, at Direktørposten skulde være fast forenet med Professoratet i Statsøkonomi, endelig ansaa han en paa Forhaand vedtagen Plan for Bureauets Arbejder for skadelig, hvis man følte sig bunden ved den, og ellers for overflødig. Efter hans Mening burde Tabelværket underlægges en Kommission paa 3 Medlemmer, Professoren i Statistik samt

en af Finansministeriet og en af Indenrigsministeriet valgt Mand; disse skulde dele Udarbejdelsen af Indledningerne imellem sig og til Ledelsen af det egentlige Kontorarbejde vælge en habil Mand, som da atter antog de fornødne Kræfter til det nøjsommelige Detailarbejde¹⁾.

Johnsens og Collins Erklæringer bleve sendte til Universitetet. Bergsøe udtalte, at Spørgsmaalet om Oprettelsen af et Bureau alt var afgjort ved den kgl. Res. af 3. Decbr. 1848, saa dette kunde ikke mere sættes under Debat, og at de afgivne Erklæringer i øvrigt vare prægede af en højst forklarlig Kærlighed hos Johnsen og Collin til Tabelkommissionen og dens Arbejde, men at man derfor ogsaa havde forset sig paa Spørgsmaalet. Navnlig var det en Misforstaaelse at tro, at det statistiske Arbejde kunde røgtes af andre Kontorers halvt udslidte Personale; det burde, som alt af Bergsøe tidligere udtalt, være et Forberedelsesarbejde for statsvidenskabelige Kandidater, før de gik ud til andre, videre Virksomheder²⁾.

I en samlet Erklæring fra Professorerne David og Velschow samt Lektor Kayser udtaltes det dernæst, at man var ganske enig med Bergsøe i, at det statistiske Bureau ikke blot burde oprettes for at publicere Tabelværker, men i det hele for at samle statistisk Stof til Brug for Administration og Videnskab. Derfor burde det ogsaa være en selvstændig Institution, ledes efter en given Plan og have et Personale, for hvilket Statistikken ikke kun var en Bibeskæftigelse. Man var derimod uenig med Bergsøe ikke blot i selve den af ham ud-

¹⁾ Johnsens Skr. til Finansm. er af ¹¹/₁, Collins af ⁶/₂ 1849.

²⁾ Brev til Prof. Velschow af ²¹/₃ 1849.

kastede Plan for Arbejderne — hvad der ikke var noget Principspørgsmaal —, men navnlig i, at Bureauet burde henlægges under en Enkeltmand. En Enkeltmand, med tilstrækkelige Forudsætninger og tilstrækkelig Friskhed til overalt og altid at tage det rette Initiativ, vilde ikke kunne findes, og i hvert Fald ikke, naar Chefsposten skulde være et Biembede, til Stadighed forbundet med Universitetsprofessorposten i Statistik. Nej, Ledelsen burde overdrages 3 Mænd, af hvilke den ene var særlig kyndig i Vitalstatistik (Befolkningsstatistik), den anden i Agrikultur- og Industristatistik, den tredje i Handelsstatistik. Hver af de tre skulde skrive Indledningerne til sin Afdeling; der var da ingen Grund til, som Bergsøe havde udtalt, at frygte for, at Ansaret vilde forflygtiges ved, at det ikke bares af en enkelt. Endelig skulde der under de tre ledende Mænd ansættes en Kontorchef, der førte umiddelbart Tilsyn med Arbejdet. — I Anledning af et fra det medicinske Selskab indgivet Andragende om, at det i Fremtiden maatte faa Indflydelse paa Udarbejdelsen af den vitale Statistik, udtaltes det endvidere i Betænkningen, at dette Andragende vel var al Opmærksomhed værd, men at der næppe i Øjeblikket kunde træffes nogen Afgørelse derom¹⁾.

Sagen fremsendtes nu gennem Kultusminister Madvig til Finansministeren. Madvig selv ledsagede Betænkningen med den Bemærkning, at Bureauet burde ledes af en enkelt Mand, som dog ikke behøvede at være knyttet til Universitetet. En Kommission „turde let medføre Lang-

¹⁾ Skr. af 20/7 1849 fra Prof. David og Velschow samt Lektor Kayser til Decanus i det rets- og statsvidenskabelige Fakultet.

somhed og Modstrid og hindre den planmæssige Sammenhæng ved at lade Specialiteterne rive sig løs“. Dette udelukkede ikke, at Bureauchefen forelagde sine Planer for Komitéer af sagkyndige, ligesom de statsvidenskabelige Docenter endog burde være forpligtede til at henvende sig til Bureauet, eventuelt Ministeriet, med hvad de mente kunde fremme Tabelværket, og Bureauchefen selv burde naturligvis være opmærksom paa, hvad der i eller uden for Administrationen fremkom af ny Forslag o. s. v. Bureauchefen burde have nogen fast Medhjælp, men i øvrigt videnskabelig og mekanisk Assistance fra andre Kontorer, da det vilde være sløvende kun at have at gøre med statistiske Arbejder¹⁾.

Paa Grundlag af de tilstillede Betænkninger afgav nu Finansminister Sponneck under 25. Oktober 1849 en Plan om Bureauets Oprettelse til Premierministeren. Planen var ledsaget af en Skrivelse, ifølge hvilken Bureauet fremtidig burde henlægges fra Finansministeriet, hvis Forretningsomraade nylig var blevet udvidet, til Indenrigsministeriet, hvor det modsatte var Tilfældet. Sponnecks Plan for Bureauet cirkulerede imellem de øvrige Ministre, men vandt kun delvis Billigelse. Det hed i Planens § 1, at der skulde oprettes et eget statistisk Bureau, og at det videnskabelige Tilsyn skulde føres af en videnskabelig Komité, og i § 4, at „den statistiske Komités Forhold til det statistiske Bureau er et fra det videnskabelige Standpunkt tilsynsførende og vejledende, men i øvrigt ikke overordnet“. Indenrigsminister Rosenørn var imidlertid meget betænkelig ved Planen om en Ko-

¹⁾ Skr. fra Madvig til Finansm. af 26/9 1849.

mité, ikke mindst, fordi han frygtede Sammenstød mellem den udsete Bureauchef Bergsøe og de udsete tre Kommissionsmedlemmer, Prof. David, Lektor Kayser og fhv. Kontorchef (Jernbanedirektør) V. Rothe. Derimod var han enig i, at der hvert Aar burde affattes en Plan for Bureauets Arbejder, og derefter dets Budget bestemmes paa hvert Aars Finanslovsforslag. Kultusminister Madvig udtalte sig ligeledes mod Komitéen; „i det ringeste maa stor Forsigtighed anvendes ved Ordningen af Forholdet imellem Komitéen og Bureauchefen . . . , men jeg frygter for, at Forsigtighedens Resultat vil være, at Komitéen, der vil tro sig berøvet den tilbørlige Indflydelse, intet vil gøre“. Han sluttede sig ligeledes til den Udtalelse af Indenrigsministeren, at det udtrykkelig burde anføres, at Bureauet var forpligtet til at levere de Sammenstillinger og Oversigter over statistiske Forhold, som et eller andet Ministerium maatte begære, om de end ikke fra først af vare bestemte til Publikation. Maaske burde dog Begæringerne gaa gennem det Ministerium, Bureauet sorterede under, „for at faa Karakteren af et Paalæg uden at udsætte Bureauet for at overlæsses“.

Ved kgl. Resolution af 19. Novbr. 1849 henlagdes Tabelværket fra 1. Decbr. 1849 under Indenrigsministeriet, og under 30. Novbr. 1849 indsendte dette en Forestilling til Kongen om Bureauets endelige Oprettelse. I dette højst ejendommelige Aktstykke hedder det bl. a., at Statsraadet har foretrukket, at Ledelsen af Bureauet blev overgivet til en enkelt fremfor til en Kommission, „hvilket fra flere Sider var bragt i Forslag“. Bureauets Chef bør uden Departementsdirektørs Mellemløst staa

umiddelbart under Indenrigsministeren; han underskriver de Bureauet vedkommende Sager, „ligesom Sager vedkommende Bureauet rettest stiles til dette, for saa vidt de respektive Autoriteter eller andre ikke særligen maatte finde sig opfordrede til at adressere deres Meddelelser til vedkommende Minister, saasom i Tilfælde af Besværinger over Bureauet eller lign.“ Endvidere udtales det, at ligesom Statsraadet har fundet det uhensigtsmæssigt for bestandig at knytte Bureauchefsposten til et af de statsvidenskabelige Universitetslærerembeder, saaledes har Ministeren (Indenrigsministeren), dels paa Grund af Vanskelighederne ved at finde alle de til Posten „fornødne Egenskaber og mangesidige Indsigter“ forenede hos en enkelt, „dels fordi fleraarig Beskæftigelse med de statistiske Arbejders mekaniske Del letteligen kan svække den paagældendes Interesse og Kraft“, ønsket Udnævnelsen indskrænket f. Eks. til 5 Aar; herved opnaas saa, at paagældende holder sig frisk i sin Videnskab og lader Bureauets Arbejder holde Skridt med Videnskaben, „da i modsat Fald hans Virksomhed ikke vil undgaa velfortjent offentlig Kritik, og skulde dennes Stemme optræde saa vægtig imod ham, at han ikke kan opretholdes i Stillingen“, vil han let kunne afløses af en anden ved Periodens Udløb uden særdeles Opofrelse for Statskassen. Endvidere udtalte Forestillingen, at ligesom altsaa Enkeltmand og ingen Kommission burde lede Bureauet, ansaa Flertallet af Statsraadet det ikke heller for rigtigt, som af Finansministeren foreslaet, at indsætte en permanent statistisk Komité, sideordnet med Bureauchefen; thi Ministeren vilde jo altid staa frit med

Hensyn til Tilkaldelsen og Benyttelsen af videnskabelige Kræfter, og en slig Komité vilde let give Anledning til Kollisioner. — Til Bureauchef foresloges, med Statsraadets Samtykke, A. F. Bergsøe, idet hans Stilling som Professor i Statistik i Forbindelse med hans videnskabelige Virksomhed fortrinlig henledte Opmærksomheden paa ham. Da han som Assistent ved Tabelværket havde 600 Rbdlr. aarlig, vilde et Tillæg af 400 Rbdlr. være passende, saa at han altsaa i hvert af de 5 Aar, for hvilke han udnævntes til at forestaa Bureauet i Forening med sin Universitetsgerning, fik 1000 Rbdlr. for førstnævnte Virksomhed.

Indstillingen billigedes ved kgl. Resolution af 1. Decbr. 1849, og 1. Januar 1850 paabegyndte Bureauet sin Virksomhed under A. F. Bergsøes Ledelse.

2.

Saaledes endte de mange Overvejelser med Oprettelsen af et Bureau, uden Kommission eller Komité, og med en Chef, hvis Ledelse af Bureauet blev et Bihverv til hans øvrige Livsvirksomhed. Som det fremgaar af en senere Skrivelse fra Bergsøe, havde han faaet Valget imellem at faa „to ulønnede Medbestyrere paa Siden“ og da blive fast ansat eller at blive ansat alene, men da kun paa Tid¹⁾. Han valgte det sidste. Det synes i øvrigt, at de Grunde, der anførtes til, at man let burde kunne blive af med ham, lige saa godt og til enhver Tid kunde gælde enhver anden Embedsmand.

¹⁾ Skr. fra Bergsøe til Indenrigsm. af 4/1 1853.

Imidlertid bør det jo indrømmes, at der var en vis 1849-Friskhed over den nys citerede Forestilling. Men, trods alle de forberedende Skridt, havde man dog kun opnaaet noget ret ufærdigt, hvis Omraade og Grænsen ingen kunde bestemme. Bureauet skulde sortere under Indenrigsministeriet; dette gjaldt dog navnlig kun den forretningsmæssige Del af dets Virksomhed, Personalet, Budgettet m. v., men i øvrigt skulde „Bureauets Bearbejdelse og Offentliggørelse af Oversigter over statistiske Forhold“ ske under Overtilsyn af det Ministerium, for hvilket Arbejdet var foretaget. For at angive Bureauets Stilling som egen Institution — saa at sige under samtlige Ministerier — fik det da ogsaa sit eget Segl. Det blev Allemands Tjener, men netop derigennem snarere sin egen Herre.

Statistisk Bureaus første Chef, A. F. Bergsøe, var født den 7. Januar 1806, blev 23 Aar gammel juridisk Kandidat og fik i Aaret 1836 Videnskabernes Selskabs Pris for et Skrift om Grev Chr. Reventlows Virksomhed. Han blev 1845 Lektor, 1848 Professor i Statsøkonomi ved Københavns Universitet. Fra 1844—53 udgav han, i fire Bind, „den danske Stats Statistik“. Dette Bergsøes Hovedværk indtager en betydelig Plads i dansk statistisk Litteratur ved den Kendskab, det giver os til det danske Monarkis statistisk-topografiske, kulturelle og forvaltningsmæssige Forhold omkring Midten af det nittende Aarhundrede. Det er paa mange Steder bredt og naivt, men dette vejer lidet for os, som maa være taknemmelige for den overordentlig omfattende Stofmængde, her er

bragt til Veje, og som staa beundrende overfor den Energi og Flid, hvormed Materialet er samlet og ordnet.

Bergsøe var en Mand, der ved Studier og ved Rejser havde gjort sig bekendt med sin Tids Statistik og Nationaløkonomi, og ingen vil kunne nægte, at i de faa Aar, han stod i Spidsen for Bureauet, viste han Blik for, hvad Statistikken da kunde magte, og hvad der paa hvilede den at søge oplyst, og bragte Bureauet ind i et godt og følgeværdigt Spor. Han skrev selv flere velaffattede og indholdsrige Afhandlinger, og han fortsatte samtidig sin øvrige Forfatter- og sin Universitetslærer-virksomhed. Men som Menneske synes han paa Grund af Forfængelighed og Pirrelighed at have været vanskelig at omgaas, og ved at vove sig ind paa Felter — fra det skønlitterære til det politiske —, hvor han ikke hørte hjemme, ligesom vel ogsaa ved hele sit Væsen, udæskede han en ublid Kritik. Af Motiver, der ikke foreligge oplyste, endte han selv sine Dage. Han døde den 16. Januar 1854.

Ikke blot for Bergsøe var ved Bureauets Oprettelse Embedsstillingen ved dette „midlertidig“, men ogsaa for flere af hans Medarbejdere; for den faste Medhjælp var Bureauarbejdet til Dels kun Bierhverv. I de nærmest følgende Aar konsolideredes dog Forholdene noget. Den konstituerede Fuldmægtig Henke, der i Løbet af et kvart Aarhundrede havde tjent sig op gennem Finansministeriets Kontorer, blev fra 1. April 1852 kgl. Fuldmægtig, og flere af de øvrige „paa Tid“ ansatte Assistenten m. v. fik fast Ansættelse.

Bureauets aarlige Budget var i disse Aar 24000 Kr., nemlig 8600 Kr. til Gager (hvoraf 2000 Kr. til Chefen), 2000 Kr. til særlige Honorarer (til videnskabelig Medhjælp uden for Bureauets egne Kræfter), 800 Kr. til Bibliotek, 2000 Kr. til Kontorfornödenheder, endelig 10600 Kr. til Trykning og andre med Udgivelserne forbundne Udgifter. Paa det budgetterede Beløb blev der imidlertid i Reglen sparet ikke saa lidt, navnlig paa Honorar- og paa Udgiverkontoen. Regnskabet udviste $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{5}$ ringere Beløb end Budgettet; endnu i 1854, det første Aar, i hvilket C. N. David ledede Bureauet, var den samlede Udgift kun godt 19000 Kr.

Efter Bergsøes Død blev det ved kgl. Resolution af 22. Januar 1854 overdraget Kammerherre, tidligere Indenrigsminister M. H. Rosenørn at lede Bureauet, et Valg, der var godt og nærliggende, fordi Rosenørn baade teoretisk og praktisk havde sysselsat sig med Statsøkonomi og Statistik. Han fratraadte imidlertid allerede efter faa Maaneders Forløb, og til Chef for Bureauet udnævntes derefter ved kgl. Resolution af 31. Maj 1854 Etatsraad, Professor, Overfængselsdirektør, Dr. phil. C. G. N. David.

Da David blev Chef for Bureauet, gik han i sit toogtresindstyvende Aar — han var født den 16. Januar 1793 — og havde, som bekendt, alt paa mange Omraader været fremme i det offentlige Liv. I 1823 var han bleven Dr. phil. i Göttingen for en finansvidenskabelig Afhandling, 1830 blev han Professor i Statsøkonomi ved Københavns Universitet, men afskedigedes i

1836, fordi han som Redaktør af det af ham stiftede Blad „Fædrelandet“ havde mishaget Kongen og Regeringen. I senere Aar holdt han dog paa ny Forelæsninger ved Universitetet¹⁾. Afgjort liberal under Frederik VI gik han over til den mere konservative Side under Christian VIII; han var i 1840erne Raadmand i København og deputeret i Stænderforsamlingen, og han stemte i 1849 som kongevalgt Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling imod Grundloven. Hans Deltagelse i det politiske Liv som Medlem af de lovgivende Forsamlinger fortsattes i de følgende Decennier ned til 1870, og fra 11. Juli 1864 til 6. November 1865 var han Finansminister i Ministeriet Bluhme. Endelig var David Overinspektør for Fængselsvæsenet 1849—58 og Direktør i Nationalbanken fra 1858 indtil sin Død, den 18. Juni 1874. Som Chef for Statistisk Bureau fungerede han indtil 31. Marts 1873.

Saaledes var den ny Chef for det statistiske Bureau ikke en stille Videnskabsmand, en faglig Statistiker, kun kendt gennem sine Skrifter, ikke heller en Embedsmand, der efterhaanden havde tjent sig op til denne ledende Post. Nej, det var en Mand, der ganske vist var og havde været nationaløkonomisk Forfatter og Lærer, men som dog navnlig var kendt som Politiker, og hans Embedsvirksomhed havde snarere haft sit Tyngdepunkt i praktisk Gerning, ved Styrelsen og Reformen af vort Fængselsvæsen, end i det teoretiske Arbejde ved Uni-

¹⁾ Fra 1849 overtog David „Besørgelsen af en Del af de til det statsvidenskabelige Kursus ved Universitetet hørende Forelæsninger“ og vedblev hermed indtil ned i 1860erne. Som Følge heraf beholdt han indtil sin Død den Pension, der var tilstaaet ham i 1836, uagtet den skulde være bortfalden ved hans senere Embedsansættelser. (Godhedsfuld Meddelelse af Fuldm. v. Konsistorium M. Clausen).

versitetet. Han medbragte til sin Stilling rige Erfaringer fra Hovedstadens Administration og fra det statslige Forvaltningsliv, han var en øvet Skribent, en slagfærdig Taler, en sprogkyndig Mand.

Det var i visse Henseender paa et meget heldigt Tidspunkt, at David blev Chef for Bureauet. Det kan vistnok siges, at Datidens europæiske Statistik var mere bred end dyb; den officielle Statistik var saa ung, at store, nærliggende Omraader endnu ikke vare tagne ind under Behandling og skulde gennemgaa den første Kultur. Der var derfor hos David, med hans vidtgaende Interesser, med hans maugeartede Kundskaber og Erfaringer, meget af det, som dengang i første Række maatte kræves til at lede den officielle Statistik. Desuden vilde Datidens Statistik som al Ungdom erobre en Verden. Derfor blev det de internationale statistiske Kongressers Tid, hvor man hurtig enedes om alt det, der skulde udrettes Landene over paa ensartet Maade — hvad der blev til megen Gavn for Statistikken —, men paa den anden Side let glemte, at hvad det dog først og fremmest gjaldt om, var at faa hvert enkelt Lands økonomiske og sociale Liv saa indtrængende belyst som muligt, og at en Statistik af den Art netop mindre godt lod sig forlige med den internationale Ensartethed. David var den internationale Statistiks Mand ved international Færden og Sprogevtne, Form for Uddannelse, Art af Kundskab og hele Aandsretning.

Man kunde spørge om, hvor vidt Davids Alder ikke var en Hindring for Røgtelsen af hans Hverv. Herimod strider, at han mere end ti Aar efter blev Minister under

overordentlig vanskelige Forhold og ifølge kyndiges Mening endnu lagde stor Kraft og fremragende Talent for Dagen.

Og dog, det havde maaske været bedre, om den, der i 1854 blev ansat som Chef for Bureauet, og som derefter skulde lede det i henved en Snes Aar, ikke havde været 62, men snarere 31 Aar, og det havde utvivlsomt været bedre, om Chefsposten ikke havde været et Biembede, der skulde røgtes ved Siden af Direktørposten for Fængselsvæsenet eller i Nationalbanken og ved Siden af et fremskudt politisk Arbejde. Derfor behøvede man ikke til Chef at have valgt blot en stuelærd, der aldrig havde været uden for sit Tagkammer, og der skulde fantasere sig Livet til med en Gaasefjer. Men det maatte blot gerne have været en Mand, for hvem Statistikken ikke var noget blandt andet mere, men for hvem den var det centrale i hans Livsgerning — i hvert Fald saa længe den i det hele var hans Gerning.

David har gjort Statistisk Bureau overmaade megen Gavn. Det vandt i Ind- og Udland Navn og Anseelse, det fortsatte Traditionerne fra Tabelkommissionens Tid og udsendte omfattende Tabelværker, det lod ingen af de Opgaver, som dengang stod i første Række, helt urørt, det vedligeholdt den gamle og fundamentale Statistik, f. Eks. om Befolkningen og dens Bevægelse, og tog adskillig ny Statistik op til Behandling, f. Eks. Finansstatistikken for Stat og Kommuner. Der udkom i Bureauets Meddelelser gode Afhandlinger, deriblandt fra Davids egen Haand, og endnu i de sidste Aar af hans Virksomhed begyndte Publikationen af de fortræffelige

„Sammendrag“, hvis aarlige Udgivelse først efter hans Tid med Urette standsede. I flere Retninger havde David dernæst Ideer til Statistikkens Videreførelse, som ikke naaede ud i Livet paa Grund af Hindringer, han ikke var Herre over, og han var desuden selv paa det rene med, at Statistikken vilde naa endnu længere frem herhjemme, end den var naaet, ved en forbedret Organisation af Bureauet, ved en Forandring af Chefsstillingen, ved et nøjere Samarbejde med den øvrige Administration og med Landet end den, der nu fandt Sted. Tiden var blot ikke inde til disse Reforme.

Saaledes har David udrettet meget for Bureauet og havde gerne udrettet mere. Men han var jo nu engang ingen ung Mand — han var over 80 Aar gammel, da han forlod Bureauet —, og han skulde passe adskilligt andet, mindst lige saa vigtigt som Statistikken. Følgen blev da, at der var Perioder i hans Chefstid, hvor Tingene slæbte sig af, hvis de da ikke helt stagnerede — vi skulle senere se ret kraftige Eksempler derpaa —, at Statistikken, som alt ovenfor antydte, ofte blev bred nok, men ogsaa undertiden afgaves som et stort Talmateriale, uden Vejledning eller med en overfladisk, og endelig, at der ingen statistisk Stab blev opdragen i Bureauet. Ved en indtrængende og opdragende Samvirken mellem Chef og underordnede vilde der maaske kunne have dannet sig en Skole eller dog en lille Kreds af Mænd herhjemme, som med Lyst og Indsigt havde fordybet sig i statistisk Arbejde, medens Mænd af den Art nu maatte søges efter med en Lygte paa Torvet.

Imidlertid, C. N. Davids og Statistisk Bureaus Navne

ville være uopløselig forbundne med hinanden. Han var i lange Tider Statistikkens Nestor herhjemme, og, trods Mangler ved hans Virksomhed, bevare vi med Ærbødighed Mindet om den danske officielle Statistiks anseligste Repræsentant, den betydeligste Personlighed, der har været knyttet til og ledet Statistisk Bureau.

3.

I Betænkningen over Finanslovsforslaget 18^{53/54}¹⁾ gjordes det gældende, at Statistisk Bureau, hvis Virksomhed gjaldt hele Monarkiet, burde sortere under Monarkiets Finansministerium og saaledes udgaa af Indenrigsministeriet. Dette Forslag toges til Følge, og i Henhold til den under 31. Juli 1853 stadfæstede Finanslov blev Bureauet henlagt under Finansministeriet som en uden for Departementerne staaende Afdeling.

Bureauets Særstilling bibeholdtes altsaa under den ny Ordning, men man savnede dog stadig Bestemmelser om dets Rettigheder og Pligter. Dette gav, efter Bergsøes Død, Anledning til en Skrivelse (af 6. April 1854) fra Finansministeriet til Kmh. Rosenørn, i hvilken det udtaltes, at der manglede tilstrækkelige Bestemmelser om det statistiske Bureaus Virksomhed, dets Stilling til Finansministeriet, dets Forretningsgang o. s. fr.

I Bureauets Svar af 18. April 1854 gjordes det gældende, at ihvorvel Bureauets Virksomhed afgang og bestemtes af, hvad de forskellige Ministerier opfordrede

¹⁾ 4de Rigsdagssamling, Anhang B. Sp. 90.

det til statistisk at undersøge, vilde det dog være rimeligt, om Bureauet aarlig indsendte en Plan over sine Arbejder til Finansministeriet som det Ministerium, det nærmest sorterede under.

Ved Skrivelse fra Finansministeriet af 16. Maj 1854 paalagdes det derefter Bureauet for hvert Finansaar at udarbejde en Plan for Bureauets Virksomhed i det paagældende Aar, „og til Ministerens Approbation at forelægge samme tillige med Forslag om, hvad der ved Trykken formenes i det paagældende Aar at burde publiceres“.

Efter at David var tiltraadt, fremkom han ved Indsendelsen af sit første Budgetforslag for Bureauet (for Finansaaret 18⁵⁵/₅₆) i en Skr. af 25. August 1854 med en Oversigt over Bureauets Arbejdskraft og med Forslag med Hensyn til Fremtiden. I Bureauet var dengang ansat, foruden Chefen, 1 Fuldmægtig, 6 Assistentter og 2 Skrivere, og Budgettet androg ligesom tidligere 24000 Kr. aarlig. Dette Beløb blev ogsaa budgetteret for Aaret 18⁵⁵/₅₆ og endvidere for Finansperioden 18⁵⁶/₅₈. Imidlertid skete der i disse Aar forskellige Forandringer i Bureauets Administrationsforhold. I Henhold til en Skrivelse fra David til Finansministeriet af 25. August 1854 blev Fuldmægtig Henke udnævnt til Kontorchef (fra 29. April 1855), idet David gjorde opmærksom paa, at saaledes som Bureauchefens Stilling var fastsat og aflagt — og hvorefter den jo var en Art Honorarpost, forenet med en anden egentlig Embedsstilling — savnedes der aabenbart en Kontorchef til det umiddelbare Tilsyn med Bureauets Virksomhed og med Personalet, og faktisk havde

Henke allerede i længere Tid gjort Kontorchefs Arbejde. Kontorchefsgagen var 2800 Kr. Endvidere bleve i samme Finansaar (18^{55/56}) de 6 Assistent- og 2 Skriverposter ombyttede med 3 Kancelliststillinger (à 1000 Kr.) og 5 Assistentposter. Da man havde kgl. Udnævnelse som Kancellist, fik altsaa Bureauet nu 4 Poster med kgl. Udnævnelse (foruden Bureauchefsposten). Til Lønning af de 5 Assisterter var der i alt fastsat 3200 Kr., deraf gik 2200 Kr. til 3 af Assisterterne, medens 2 fik hver 500 Kr. Sidstnævnte to vare samtidig ansatte henholdsvis i det slesvigske og i det holsten-lauenborgske Ministerium.

Hertugdømmernes Statistik var alt optagen i den almindelige Statistik i Tabelkommissionens Tid, og man havde, for Handels- og Skibsfartsstatistikens Vedkommende, fortsat dermed ogsaa efter Bureauets Oprettelse. Men da man fra nu af ønskede en mere ligelig, officiel statistisk Behandling af Rigets forskellige Dele, ansaas det for nødvendigt at faa Medhjælp hertil fra Funktionærer i Ministerierne for Hertugdømmerne, og denne Ordning blev altsaa første Gang truffet for Finansaaret 18^{55/56} 1).

1) Før Bureauets Oprettelse var Vareomsætningen baade for Kongeriget og for Hertugdømmerne bleven behandlet for Aarene 1838—47, og de statistiske Tabeller herover for Størstedelen tillige bleve udgivne paa Tysk; endvidere vare Folketællingerne i Hertugdømmerne for 1835, 1840 og 1845 samt Vielser, Fødsler og Dødsfald 1835—45 bleve behandlede og Tabelhæfter herom udgivne paa Tysk. Efter Bureauets Oprettelse, men før 1855, forelaa kun et enkelt Toldhæfte for Kongeriget og Slesvig (for 1851, udg. af Finansministeriet 1852) og et Toldhæfte (Handel og Skibsfart) for hele Monarkiet for Aaret 1852, udgivet 1854. Derimod udkom i Aarene 1855—64: Folketællingerne af 1855 og 1860 for Kongeriget og Hertugdømmerne, Vielser, Fødsler og Dødsfald samt Selvmordstabeller for Kongeriget og Hertugdømmerne indtil ca. 1860, Handels- og Skibsfartstabeller for Kongeriget og Hertugdømmerne for Aarene 1853—62 (og for Kgr. og Slesvig for

I Bureauets Statistik var ogsaa optaget og behandlet Folketællingsresultaterne for Bilandene og Kolonierne. De offentliggjordes selvfølgelig paa Dansk, og i Anledning af en Henvendelse fra det islandske litterære Selskab udtalte Bureauet senere, at det ikke kunde udgive paa Islandsk, hvad der forelaa i dets Værker om Island, og at det ikke heller havde Midler til at understøtte nævnte Selskab til nogen saadan Udgivelse ¹⁾.

Naar Bureauet, trods Merudgiften i Anledning af det forøgede Antal af Stillinger med kgl. Ansættelse, dog kunde nøjes med sit gamle Budget, laa dette i Besparelser paa andre Konti, deriblandt paa Kontoen til Honorarer. Af denne Post var der siden Bureauets Oprettelse ydet kommitteret i Generaldirektoratet for Skattevæsenet Raffenberg, i Honorar for hans Udarbejdelse af Indledningen til Toldstatistikken, 400 Kr. aarlig. Han vedblev at erholde dette Beløb, selv efter at han havde ophørt at assistere Bureauet, og først efter en Del Skriverier og Vanskeligheder meddeltes det ham, ifølge Skr. fra Finansministeriet af 16. Jan. 1855, at Finansaaret 1854/55 var det sidste, i hvilket han fik dette Beløb udbetalt. Men i det hele blev Honorarposten lidet benyttet, og David udtalte derfor Ønsket om, at det hele til Lønninger af forskellig Art fastsatte Beløb for Fremtiden maatte

18⁵³/₅₄), Finansstatistik for Monarkiet 18⁵³/₅₄—18⁵⁷/₅₈; disse Publikationer udkom for Størstedelen tillige paa Tysk.

¹⁾ Skr. fra Bureauet af 19/1 1856. — Allerede af principielle Grunde kunde Bureauet ikke udgive Skrifter, der vare udarbejdede af andre. I Bureauets første Aar havde daværende Indenrigsminister Rosenørn givet Ordre til, at Udgifterne til Udgivelse af Dr. Hübertz's Skrift om Sindsyge skulde afholdes af Bureauet, imod at det, til Bogladepris, fik saa mange Eksemplarer af Skriftet, som svarede til dets Udlæg. Statsrevisionen gjorde imidlertid — sikkert med fuld Ret — Antegning herom (jfr. Skr. fra Bur. af 9/9 1852).

deles i to Dele, af hvilke den ene, specificeret, skulde omfatte Lønningerne til de kgl. ansatte Embedsmænd, medens den anden skulde slaas sammen med Kontoen til Honorarer og til Kontorudgifter m. v. Bureauet vilde derved opnaa at have friere Hænder til Udgifternes Fordeling, og for at undgaa Misbrug kunde der bl. a. fastsættes en Maksimumssum af 1600 Kr. aarlig for Assistentlønningen (Skr. til Finm. af ²¹/₁₁ 1855). Idet denne Ordning accepteredes, fik Bureauets Budget for Finansperioden 18⁵⁶/₅₈ følgende Udseende:

Bureauets Chef	Kr. 2000 ¹⁾	} Kr. 7800
Kontorchefen	- 2800	
3 Kancellister	- 3000	
Bibliotek	- 600	
Kontorudgifter, derunder Assistenters Lønning, Arbejders Honorering, Ekstraskrivning m. v.	- 6800	
Trykning m. m. (Udgivelse)	- 8800	
I alt . . .	Kr. 24000	

Ihvorvel Bureauets Kontorchefspost atter blev ind-dragen, da Kontorchef Henke i 1859 blev Amtsforvalter, fordi David ikke ansaa nogen af Bureauets daværende Personale for skikket til at beklæde Kontorchefstillingen, voksede Bureauets Budget dog noget, om end beskedent, i de følgende Aar. Tages to og to Aar ad Gangen, udviser Bureauets Regnskab følgende Udgifter:

¹⁾ Man gik ud fra, at Bureauchefsposten nu var et fast Embede. Det blev nemlig, ifølge Finansloven ²⁶/₆ 1850, kun oprettet paa 5 Aar (jfr. ovenf. ang. Bergsøes Ansættelse paa Tid); men ved Finansloven ²⁶/₃ 1855 fandt ny Bevilling Sted, uden at Spørgsmaalet om Embedets fremtidige Vilkaar blev rejst, uagtet der var gaaet 5 Aar (jfr. Davids Skr. til Finansm. af ²¹/₁₁ 1855).

Finansaarene	Gnstl. aarlig Kr.
18 ⁵⁸ / ₅₉ og 18 ⁵⁹ / ₆₀	24436
18 ⁶⁰ / ₆₁ og 18 ⁶¹ / ₆₂	28625
18 ⁶² / ₆₃ og 18 ⁶³ / ₆₄	27755

For Aaret 18⁶⁴/₆₅ var der budgetteret 28100 Kr., men der brugtes kun 20745 Kr., og efter dette Aar sattes Bureauet — som alle andre Statsinstitutioner — foreløbig paa smallere Ration.

— Medens der saaledes i den første Halvdel af C. N. Davids Styrelse af Bureauet baade var Tilgang i dettes faste Embedsstab og nogen Forøgelse af de Midler, der stod til dets Raadighed, vedblev det i øvrigt at indtage den samme Særinstitutionsstilling som hidtil. Spørgsmaalet om en videnskabelig Komité eller en administrativ Kommission rejstes ikke, og om Benyttelse af fremmed, videnskabelig Kraft — saaledes som forudsat ved Bureauets Oprettelse — var der kun meget sjældent Tale. Derimod havde David faa Aar efter sin Tiltrædelse en Plan oppe om Indretning af statistiske Provinsialkommissioner, der skulde danne et Led imellem Bureauet og Befolkningen. Han henviste til saadanne Institutioners Tilstedeværelse i Belgien og Frankrig og betonedede Vanskeligheden, paa alle statistiske Omraader, ved at faa en ordnet Statistik i Gang, saa længe man manglede interesserede Mellemlid i Befolkningen.

Selve denne Idé var jo fortræffelig nok; men alt afgang rigtignok af dens Udførelse, til hvilken man utvivlsomt vilde savne baade Personer og Penge. — Det kan her udtales, at det ingenlunde er usandsynligt,

at Fremtidens Statistik maa tage en saadan Plan op paa ny; men i hvert Fald i 1850erne var Sagen uigennemførlig. Finansministeriets Svar¹⁾ indeholdt bl. a. følgende: „Den ringe Sans, der hos os er for de statistiske Forskninger, vil ... formentligen frembyde en Anstødssten, som det turde være forbundet med særlig Vanskelighed at borttrydde, ligesom det muligen heraf ogsaa turde være en Følge, at tilsvarende Institutioner som de, der ere oprettede i Frankrig og Belgien, ikke her ville fyldestgøre Øjemedet“. Man kunde naturligvis overfor dette Svar indvende, at netop gennem Provinsialkommissioner vilde Befolkningen blive opdragen til Sans for Statistik, men i Virkeligheden betød Svaret jo ogsaa kun en Vigen til Side for Spørgsmaalet; til det store Apparat, David her foreslog sat i Scene, manglede der — ogsaa i Hovedstaden og i Centraladministrationen, hvorfra Sagen skulde udgaa — tilstrækkelig Interesse for Statistikken. Hele denne Sag betragtedes da ogsaa som død med det samme.

I Bureauets Organisation skete der heller ikke i den følgende Tid nogen Forandring. — Hvad Bureauets Personel angaar, fandtes der, som omtalt, da Kontorchef Henke i 1859 afgik, intet passende Kontorchefsemne. Kontorchefsposten og de tre Kancellistposter forandredes derfor, i Henhold til kgl. Resol. af 30. April 1859, til to Fuldmægtig- og to Kancellistposter. Fuldmægtigposterne besattes fra 1. Maj 1859 med K. A. Bregendahl, der var Kancellist i Bureauet og havde været ansat i dette fra dets Oprettelse, og L. K. F. Sodemann, der var Assistent i Bu-

¹⁾ Skr. til Bureauet af 15/11 1856.

reuet og samtidig Kancellist i Pensionskontoret. Bregendahl vedblev at være Fuldmægtig i Statistisk Bureau lige indtil 1896; fra 1. Januar nævnte Aar blev han Kontorchef i Statens Statistiske Bureau og fratraadte den 31. Marts 1897, ca. 78 Aar gammel. Han var en særdeles flittig og samvittighedsfuld Embedsmand, med en fortrinlig Hukommelse, forskellig Specialviden og med levende Interesse for Bureauets hele Gang og Virksomhed; han var derfor med sin store Rutine til megen Nytte for Bureauet, i visse Henseender des mere, jo ældre han blev, d. v. s. i jo længere Tid han var Bureauets levende Tradition. Men han var, i hvert Fald som ældre, uden Initiativ — holdt da snarere igen over for alt nyt —, og han var til ingen Tid videnskabelig Statistiker.

I saa Henseende synes Sodemann at have været rigere udrustet. Ganske vist har han ikke publiceret noget videnskabeligt Arbejde, og han kunde, meget yngre end Bregendahl, ikke have dennes Erfaring; men han var statsvidenskabelig uddannet, og da han døde i 1870, kun 34 Aar gl., udtalte David sin „dybe Beklagelse over denne kundskabsrige, flittige og indsigtsfulde Medarbejders tidlige Død — ikke blot det statistiske Bureau, men Videnskaben har derved lidt et smerteligt Tab“¹⁾.

Det var vel i nogen Grad under Indtryk af, at Bureauets egne Kræfter vare ret knappe, men fornemmelig efter Initiativ udefra, at David i sine sidste Aar paa ny rejste Spørgsmaalet om en statistisk Kommission.

I en Skrivelse til Finansministeriet af 11. Oktbr. 1869 udtalte nemlig David, at Spørgsmaalet om en

¹⁾ Forordet til „Sammendrag“ Nr. 2.

statistisk Kommission oftere havde været fremme herhjemme, men at han havde næret Betænkelighed ved at indkomme med direkte Forslag derom, da der formentlig manglede Mænd til at være Medlemmer af den; imidlertid havde det samme Forhold, en Kommission i Stedet for en Direktør, i Spidsen for de statistiske Bureauer ogsaa oftere været drøftet i Udlandet, og nu havde den internationale statistiske Kongres i Haag besluttet, at de statistiske Bureauer skulde gøre alt for, at Regeringerne ikke lod affatte statistiske Fremstillinger uden at have raadført sig med Bureauerne. De uheldige Følger af, at Regeringen gav sig af med Statistik uden det statistiske Bureaus Bistand, havde — ifølge Skrivelsen — ogsaa hyppig vist sig herhjemme; men da det var tvivlsomt, om et Ministerium vilde underkaste sig Enkeltmands Kritik, foresloges det, at der oprettedes en Kommission, bestaaende dels af videnskabelige Statistikere, dels af Repræsentanter for de vigtigste Administrationsgrene. Under denne Kommission skulde der da ansættes en Kontorchef til Ledelse af Bureauet. Kommissionen skulde samles visse Gange aarlig for at overveje og bestemme, hvilke Arbejder der skulde udføres, og paa hvilken Maade Arbejdet skulde foregaa, — en Fremgangsmaade, svarende til den i Holland, Belgien, Italien og flere andre Lande anvendte.

I en Skrivelse af s. D. til Finansministeriet anførte David, at i hvert Fald maatte der ske Forandring i den Maade, paa hvilken Bureauet nu lededes, hvor Chefsposten i Virkeligheden kun var en Biforretning; vilde man ikke gaa ind paa en Kommission med en den undergiven

Kontorchef, burde Bureauet administreres som et af de øvrige Regeringskontorer, nemlig henlægges under et af Departementerne og styres af en Kontorchef.

Planen om en Kommission fandt imidlertid lige saa lidt nu som tidligere Regeringens Billigelse. Finansministeriet svarede, i en Skrivelse til Bureauet af 26. August 1870, at, om end Sansen for Statistik var i Fremgang her i Landet, vilde dog herhjemme de personlige Kræfter mangle til at besætte Pladserne i en saadan Kommission. Ledelsen af Bureauet laa næppe heller over en enkelt Mands Evner og Kræfter, og naar Bureauet opfordrede Administrationens forskellige Afdelinger til ved Planlægningen af deres statistiske Arbejder at træde i Forhandling med Bureauet, vilde de sikkert gaa ind derpaa. Skulde dernæst Bureauet selv foretage Undersøgelser, til hvilke det inden for sine faste Kræfter manglede Specialindsigt, kunde det tilkalde den fornødne faglige og øvrige videnskabelige Bistand udefra, hvad der var bedre end at have en afgrænset Kreds af Videnskabsmænd i en Kommission.

Davids Forslag om Nedsættelse af en Kommission faldt altsaa til Jorden; derimod blev hans andet Forslag taget til Følge: Bureauets Henlæggelse under et af Ministeriets Departementer. Medens man nemlig i de i Rigsdagssamlingen 18^{67/68} og 18^{68/69} forelagte Lovforslag om Lønninger for Ministeriets Embedsmænd var gaaet ud fra, at der ingen Forandring skulde ske i Bureauets Administration, blev det i det 18^{69/70} forelagte Forslag — der blev til Lov den 2. Juli 1870 — forudsat, at Bureauet skulde indordnes som et Kontor under et af

Departementerne i Finansernes Centralbestyrelse. Ved denne Lov blev saaledes Bureauet paa en Maade degraderet fra sin hidtidige Stilling; ingen gjorde Indvending derimod, ja, man kunde jo endog sige, at Initiativet dertil var kommet fra Bureauet selv. David har aabenbart ment, at fremfor at have et Bureau uden nogen som helst virkelig Chef — thi der var jo ingen Kontorchef, og der var en Præses for Bureauet, for hvem denne Virksomhed egentlig kun var en Art Bierhverv — maatte man foretrække at faa Bureauet indføjet som ordinært Led af Administrationen. Kunde man nemlig ikke faa oprettet nogen Kommission, i hvilken Administrationen indsatte nogle af sine ledende Mænd, og stod man selv uden nogen regulær Administrationsordning, maatte man, for at faa Haand i Hanke baade med Centraladministrationen og med Lokaløvrighederne ude i Landet, i det mindste have samme Rygstød som de øvrige Led af Administrationen, og dette opnaedes da bedst ved, at Bureauet blev et almindeligt Kontor som Del af et almindeligt Departement. Denne Ordning godkendtes altsaa ved Loven af 2. Juli 1870.

Men, besynderligt nok, den ny Ordning fandt kun Sted paa Papiret, ikke i Virkeligheden. Hele Bureauets Tradition og den faktiske Umulighed af at lade en Institution af delvis videnskabelig Art og med saa stærkt vekslende Opgaver administrere som et af Revisionskontorerne el. lign. bevirkede, at Ordningen aldrig førtes ud i Livet. Var det virkelig sket, havde man vel opnaaet noget af, hvad David tilstræbte — den intimere Forbindelse med den øvrige Administration —, men

Bureauets Livsnerve, dets Arbejdes Suverænitet, som til enhver Tid var og er bleven respekteret, var bleven overskaaren, utvivlsomt til ubodelig Skade for den danske officielle Statistik.

Saa længe David var Chef for Bureauet, skete overhovedet ingen Forandring. Han fik endnu en Gang Lejlighed til at betone Bureauets Isolation. Justitsministeriet havde nemlig efter Bureauets Ønske ved et Cirkulære af 4. August 1871 paalagt Retsbetjentene i samtlige Købstæder at indsende statistiske Oplysninger til Bedømmelse af Købstædernes Frem- eller Tilbagegang i de sidste Decennier. I en Skrivelse af 9. August s. A. gjorde Ministeriet imidlertid opmærksom paa, at saadanne Arbejder vare omfattende og besværlige, især fordi de gjaldt et saa langt Tidsrum, og man rejste derfor det Spørgsmaal, om man ikke burde lade „de stedlige Myndigheder afgive regelmæssige, t. Eks. femaarige Indberetninger, der kunde samles og bearbejdes af Overøvrighederne, og til hvilke Udarbejdelsen af en almindelig Oversigt over de Landets økonomiske Stilling vedrørende Forhold kunde støttes“. Ministeriet henviste til, at en lignende Institution i længere Tid havde været i Kraft baade i Norge og Sverrig og dér vist sin Nytte. Denne Henstilling besvaredes af Bureauet et Aar efter. I Skr. af 15. August 1872 udtalte Bureauet, at de Paalæg, hvorefter Femaarsberetningerne afgaves i Norge og Sverrig, vare fra 1820erne. I Danmark var det imidlertid allerede i 1780erne blevet paalagt Amtmændene at give aarlige Indberetninger om forskellige Forhold vedrørende Landbruget, og i 1835 paalagdes det dem at indsende Oplys-

ninger hvert 6te Aar. Der forelaa da ogsaa Redegørelser for Aarene 1841, 1847 og 1853, og sidstnævnte Aar var et Uddrag blevet offentliggjort i Bureauets „Statistiske Meddelelser“ 2den Samling; siden da var der ingen saadan Redegørelse fremkommen. Bureauet ansaa det imidlertid for meget nyttigt, at Sagen optoges paa ny. Overøvrighederne vilde ved aarlig at skulle affatte Beretninger over visse Forhold faa et Overblik over dem, som de ellers ikke forskaffede sig. Den Anskuelse, at Overøvrighederne vare overflødige, vilde modarbejdes, og det vilde blive til stor Nytte for de paagældende Embedsmænd at blive nødte til at sætte sig ind i den økonomiske Tilstand i de dem underlagte Omraader. For Statistisk Bureau vilde Sagen have den Fordel, at Embeds- og Bestillingsmændene bleve vænnede til regelmæssig Tilvejebringelse af statistiske Data, og at Embedsstanden ude i Landet kom til at indse, at sligt skete i den hele Administrations Tjeneste, ikke blot for Bureauet, thi „for nærværende Tid staar Bureauet i en vis Forstand isoleret“. Bureauets Skrivelse sluttede med, at med de, delvis uheldige, Erfaringer fra Nabolandene for Øje maatte Oplysningerne indsamles ifølge bestemte Instruktioner og paa dertil affattede Skemaer m. v.

Denne Skrivelse er, som man ser, et Led i, hvad der har sysselsat David allerede fra det Tidspunkt, da han tiltraadte Bureauets Ledelse og foreslog Oprettelsen af Provinskomitéer: en nøjere Forbindelse mellem Bureauet og den Omverden, der skulde yde Materialet til dets Arbejde for til Gengæld at nyde godt af dette Arbejdes Frugter. Han følte Bureauet isoleret over for

Centraladministrationen og vilde derfor have en administrativ Kommission til at styre det; isoleret over for Landets Befolkning, hvor han ønskede Provinskomitéer til Mellemed; isoleret endelig over for Embedsstanden uden for Centraladministrationen, som han vilde have vænnet til at forstaa, at Paalæggene om statistiske Indsamlinger for Bureauet ikke skyldtes dettes Luner, og at Statistik ikke var et Snurrepiberi, man kun i Kraft af taabelige Tidskrav ofrede Tid og Penge paa, men at den var en for alle Parter nyttig Del af Statsmaskineriet, som alle maatte enes om at gøre saa omfattende og brugbar som muligt.

Ved Affattelsen af den sidst omtalte Skrivelse havde David jo ikke berørt Spørgsmaalet om en Kommission til at staa i Spidsen for den officielle Statistik, og det var ogsaa for saa vidt overflødigt, som der nu nylig var truffet en Ordning. Men Spørgsmaalet kom i øvrigt frem udefra, før David fratraadte. Da nemlig Professor W. Scharling kom hjem fra den internationale statistiske Kongres i St. Petersburg i 1872, i hvilken han paa Danmarks Vegne havde deltaget, indgav han under 10. Decbr. 1872 en Beretning til Finansministeriet, der senere tilstilledes Bureauet. I denne foreslog Scharling, at den danske officielle Statistik skulde forestaaes af en Centralkommission, i hvilken det statistiske Bureaus Chef, Professoren i Statistik ved Københavns Universitet og 3 Repræsentanter, henholdsvis for de Dele af den officielle Statistik, Bureauet nu ikke gav sig af med — nemlig Post-, Telegraf- og Jernbanestatistikken —, skulde have Sæde. Man vilde da kunne faa den hele officielle

Statistik ledet efter ensartede Synspunkter, og man vilde ved at give Universitetets Repræsentant Sæde i Kommissionen dels i høj Grad gavne den teoretiske Statistik, idet det selvfølgelig vilde være af stor Betydning for Professoren i Statistik at komme i nært Forhold til Statistikkens praktiske Udførelse, dels yde Bureauet en væsentlig Støtte, der formentlig vilde være saa meget mere nødvendig, som det ved den Ordning, Loven nu forudsatte, „altid bliver en Tilfældighed, om Bureauchefen bliver en virkelig Videnskabsmand“.

Medens den af Scharling foreslaaede Kommission næppe vilde have fyldestgjort sit Formaal, og Forslaget i øvrigt ikke naaede ud over den afgivne Beretning, vare Bemærkningerne om Bureauets fremtidige Ledelse jo fuldkommen berettigede, — kun at det heldigvis ikke kom til at gaa saa galt til, som man kunde frygte for.

4.

Den 31. Marts 1873 afgik C. N. David fra Bureauet, og derefter udnævntes V. A. Falbe Hansen til Chef. Falbe Hansen, der fornemmelig havde gjort sit Navn kendt ved sin Konkurrenceafhandling til den statsvidenskabelige Professorpost ved Universitetet i 1869, var den 1. Juli 1870 bleven konstitueret som Fuldmægtig i Bureauet (et Fjerdingaar efter Sodemanns Død). Ved Davids Afgang skulde Bureauet nu have været underlagt et af Finansministeriets Departementer; men det skete ikke. Derimod blev Falbe Hansen udnævnt til

fra 1. April 1873 som Kontorchef at lede Bureauet, dog under Overledelse af Generaldirektøren for Skattevæsenet F. E. Ramus ¹⁾. Dette vilde imidlertid ikke sige, at Bureauet var henlagt under Generaldirektoratet; det var Ramus personlig, der havde Overledelsen, og ved hans Død den 11. September 1874 indtraadte ingen ny Overleder, men Bureauet henlaa atter faktisk direkte under Finansministeriet. Formelt blev Bureauets Uafhængighed imidlertid atter først fastslaaet ved en kgl. Res. af 10. Septbr. 1875 (Kundg. 14. s. M.), ifølge hvilken „det statistiske Bureau henlægges umiddelbart under Finansministeriet uden at indordnes under noget af Ministeriets Departementer“, og først med den nævnte Dag udnævntes Falbe Hansen definitivt til Leder af Bureauet. I Skrivelse fra Finansministeriet af 14. Septbr. 1875 fik Bureauet Meddelelse om den kgl. Resolution; det tilføjedes, at Spørgsmaal vedkommende Bureauets Personel, navnlig Antagelse af dets faste Personale og dettes Lønningsforhold, forbeholdtes Finansministeren, endvidere at der „forud for hvert Finansaars Begyndelse forelægges Finansministeren til Godkendelse en Arbejdsplan for Bureauet i det kommende Finansaar, samt at der senest et Fjerdingaar efter Finansaarets Udløb afgives Beretning om den approberede Plans Gennemførelse.“

Ligesom Falbe Hansen kun var gaaet ind i Bureauet, da han i 1869 ikke erholdt den attraaede Professorpost, gik han ud af det, da der ved Professor N. C. Frederiksens Tilbagetræden paa ny blev en statsvidenskabelig Professorpost ved Universitetet ledig. Han forlod Bureauet

¹⁾ Res. af 28. Marts 1873.

og overtog Professoratet ved kgl. Udnævnelse af 22. Septbr. 1877. Som sine Forgængere Bergsøe og David hørte altsaa Falbe Hansen — født den 24. Septbr. 1841, statsvidenskabelig Kandidat 1867 og, som nævnt, ansat som konst. Fuldmægtig i Bureauet siden 1870 — til Kredsen af statsvidenskabelige Professorer. Chefsposten blev saaledes dog besat med en „virkelig Videnskabsmand“, men Falbe Hansen havde desuden Erfaringer og Kundskaber fra væsentlige Omraader af det praktiske Liv. Under sin Ledelse af Bureauet fik han da ogsaa dels iværksat betydningsfulde, ny Arbejder (f. Eks. Høststatistikken), dels planlagde han Arbejder, der vidnede om hans moderne, vidtgaaende Syn paa, hvad der maatte blive nyt Virkefelt for Bureauet, nemlig den sociale Statistik (jfr. nedenfor hans Forslag om en Reform af Statistikken om Befolkningens Bevægelse). Men det var jo i alt kun en kort Tid, han stod i Spidsen for Bureauet. Kontormandens Sans for det daglige Arbejdes Gang laa ham maaske fjernere, endvidere har Ansvaret for de uafbrudte Publikationer med det store Talmateriale — et Ansvar, som i Virkeligheden intet Menneske reelt kan overtage — vistnok været et Minus for ham ved Bureauchefsposten, og da endelig Professorstillingen, foruden det tillokkende i Docentvirksomheden m. m., tillige giver større personlig Frihed, har formentlig alt dette tilsammen bevirket, at Falbe Hansen atter søgte til Universitetet, da Lejligheden var dertil.

Den Arbejdsstyrke, der før Krigen havde staaet til Bureauets Raadighed, var i Løbet af Femaaret derefter,

da Statistikken for Hertugdømmerne var bortfalden, og der i øvrigt skulde gøres Indskrænkninger, bleven formindsket ved en Nedsættelse af Beløbet til Assistentlønninger, først med 1100 Kr., senere yderligere med 1200 Kr. For at bøde noget herpaa overførte man imidlertid 800 Kr. fra Kontoen for Kontorfornödenheder til Assistentkontoen, hvis Nedgang saaledes i alt blev 1500 Kr. Budgettet for 18⁶⁷/₆₈ omfattede derefter følgende Lønninger: 2000 Kr. til Chefen, 3800 Kr. til 2 Fuldmægtige, 2000 Kr. til 2 Kancellister og 6400 Kr. „til Assistance og Skriveri“.

Ved Loven af 2. Juli 1870 blev det sidstnævnte Beløb, 6400 Kr., fastsat som Medhjælpssum til det statistiske Bureau, samtidig med at dettes Embedsmænd skulde lønnes efter Lovens almindelige Bestemmelser. Efter at nu David var gaaet af, kom Loven til at virke saaledes, at den ene af Bureauets Fuldmægtige blev Chef med Begyndelsesgage 3200 Kr., medens den anden ifølge sin Anciennitet fik højest Fuldmægtiggage, 2800 Kr. Til de 2 Kancellister samt til Assistance og Skriveri havdes altsaa Lovens 6400 Kr., hvoraf de 2000 Kr. vare beregnede til Kancellisterne, dog saaledes at disse desuden, for ikke at lide Nedsættelse i de seneste Aars Gager, fik bevilget paa Finansloven 448 Kr. Endvidere blev der bevilget 1000 Kr. som midlertidigt Lønningstillæg til Assisterterne. Det samlede Lønningsbeløb for Embedsmænd blev saaledes 6000 Kr., for Kancellister og Assisterter m. v. 7848 Kr.

Bureauets Personale bestod paa dette Tidspunkt, ifølge en Skrivelse til Generaldirektør Ramus af 5. April

1873, af Chefen, 1 Fuldmægtig, 2 Kancellister, 4 Assistentter, 2 Volontører og 1 Skriver. Hertil maa imidlertid føjes, at til „Honorarer for særlige Arbejder“, altsaa til yderligere Assistance, var der for det her omhandlede Finansaar, 18^{73/74}, bevilget 5000 Kr., hvoraf der dog kun brugtes 4800 Kr.; da der endvidere til „Andre Udgifter“, d. v. s. Kontorfornødenheder, Bibliotek, Trykning osv., var bevilget 15600 Kr., udkommer i alt for Finansaaret 18^{73/74} det Beløb af 34248 Kr., som er anført i nedenstaaende Tabel.

Lønningsbeløbene bleve i den nærmest følgende Tid væsentlig uforandrede, medens der var nogen Nedgang i Bureauets Budget ved en Formindskelse af „Andre Udgifter“.

Bureauets Udgifter i hvert af de seks Aar efter Krigen og før Lønningsloven af 1870 og i hvert af de første seks Aar efter nævnte Lov fremgaa af følgende Oversigt:

	Kr.		Kr.
18 ^{65/66}	19134	18 ^{71/72}	27761 -
18 ^{66/67}	21097	18 ^{72/73}	28396
18 ^{67/68}	22275 -	18 ^{73/74}	34248
18 ^{68/69}	26560	18 ^{74/75}	29448
18 ^{69/70}	30688	18 ^{75/76}	32228
18 ^{70/71}	36015	18 ^{76/77}	32228

Den stærke Stigning for Aarene 18^{69/70} og 18^{70/71} hidrører fra Tilskud i Anledning af Folketællingen 1870 (jfr. nedenfor S. 77). I de følgende seks Aar varierede Udgifterne, som det ses, mellem 28000 og 34000 Kr., det første Beløb svarende til Udgifterne før Krigen, det sidste Beløb, Maksimum, kun 10000 Kr. ud over de 24000

Kr., der udgjorde Aarsbudgetterne straks ved Bureauets Stiftelse, fem og tyve Aar tidligere. — Særdeles store Beløb havde den officielle Statistik hidtil ikke kostet den danske Stat, og der er ingen Tvivl om, at Beløbenes relative Knaphed i 1870erne i ikke ringe Grad har paavirket Bureauets fri Bevægelse og hemmet dets Handlekraft.

5.

Den 5. Januar 1878 udnævntes Fuldmægtig i Krigsministeriet, Premierløjtnant Marius Gad til Falbe Hansens Efterfølger. Marius Gad, født den 8. April 1827, var statsvidenskabelig Kandidat og havde, da han udnævntes, i tyve Aar været ansat i Krigsministeriet, først som Kancellist, derefter som Fuldmægtig; i næsten lige saa lang Tid havde han været Folketingsmand og i en Del Aar Statsrevisor. Han havde udgivet forskellige mindre Lærebøger i Nationaløkonomi og Statistik, og han havde praktisk Andel i det økonomiske Liv som Medlem af Landmandsbankens Bankraad og Delegation. Der var saaledes ikke faa Forudsætninger til Stede for Overtagelsen af Chefposten i det statistiske Bureau. Marius Gad viste sig ogsaa hurtig som en praktisk og administrativ kyndig Mand, hvad der ikke blot kom Udgivelsesmaaden af Bureauets Værker og den hele Kontororden til gode, men ogsaa paa flere Omraader Tilvejebringelsen og Bearbejdelsen af Stoffet. Hans Navn var imidlertid ikke knyttet til noget egentlig videnskabeligt, statistisk eller nationaløkonomisk Arbejde, og

det havde paa hin Tid, med Rette eller Urette, ikke den Art af Autoritet som hans Forgængeres. Dette kom ham til Skade. Gad indsaa hurtigt, at Bureauet var for knapt aflagt pekuniært, og at navnlig dets Organisation var meget uheldig; det havde ifølge Loven af 2. Juli 1870 i Virkeligheden kun een Embedsmand foruden Chefen, hvad der ogsaa medførte, at der manglede Oprykningsstillinger, ved hvilke man kunde vente at knytte dygtige yngre Mænd til Bureauet. Det lykkedes ham efterhaanden at faa Budgettet noget forøget, men hans Planer om en Omorganisation naaede først efter ti Aars Forløb til Rigsdagen, og her kunde man ikke faa nogen Reform af Bureauet gennemført. Ved den sædvanlige Sammenkædning af Aarsager og Virkninger blev Følgen af, at Gads Reformforslag tidlig standsedes, at Bureauets Arbejder ofte afgaves sent og i skabelonmæssig Form, og den herved fremkaldte Kritik, deriblandt i øvrigt ogsaa ukyndig og ubillig Kritik, lagde atter de genkommende Reformforslag Hindringer i Vejen, o. s. fr. Det er ikke her Stedet — og Tiden — til at undersøge, hvad der af Realitetsforhold, og hvad af personlige, hvad der af vedkommende Hensyn, og hvad af uvedkommende, blev Skyld i, at Statistisk Bureau i den sidste Periode før dets Reorganisation ligesom gik tilbage i Almenhedens Omdømme. Derimod er det paa sin Plads at nævne, at, trods alt, bleve de tidligere Arbejder vedligeholdte i ordnet Form, at endvidere nogle af dem gjordes til Genstand for indgribende Reforme, og at endelig nu og da ny Omraader bleve inddragne under Behandling; alle Forhold tagne i Betragtning, vil Eftertiden

sikkert indrømme, at det ikke manglede paa Bestræbelser for at naa frem, i flere Henseender med betydelige Resultater, og den vil navnlig med Tak erkende, at den for et statistisk Bureau saa væsentlige Kontinuitet ikke brødes. Hvad der mest vil savnes, er det Præg, som alle Parters personlige Iver og Interesse og det videnskabelige Arbejde frembyder, et Præg, uden hvilket den officielle Statistik let i for høj Grad faar Mærke af den officielle Uniform, i for ringe Grad af det stadig og friskt pulserende Liv. —

Som ovenfor antydet, fremkom der kort efter, at Gad havde overtaget Stillingen som Bureauchef, et Forslag fra ham om Omændring af Bureauet¹).

For Rigsdagen forelagdes der imidlertid først et Forslag i Sessionen 18⁸⁹/₉₀. Hovedpunkterne af det den 8. Oktober 1889 af Finansminister Estrup i Folketinget indbragte Forslag til Lov om Ordningen af det statistiske Bureau vare følgende. Bureauet skulde ledes af 1 Direktør, og Embedspersonalet i øvrigt bestaa af 2 Kontorchefer og 2 Fuldmægtige; Lønningerne skulde være som Gagerne henholdsvis for Departementschefer, Kontorchefer og Fuldmægtige i Finansministeriet. Til Lønning af den fornødne faste Medhjælp i Bureauet skulde der stilles til Raadighed et Beløb af 14800 Kr., hvoraf 400 Kr. kunde tillægges en af Bureauets Embeds- eller Bestillingsmænd som Honorar for Arkiv- eller Biblioteksforretninger. De fornødne Beløb til Honorarer for Arbejder, som kunde udføres uden for Bureauet, samt til Afholdelse af andre løbende Udgifter ved Bureauet, derunder, foruden

¹) Jfr. Skrivelse fra Bur. til Finansministeriet af 31. Maj 1879.

til Kontorforfødenheder, til Biblioteket, til Rejsendgifter og til Trykning af samt andre Omkostninger ved Udsendelse og Udgivelse af Skemaer og Skrifter, skulde bevilges ved de aarlige Finanslove. Loven skulde træde i Kraft den 1. April 1890.

Motiverne til Lovforslaget udtalte bl. a., at Bureauet ved den igennem Loven af 2. Juli 1870 truffene Ordning havde faaet „en saa tarvelig Udrustning af personelle Kræfter og materielle Midler“, at man, selv med de senere ydede Tillægsbevillinger, kun med den yderste Vanskelighed havde kunnet komme igennem og derfor havde maattet afvise alle ny Krav. Navnlig havde de yderst faa overordnede Stillinger gjort det vanskeligt at faa og beholde gode Kræfter til de underordnede Poster. „Naar samtlige de Opgaver, som det kunde ønskes, at det statistiske Bureau vilde overtage, skulde løses paa en fuldt tilfredsstillende Maade, maatte man upaatvivlelig kunne raade over et Personale, der ikke var saa lidet større end det her i Lovforslaget foreslaede, med en Organisation af Bureauet i mindst 3 Kontorer, nemlig et Kontor for Befolkningsstatistik, Retsstatistik og den øvrige sociale Statistik, et Kontor for Industristatistik og Handelsstatistik og et tredie Kontor for Agerbrugsstatistik, den finansielle Statistik og andre Forhold, som ikke direkte henhøre under de nævnte Hovedafdelinger“.

Bureauets fremtidige Budget tænkte man sig saaledes: Til Departementschef, Kontorchefer og Fuldmægtige 18400 Kr., til 10 Assistenten og 2 Skrivere 14800 Kr., til Honorarsum 10000 Kr., til Biblioteket 800 Kr., til Kontorforfødenheder etc. 4000 Kr., til Trykning osv.

18000 Kr., til Rejser 800 Kr. I alt paaregnedes en ordinær Gennemsnitsudgift af ca. 67000 Kr., medens den tilsvarende, ordinære Udgift i det Aar, Forslaget forelagdes, var ca. 40000 Kr. Til Folketællinger o. lign. større Arbejder vilde jo imidlertid kræves særlige Bevillinger, der forhøjede Budgettet.

Syv Gange forelagdes dette Lovforslag — de senere Gange i noget modificeret Form —, før det blev til Lov, og da først efter Bureauchef Gads Fratræden. I Sommeren 1890 fremsendte Bureauet en Skrivelse (af 8. Juli) til Finansministeriet, i hvilken det udtaltes, at, naar Lovforslaget om Bureauet paa ny blev forelagt, vilde det være det retteste, at der blev optaget en Bestemmelse om Befolkningens Pligt til at besvare de statistiske Spørgsmaal, Bureauet stillede til den. Thi ganske vist kunde jo Staten paalægge sine Embedsmænd at indsende alle ønskelige Oplysninger, som de sad inde med eller kunde fremskaffe, og efter L. om Landkommunernes Styrelse af 6. Juli 1867 § 30 og L. om Købstadkommunernes Styrelse af 2de Maj 1868 § 32 vare jo Sogneraad og Byraad pligtige til at tilvejebringe Oplysninger om Folketal, Kvæghold og andre Forhold i Kommunen; men dels kunde det ikke siges, hvor langt denne Pligt for Kommunalrepræsentationerne strakte sig, dels udsagdes herved ikke noget om den privates Pligt til at svare Øvrigheden eller til at udfylde Bureauets Skemaer. Selv om en saadan Pligt var til Stede, positivt begrundet ved tidligere, før Grundloven givne Bestemmelser (f. Eks. vedrørende Folketællinger), eller den kunde begrundes i de af den kommunale Øvrighed eller af Politiet givne

Paalæg, vilde der i hvert Fald utvivlsomt være mange Tilfælde, hvor man ikke vilde faa Svar fra private om økonomiske og sociale Forhold, naar ikke vedkommende vidste, at Loven fastsatte Straf, hvis man undlod at svare. Det vilde derfor efter Bureauets Mening være bedst at faa en Lovudtalelse een Gang for alle —, saaledes at man dog selvfølgelig maatte sikre de private mod Indiskretion og endvidere give dem Lejlighed til at appellere Bureauets Paalæg til vedkommende Ministerium — fremfor at søge Lovbemyndigelse i hvert enkelt Tilfælde.

Denne Skrivelse tager Sigte paa et af de vanskeligste og betydningsfuldeste Spørgsmaal for den officielle Statistik. Sagen kom ikke frem til Forhandling og har ikke siden da været fremme i Debatten. Skulde den komme op paa ny, turde det dog være tvivlsomt, om den vilde faa den i ovennævnte Skrivelse antydede Løsning. Den officielle Statistiks Materiale er af følgende Art: Oplysninger, der foreligge hos forskellige Autoriteter, tilvejebragte ganske uden Hensyn til Statistikken (alle Arter af offentlige Regnskaber og Beretninger, Skattefortegnelser, Civilregistre, civilretlige og kriminalretlige Protokoller og Lister osv.), endvidere, lige modsat, Oplysninger, der under alle Omstændigheder kun kunne faas ved Privatfolks Velvilje (f. Eks. private Husholdningsregnskaber), endelig Oplysninger, der tilvejebringes ved officielle Tællinger eller andre lignende Forholdsregler, foretagne med Statistikken til Formaal. Det er jo over for disse sidste, Spørgsmaalet rejser sig om den private Pligt til at svare. En Række af de Data, man herved ønsker tilvejebragte, er af saadan Art, at de, om

end paa langt vidtløftigere Maade, kunde fremskaffes ved det officielle Materiale, der i øvrigt staar til Raadighed (herhen høre de fleste af Folketællingsspørgsmaalene, f. Eks. Navn, Køn, Alder, gift eller ugift Stand m. v.), og der vil derfor næppe være nogen, der har Betænelighed eller vil vægre sig ved at give Svar paa disse Spørgsmaal. Andre Data, f. Eks. om Kvægholdets Størrelse, vedrøre saadanne rent ydre Forhold, som der heller ingen Vanskelighed vil være ved at faa oplyste, og, om fornødent, kunne disse Oplysninger sikkert fordres i den politimæssige eller hygiejniske Tjenestes Formaal, ligesom Tilvejebringelsen af adskillige andre saadanne Data vil have tilstrækkelig Hjemmel i Nødvendigheden af, at Øvrigheden er instrueret derom for god Ordens Skyld m. v. Nogen Vanskelighed eller nogen Vrangvilje har man da heller ikke truffet ved Tilvejebringelsen af Oplysninger i de her nævnte Retninger. Nej, Spørgsmaalet bliver brændende, hvor der er Tale om Privatmands eller private Selskabers økonomiske Drift. Atter her maa det dog erindres, at, hvor der er Spørgsmaal om Selskaber, der aflægge offentligt Regnskab, vil man kunne faa Oplysninger ad denne Vej; endvidere behøver man ingen særlig statistisk Lovgivning over for Selskaberne, naar vi faa en Aktielovgivning eller, med Hensyn til Forsikringsstatistikken, i det mindste en Lovgivning om inden- eller udenlandske Selskaber, der tegne Forsikringer her i Landet. I det hele vil det vise sig, at efter den Retning, i hvilken den almindelige Lovgivning gaar, og efter den stedse større Offentlighed, der er Tidens Skik, vil der af sig selv tilfalde Statistikken

et betydeligt Materiale, som tidligere ikke kunde staa til dens Raadighed. Ogsaa Administrationen vil, med Lovgivningens Samtykke, være i Stand til, som det allerede tidligere har været Praxis, at gøre Indsendelse af statistiske Oplysninger til Betingelse for Stempelbe-
gunstigelser o. l. Men hvad endelig de helt private Forhold angaar, da vil man her næppe kunne give nogen enkelt almindelig Lov til Fordel for Statistikken; thi skulde en saadan Lov ikke til den ene Side udsætte Privatlivet for utaalelige Indgreb, maatte den til den anden Side begrænse Bureauets Myndighed saa stærkt, at det kun opnaaede lidet igennem Loven. Og skulde man i det hele virkelig gennem en Lovgivning een Gang for alle kunne undvære de specielle Love? Lov af 22. Marts 1897 om en Haandværks- og Industritælling bemyndigede Bureauet til en Række Spørgsmaal om de industridrivendes Bruttoproduktion og Bruttofortjeneste; Begrænsningen er her berettiget, men hvorledes skulde en almindelig Lov have præciseret, at man i saadanne Tilfælde kun maatte forlange opgivet Brutto- og ikke Nettofortjenesten? Dersom vor Handelsstatistik skal omordnes rationelt og fra Grunden, maa Købmændene blive pligtige til at opgive hver enkelt ind- eller udført Vares Fakturapris; men vilde man kunne undvære en særlig Lov til at ordne hele dette Forhold? Saaledes bør Statistikken formentlig snarest søge Lovordning, ikke i al Almindelighed, ikke heller for hvert enkelt Tilfælde, men, saa vidt muligt, for ethvert enkelt, samlet Omraade, saasom for Folketællinger, for Industritællinger, for Vareind- og udførsel o. s. fr. Endelig maa det erindres,

at den samvittighedsfulde og omhyggelige Udfyldning af Spørgeskemaer m. v. dog til sidst maa bunde i Befolkningens Almensans, og — det bør udtrykkelig siges — i saa Henseende kunne vi nu for Tiden ingenlunde beklage os herhjemme.

Disse Bemærkninger have selvfølgelig ikke haft til Hensigt at udtømme dette vigtige Emne, kun at antyde, under hvilken Synsvinkel det formentlig nu rettest maa ses. Nogen særlig Vanskelighed for Indsamling af Oplysninger vil i Fremtiden næppe heller ligge i den her omhandlede Retning. Maaske vil man derimod en Gang komme til at tage Stilling over for Fordringer fra de Myndigheder, hvem Indsamlingen af Oplysninger paa-hviler, om at faa deres Udgifter herved dækkede. Hvor vidt Staten direkte skal betale, eller der kan blive Tale om Vederlag gennem en „statistisk Afgift“, eller om man maa betragte det udelukkende som Kommunernes egen Sag at klare sig, alt dette vil man, med den forskellig-artede Fremgangsmaade i Udlandet for Øje, da faa at overveje. Imidlertid vil Spørgsmaalet vel i hvert Fald kun komme frem over for meget omfattende Indsamlinger og Opgørelser, og indtil videre vil der næppe ske nogen Forandring i den hidtil fulgte Fremgangsmaade. —

I Rigsdagssamlingen 18⁹⁰/₉₁ førtes Lovforslaget om Bureauet saa vidt, at der kom til at foreligge en Betænkning fra det nedsatte Folketingsudvalg. I Betænkningen henvistes bl. a. til Nødvendigheden af at faa en Arbejderstatistik, en Industristatistik og en Fiskeristatistik, og i det væsentlige tiltraadte man Lovforslaget, dog med forskellige Nedsættelser i Udgifterne (saaledes med Hen-

syn til Direktørens og til Kontorchefernes Lønninger). Det modificerede Forslag vedtoges ved anden Behandling; men videre naaede det ikke. Stemningen over for Bureauet forenede sig med Ængstelsen for at gaa med til en Lov, ved hvilken Embedsmændenes Antal forøgedes, og Aar efter Aar forelagdes nu dette Forslag saaledes, som det var vedtaget ved Folketingets anden Behandling, men sendtes straks uden Omtale i Udvalg, hvor det blev liggende.

Derimod lykkedes det Bureauet i disse Aar at faa forøgede Midler til sin Raadighed. De aarlige Udgifter beløb sig til:

	Kr.		Kr.
18 ⁷⁷ / ₇₈	35508	18 ⁸⁶ / ₈₇	39273
18 ⁷⁸ / ₇₉	37228	18 ⁸⁷ / ₈₈	40247
18 ⁷⁹ / ₈₀	47228	18 ⁸⁸ / ₈₉	50280
18 ⁸⁰ / ₈₁	51728	18 ⁸⁹ / ₉₀	54080
18 ⁸¹ / ₈₂	37228	18 ⁹⁰ / ₉₁	50893
18 ⁸² / ₈₃	42295	18 ⁹¹ / ₉₂	50467
18 ⁸³ / ₈₄	44628	18 ⁹² / ₉₃	45347
18 ⁸⁴ / ₈₅	38628	18 ⁹³ / ₉₄	51880
18 ⁸⁵ / ₈₆	40501	18 ⁹⁴ / ₉₅	45880

Naar de ovenstaaende Beløb veksle i saa høj Grad i Størrelse — i Modsætning til de stabile Budgetter i Bureauets første Decennier —, ligger det i, at det blev mere og mere nødvendigt at søge Særbevillinger til de større Tællinger og dermed følgende omfattende Publikationer. Samtidig steg imidlertid, som det fremgaar af Tabellen, de ordinære Udgifter fra 35500 til 45900 Kr., altsaa med godt 10000 Kr.; disse fordelte sig omtrent

ligelig mellem Forhøjelser af Beløbene til Assistentlønninger og Honorarer m. v. og af Beløbene til Udgivelse af Skrifter m. v. Medregner man en Del af Finansaaret 18^{95/96} og fradrager en tilsvarende Del af 18^{77/78}, finder man som samlet Udgiftsbeløb for de her omhandlede 18 Aar forud for Bureauets Reorganisation ca. 810000 Kr. Deraf kan, gennemsnitlig aarlig, ca. 40000 Kr. henregnes til det ordinære Budget, altsaa i alt 720000 Kr., medens de 90000 Kr. i det væsentlige medgik, ekstraordinært, til Tællinger m. v., nemlig med ca. to Trediedele til Folketællingerne 1880 og 1890, med ca. een Trediedel til Arealopgørelserne 1881 og 1888 og Kvægtællingerne 1881, 1888 og 1893.

Budgettet for Aaret 18^{95/96} — for hvilket Aar der intet ekstraordinært Arbejde var planlagt — havde følgende Poster:

1. Lønninger:

a. Chefen, med Anciennitet fra 1878 Kr.	4400	}	7200
En Fuldmægtig	— 2800		
b. Til Assisterter og anden Medhjælp ¹⁾	— 12380	}	18380
Til Honorarer for særlige Arbejder	— 6000		
			Kr. 25580

2. Kontorudgifter m. m.

a. Biblioteket	— 800	}	20300
b. Rejseudgifter	— 700		
c. Kontorfornødenheder	— 2800		
d. Trykning m. v. (Udgivelse af Skrifter)	— 16000		
			Kr. 45880

¹⁾ Deraf 2000 Kr. til en Assistent (H. F. Lund), der fra 1/4 1892 var bleven konst. Fuldmægtig.

Medens Budgetbeløbet saaledes var 45880 Kr., blev Bureauets Udgiftsbeløb for 18^{95/96} — i hvilket Aar Omordningen af Bureauet, fra 1. Januar 1896, traadte i Kraft — 47568 Kr.

6.

Den 27. Juli 1895 udnævntes Bureauchef Gad til Chef for Finansministeriets 2. Revisionsdepartement fra 1. August s. A. at regne. Den 24. September 1895 udnævntes Bureauets nuværende Direktør, der hidtil havde været Chef for Staden Københavns Statistiske Kontor, til Bureauchef (2: til „som Kontorchef at forestaa Ledelsen af det statistiske Bureau“) fra 1. Oktober s. A. Den 25. Oktober 1895 forelagde Finansminister Lüttichau Lovforslaget om Bureauets Omordning i Folketinget, i det væsentlige i samme Skikkelse som det tidligere Lovforslag. I det nedsatte Folketingsudvalg undergik det nogle Forandringer, dels af formel Art, idet Teksten omredigeredes, dels af reel, for saa vidt som det foreslaaede Antal af Embedsmænd forøgedes; Forslaget vedtoges derefter af Rigsdagen, og det stadfæstedes af Kongen den 16. December 1895. Loven, der traadte i Kraft den 1. Januar 1896, gav Bureauet Navn af Statens Statistiske Bureau, og dets Embedsstab kom til at bestaa af 1 Direktør (til hvilken Stilling Bureauchefen udnævntes den 18. December 1895), 2 Kontorchefer og 4 Fuldmægtige; Lønningerne vare for Direktøren 4800—6000 Kr., for Kontorcheferne 3200—4400 Kr. og for Fuldmægtigene 1800—3000 Kr. Endvidere fikseredes et Beløb (10600 Kr.) til Lønning af fast Med-

hjælp, medens Bureauets øvrige Udgifter, som hidtil, skulde bestemmes paa de aarlige Finanslove. Loven giver i sin § 1 en Oversigt over de Opgaver, Bureauet har at røgte. Herom hedder det, først i almindelige Træk: „Bureauets Virksomhed gaar ud paa Tilvejebringelse af Oplysninger om Befolkningsforholdene, om de sociale Tilstande, særlig for Arbejderbefolkningens Vedkommende, om Erhvervslivet, om Aandslivet, om Stats og Kommuners Administration — alt, for saa vidt saadanne Oplysninger kunne faas til Raadighed og statistisk fremstilles. Bureauet skal derhos give sit Bidrag til den internationale Statistik. Endelig paahviler det Bureauet at yde Administrationen Bistand ved statistiske Beregninger og Oplysninger, Afgivelse af Erklæringer m. m. I Henhold hertil omfatter Bureauets Arbejdsomraade følgende Hovedemner . . .“¹⁾).

Idet Bureauet nu altsaa ifølge Loven blev „Direktorat“, opnaaede det endelig hermed ogsaa formel Selvstændighed. Bureauet fik atter Ret til, ligesom før C. N. Davids Afgang (d. v. s., førend Loven af 2. Juli 1870 blev gjort fuldt effektiv for Bureauet), selv at udnævne sine Assistenten, og det opføres ikke mere paa Finansloven under „Finansernes Centralbestyrelse“, men som en særskilt Afdeling under Finansministeriet. Naar dermed de væsentligste Forandringer i Retning af Selvstændighed ere nævnte, saa ligger det i, at Bureauet, som oftere fremhævet, faktisk under sin hele Tilværelse har haft en meget betydelig Suverænitet. Det har

¹⁾ Loven er bl. a. aftrykt i „Statistiske Meddelelser“, 3. Række, 18. Bind, IV, Side 21 ff.

stedse staaet i direkte Rapport til de forskellige Ministerier, stedse direkte krævet og modtaget Oplysninger, Indberetninger og Tællingsresultater fra de forskellige Overøvrigheder, Retsbetjente, Kommunalbestyrelser m. v., i Henhold til de ministerielle Cirkulærer, der for periodiske Indsendelser udstedes een Gang for alle og ellers ved hver enkelt Lejlighed. Tilfældige Forhold have kunnet bringe nogen Uregelmæssighed heri, forskelligt Skøn om, hvad der direkte burde gaa til Bureauet, eller hvad der rimeligere eller mere opportunt burde gaa igennem Ministeriet, kan have gjort sig gældende; men Regelen har været den nysnævnte. Denne hævdevundne Praksis gennemføres selvfølgelig saa meget mere nu; men i øvrigt bevæge vi os jo her paa et Omraade, hvor det naturlige og det, der stemmer med sund Sans, altid vil — eller dog bør — blive det afgørende i alle Grænsetilfælde. Nogen Vanskelighed, end sige Konflikt vil ogsaa des mindre opstaa, jo mere man er gennemtrængt af den Følelse, at en vidtdreven „Ressort-Konkurrence“ ikke fremmer, men hemmer den Realitetsbehandling af Sagerne, som dog maa være Hovedøjemedet for alle Parter.

Saa lidt som der i Loven om Bureauets Ordning findes optaget nogen Bestemmelse om privates Pligt til at svare (jfr. ovenfor), saa lidt indeholder altsaa Loven nogen Bestemmelse om Bureauets Stilling inden for Administrationen. Det nys omtalte Forhold vilde da heller ikke egne sig til nogen Lovbestemmelse, den vilde være overflødig, og det vilde i hvert Fald være Administrationens egen Sag at fastsætte Regler, hvis saadanne

skulde være nødvendige. Derimod kunde der snarere være Spørgsmaal om Bureauets Stilling over for al anden officiel Statsstatistik. Forholdet er jo imidlertid i Danmark — til Forskel fra mange andre Lande — dette, at omtrent al officiel Statsstatistik er centraliseret i Bureauet. Thi Aarsberetninger, der afgives af de forskellige Statsinstitutioner, ere, om de end foreligge i Talform, selvfølgelig ikke Statistik, og selv Statsbanernes statistiske Kontor virker vel snarest som en Art Bogholderi-afdeling. Der var saaledes heller ikke paa dette Omraade nogen Anledning for Lovgivningen til at træffe Bestemmelser. Noget andet er, at Administrationen kan paalægge de statslige Institutioner, der affatte Beretninger, hvis Materiale danner Grundlag for eller supplerer visse Dele af den almindelige Statistik, at træde i Forbindelse med Bureauet, for at disse Beretninger kunne blive affattede saa fyldig, rationelt og statistisk brugeligt, som Forholdene og Varetagelsen af Institutionernes særlige Interesser tillade. Fremfor alt maa det dernæst blive en ufravigelig Regel — men som ogsaa er af rent administrativ Art —, at ingen Statsinstitution foretager eller lader foretage selvstændige statistiske Tællinger eller lign. uden efter Konference med, eller vel helst igennem, Bureauet. Dette Forhold paataltes jo allerede af David for tredive Aar siden (jfr. ovenf. S. 35), og der vil ingen Grund være til at se anderledes derpaa nu for Tiden. For Bureauet vil det gælde om at have Evne og Vilje til at bistaa Administrationen overalt, hvor denne ønsker det; det vil i saa Fald ogsaa møde Velvilje og skabe Interesse for sit Arbejde, hvor det henvender sig i Administrationen, og

det des mere, jo mere statsvidenskabelig og statistisk Forstaaelse bliver almindelig ogsaa uden for Bureauet og de snævrreste faglige Kredse. Ad denne Vej vil ogsaa den oftomtalte Kommission blive overflødig.

Det er alt sagt ovenfor, at den officielle Statistik i vor Tid gennemgaaende ingen Grund har til at beklage sig over for Almenheden; denne kommer Statistikken i Møde og giver i Regelen fyldige og forstandige Svar paa de Spørgsmaal, der stilles. Til Gengæld maa Statistikken jo søge at meddele Offentligheden sine Resultater saa hurtig og i en saa overskuelig Fremstilling som muligt. Hvor vidt derimod Bureauet kan eller bør gaa med Hensyn til at give private Svar paa Forespørgsler, lader der sig næppe opstille almindelige Regler for. De Forespørgsler, der lade sig besvare gennem Henvisninger til Bureauets Publikationer, og de Forespørgsler, over for hvilke der intet Materiale foreligger til Besvarelse, volde kun ringe Ulejlighed. Tilbage blive da saadanne, hvor Forespørgselen kan besvares, men hvor der er forbundet et større eller mindre Arbejde dermed. Her vil man naturligvis strække sig videst over for videnskabelige Forskninger; men i øvrigt vil det baade i disse og andre Tilfælde ligge nærmest at stille Materialet til de paa-gældendes egen Raadighed i Bureauet, saa vidt det er foreneligt med de pligtige Diskretionshensyn.

Den tredie Part, Bureauet har at gøre med — foruden Centraladministrationen og Almenheden —, er de Melleminstanser, hvem Indsamlingen af Oplysninger i By og Land paahviler. For Bureauet er Stillingen her klar nok, det kan ikke selv fremtrylle Oplysningerne,

altsaa maa det have de lokale Myndigheders Hjælp til at skaffe dem. Om disse ved særlige Lejligheder skulle have deres Arbejde og Udgifter vederlagte, og da under hvilken Form og ved hvilke Midler, bliver, som ovenfor nævnt, maaske et Fremtidsspørgsmaal. Men i hvert Fald maa Arbejdet naturligvis gøres saa godt som muligt. Dette er ogsaa fuldt ud forstaaet af Lokalrepræsentationerne, og naar det om Lokaløvrighederne i tidligere Tid sagdes, at det var den yngste Skriverdreng, de satte til at gøre de statistiske Arbejder, var dette naturligvis ikke alvorlig ment. Forudsætningen for, at det var Alvor, vilde jo nemlig bl. a. have været den, at man i Bureauet ikke kunde eller vilde øve nogen Kontrol. I hvert Fald har man sikkert efterhaanden indset, at man ikke kan stole paa at være ukontrolleret. Som Forholdene nu ere, lægges der overalt et stort Arbejde i Tilvejebringelsen af det statistiske Materiale; i Erkendelsen af, at det gælder om at formindske Arbejdets Omfang og forøge dets Paalidelighed, bestræber Bureauet sig da nu ogsaa for at indskrænke saa meget som muligt de mange Sammenlægninger og Kombinationer, der tidligere vare paalagte. Saa meget sikrere venter man, at der søges tilstillet Bureauet et godt og forsvarligt Materiale, ikke for Bureauets „Fornøjelses“ Skyld, men i Statens og den fælles Samfundsgernings Interesse.

— Statens Statistiske Bureaus Udgifter udgjorde i Aarene

18⁹⁶/₉₇ 57616 Kr.

18⁹⁷/₉₈ 67400 —

18⁹⁸/₉₉ 67407 —

Forøgelsen i de to sidste Aar skyldes bl. a. Bevillingerne til Haandværks- og Industritællingen i 1897; i 18^{98/99} indgaar der tillige i Beløbet 540 Kr., som Bureauet havde til Raadighed for Salg af dets Skrifter Aaret forud (jfr. nedenfor S. 64).

Budgettet paa Finansloven for 1. April 1899—31. Marts 1900 omfatter følgende Poster:

1. Lønninger.

a. Lønninger til Embedsmændene Kr. 19700

b. 1. Til Medhjælp Kr. 10600

2. Til Honorarer for særlige

Arbejder — 11600 — 22200

2. Kontorfornødenheder og Udgifter til Ud-

givelse af Bureauets Skrifter m. v. — 34300

3. Leje af Lokale — 5300

Kr. 81500

Lønningsbeløbet til Embedsmændene er 5200 Kr. til Direktøren, 6400 Kr. til Kontorcheferne og 8100 Kr. til Fuldmægtigene. „Medhjælpen“ omfatter 9 Assistenters, deraf 4 kvindelige, og 1 Ekspedient. Honorarkontoen anvendes væsentligst til Timebetaling for Ekstraarbejdere (for Øjeblikket nogleogtyve, hvoraf en Trediedel kvindelige). I Beløbet for Kontorfornødenheder m. v. indgaa 800 Kr. til Bibliotek og 800 Kr. til Rejseudgifter samt, ekstraordinært, 2000 Kr. til Omordning af Biblioteket m. m. I øvrigt anvendes Beløbet til egentlige Kontorfornødenheder, derunder til Lønning af Bureauets Bud og til Rengøring, samt til Trykning af Forespørgelsskemaer, Arbejdslistes og, fremfor alt, Udgivelsen af Bureauets Publikationer. Udgivelsesomkostningerne ere beregnede til

ca. 25000 Kr., hvad der er en halv Gang mere end Aaret forud. Dette skyldes hovedsagelig den Forøgelse i Trykningsudgifterne, som kom i Følge med Sætternes og Trykkernes Lønforhøjelse i 1898, og som for Tabelarbejder vel andrager en 40 pCt. Kontoen „Leje af Lokale“ er ny og fremkommen ved, at Bureauet 1. Januar 1899 flyttede fra Ministerialbygningen og fik Lokale, ca. 25 Værelser, i tre Lejligheder i Slotsholmsgade 12 og Kristiansgade 2, hvilke Lejligheder sattes i Forbindelse med hverandre og med Ministerialbygningen. — Til Bureauets Disposition staar endvidere Indtægten af Salget af dets Publikationer. Efter Bureauets Ønske blev nemlig dets Budget paa Finansloven 18^{97/98} nedsat med 300 Kr., der i det sidste Tiaar var det omtrentlige gnstl. aarlige Nettobeløb for Salg af Bureauets Arbejder, og som hidtil var indgaaet i Statskassen; til Gengæld fik Bureauet fremtidig Raadighed over Salgsoverskuddet. I det sidst forløbne Aar er der solgt for i alt ca. 1100 Kr., hvori fragaar Rabat m. v. og Avertissementer for ca. 300 Kr., saa at Nettoindtægten altsaa har været ca. 800 Kr.

Endnu maa nævnes, at efter Bureauets Initiativ er der paa Finansloven (uden for Bureauets Budget) givet et første Bidrag paa 4000 Kr. af en samlet Bevilling paa i alt 12000 Kr. til en Undersøgelse og Bestemmelse af Danmarks Fladeindhold. Beløbet kommer med $\frac{5}{6}$ Matrikelkontoret og Generalstabens topografiske Afdeling til gode til Revisionsarbejder i nævnte Anledning, med $\frac{1}{6}$ Bureauet, til en administrativ-topografisk Registratur.

ANDEN AFDELING.

BUREAUETS PUBLIKATIONER.

1.

Det statistiske Bureaus Publikationer ere fremkomne som „Tabelværker“, „Meddelelser“ og „Sammen drag“ (Aarbøger). De to sidste Former vare ikke i Brug før Bureauets Oprettelse; Tabelværkerne ere derimod en Fortsættelse af de af Tabelkommissionen udgivne Arbejder, kun med et forskelligt Format (Kvart i Stedet for Folio eller Tværfolio).

Tabelkommissionens Publikationsrække, omfattende 23 Bind (foruden 11 tyske Bind), indeholdt Folketællinger, Vielser, Fødsler og Dødsfald, Selvmord, Kriminaltabeller, Valgstatistik, Skibsfart og Vareind- og udførsel, Landbrugsstatistik (Hartkornets Fordeling, Kvæghold, Jordens Besaaning) og forskellige kommunalstatistiske Oplysninger. Det var altsaa — til at begynde med — et ikke lidet omfattende Stof, og det blev nu Bureauets Sag dels at fortsætte, dels at tilføje nyt efter Tid og Lejlighed.

Det af Statistisk Bureau udgivne Tabelværk deler sig i „Ny Række“, omfattende 28 Bind (foruden 16 tyske Bind), af hvilke det første udkom i 1850, „Tredie Række“, omfattende 34 Bind (foruden 2 tyske Bind), af hvilke

det første udkom i 1863, „Fjerde Række“, omfattende 65 Bind, af hvilke det første udkom i 1878, og endelig „Femte Række“, hvis første Bind udkom i 1898, og af hvilken der til Dato er udkommet i alt 8 Bind. Med fjerde Række deltes Tabelværket — en af Bureauchef Gad foretagen, i høj Grad praktisk Foranstaltning — i Afdelinger, efter Værkernes Indhold. Litra A omhandler Befolkningsstatistikken, Litra B Retsstatistikken, Litra C Landbrugsstatistikken, Litra D Handels- og Skibsfartsstatistikken, Litra E Finansstatistikken. Da denne Inddeling fremkom for nogle og tyve Aar siden, var den udtømmende for Bureauets Tabelværksarbejder; om den vil være det i Fremtiden, er mere tvivlsomt. Saaledes har man i Aar indføjet Industristatistikken under Afdeling A, i Tilknnytning til den Del af Befolkningsstatistikken, der støtter sig paa Folketællingsskemaernes Erhvervsrubrikker. Men Sammenhængen er jo lidt kunstig, og Fremtiden vil sandsynligvis nødvendiggøre ny Rammer.

Bureauets statistiske „Meddelelser“ udkom første Gang i Aaret 1852 under Titelen „Meddelelser fra det statistiske Bureau“, første Samling. Det hedder i Forordet, at det statistiske Bureau oftere paa Ministeriernes Opfordring har ladet trykke Betænkninger eller Indberetninger, til Brug ved Omdeling blandt Rigsdagens Medlemmer og lign. Da nu saadanne løse Ark ikke let opbevares, har man ladet tage en Del Aftryk med fortløbende Paginering, og ved hertil at føje nogle af de statistiske Oplysninger, der paa Opfordring af Autoriteterne ere tilvejebragte af Bureauet eller i øvrigt ere komne det

i Hænde, og som mest egnede sig til Offentliggørelse, ere de foreliggende „Meddelelser“ fremkomne, „med hvis Udgivelse der herved gøres en Begyndelse“.

Dette Forord passede ganske godt paa første Bind af Meddelelserne, men ingenlunde paa de mange Bind, der ere fulgte efter. Den, der vil tage et Bind af Bureauets Meddelelser i Haanden og deri søge Betænkninger, som ere afgivne til Ministerierne, vil saa godt som intet finde, navnlig hvis Ordet „Betænkning“ skal forstaas efter almindelig Sprogbrug. Bureauet er naturligvis mangfoldige Gange blevet „hørt“ af Ministerierne — des mere, jo mere Liv der i det hele taget har været i Bureauets Virksomhed —, men de afgivne Betænkninger ere ikke blevne offentliggjorte; lige saa lidt er dette Tilfældet med adskillige udførlige Betænkninger eller Motiveringer, der ere fremkomne efter Bureauets eget Initiativ; endelig findes ikke heller i Meddelelserne noget af de talrige, udførlige Responsa, Bureauet i øvrigt har afgivet paa Forespørgsler fra Ind- eller Udland. Der er ikke Tvivl om, at adskilligt af det her nævnte Materiale kunde have egnet sig til Offentliggørelse og netop været paa sin Plads i „Meddelelser“ fra det statistiske Bureau, men noget saadant har som sagt ikke fundet Sted. Som Undtagelser maa nævnes enkelte omfattende statistiske Undersøgelser, til hvilke Regering eller Rigsdag har taget Initiativ, saaledes den i 1882 afgivne „Beretning til Finansministeren om Drikfældighedsforholdene i Danmark“ eller den i 1887 fremkomne Undersøgelse om „Værdien af Statsbygninger etc. den 1. April 1885“, og efter Bureauets Reorganisation bliver Offentliggørelsen af

denne Art Undersøgelser almindeligere. I øvrigt have „Meddelelserne“ i deres Indhold ikke været væsensforskellige fra Tabelværkerne. De have nu og da tilladt en noget friere Form eller Behandling af Stoffet, en noget mere ligelig Deling mellem Tekst og Tabeller, men de ere ikke blevne en særlig Publikationsform for visse af Bureauets Undersøgelser. Til den ene Side har det nemlig aabenbart ofte været af ret tilfældige eller rent ydre Grunde, om en Undersøgelse er offentliggjort i Tabelværket eller i Meddelelserne, og Tabelværkets Kvart eller Meddelelsernes Oktav har vel nærmest været afgørende; saaledes udkom Fremstillingen af Københavns Folketælling 1850 i Tabelværket, 1855 og 1860 i Meddelelserne, Selvmordsstatistikken er begyndt i Tabelværket, fortsat i Meddelelserne, ligeledes Valgstatistikken, omvendt er Statistikken over Kommunernes Finanser begyndt i Meddelelserne, fortsat i Tabelværket o. s. fr. Til den anden Side have bestemte Serier af Publikationer haft deres faste Plads i Meddelelserne, saaledes Statistikken over Kapitelstaksterne, Høsten, Sparekasserne o. a. m., medens andre Serier, og de fleste, stedse have været offentliggjorte i Tabelværkerne.

Af Meddelelserne ere udkomne „Meddelelser fra det statistiske Bureau“ i 6 Bind, hvoraf det første Bind, som nævnt, udkom i 1852, „Statistiske Meddelelser“ i 13 Bind, hvoraf det første i 1862, do., „Tredie Række“ i 18 Bind, hvoraf det første i 1879, do., „Fjerde Række“, hvis første Bind udkom i 1897, og af hvilken der til Dato i alt er udkommet 5 Bind. Efter Bureauets Reorganisation skete den Forandring i Udgivelsesmaaden, at medens tidligere de

enkelte Afhandlinger eller statistiske Sammenstillinger, efterhaanden som de udkom, sendtes til en mere begrænset Kreds, og dernæst senere det hele Bind til en større Kreds, der for en Del ogsaa indbefattede førstnævnte, sendes nu hvert Hæfte straks ved dets Offentliggørelse til alle dem, der overhovedet skulle have det i Hænde, og de maa da selv opbevare Hæfterne, til Bindet er sluttet. Forandringen hænger sammen med Bestræbelserne for at publicere Resultaterne af de statistiske Undersøgelser og bringe dem til alle vedkommendes Kundskab, saa snart ske kan, Bestræbelser, der ogsaa give sig Udtryk deri, at Bureauet nu i Meddelelserne giver foreløbige og mere summariske Redegørelser for Tællinger m. v., der senere udførlig behandles i Tabelværkerne. De statistiske Meddelelser, hvis Hæfter nu gennemsnitlig komme een Gang hver Maaned, holde derved ogsaa Bureauet i nærmere og stadigere Berøring med Almenheden, end det kunde ske før. Det er muligt, at der herved ogsaa kan dannes en Overgang til en Udvidelse af Meddelelserne, realiter set, f. Eks. netop i Retning af en Offentliggørelse af Erklæringer o. l.; men der kunde i øvrigt ogsaa være Spørgsmaal om, inden for Meddelelsernes Ramme eller ved Siden af dem, at indføre en egentlig tidsskriftagtig Publikation fra Bureauet, saaledes som det sker i flere andre Lande.

Den tredie Form, Bureauet har for sine Publikationer, er „Sammendraget“, nu „Aarbogen“. I Aaret 1869 udsendte David „Sammendrag af statistiske Oplysninger angaaende Kongeriget Danmark“, Nr. 1. Han udtalte

herom i Forordet: „De Oplysninger om Forholdene i Danmark, som det statistiske Bureau samler og udgiver, eller som paa andre Maader offentliggøres, faa næppe den Indgang i Almenbevidstheden eller drages saaledes til Nytte, som det turde være ønskeligt. En af Grundene hertil ligger maaske deri, at Detaillen af disse Oplysninger som oftest er saa vidtløftig og overvældende, at man deraf lader sig afholde og afskrække fra at indprente sig Hovedresultaterne. Man har derfor troet, at det turde være nyttigt, ligesom det sker i England, Tid efter anden at sammendrage de statistiske Oplysninger og at forelægge Offentligheden saadanne Sammendrag“.

Dette var en overordentlig forstandig og nyttig Foranstaltning. Det første Hæfte var lille, men saare overskueligt, og det indeholdt allerede, foruden Uddrag af Bureauets egne Publikationer, Uddrag af Jernbane-, Post- og Telegrafstatistikken, der jo laa uden for Bureauets Omraade, endvidere Resultaterne af en i Bureauet optagen Bankstatistik, Oversigter over Kursnoteringer o. a. m. Der fandtes saaledes i Hæftet Uddrag af trykte Bureauarbejder, endvidere af trykte Arbejder uden for Bureauet og endelig Resultater af ny Bureaustatistik, for hvilken Sammendraget blev Publikationsstedet. Disse tre Retningslinier bleve ogsaa bestemmende for de følgende Offentliggørelser af samme Art. — Der udkom syv Sammendrag i 1869—1876 inkl. Men derefter udkom der, i Perioden fra 1876 til 1896, kun 4 Sammendrag (Nr. 8: 1880, Nr. 9: 1885, Nr. 10: 1889, Nr. 11: 1893). Ganske vist vare de langt større og udførligere end de første 7; men de tabte overordentlig meget i Nytte ved at miste Karakteren af en

aarlig, statistisk Haandbog, hvori de nyeste statistiske Data af almen Betydning fandtes, og selv naar de hvert fjerde eller femte Aar udkom, vare Oplysningerne ikke altid førte à jour. Dette Tilbageskridt i vor officielle Statistik — netop samtidig med, at man i Udlandet overalt i Bureauerne indførte en „Annuaire“ — skyldtes selvfølgelig Bureauets hele knappe Udstyrelse med Penge og med Kræfter; thi er en saadan Aarvog, som den skal være, d. v. s., paa een Gang fyldig, sammentrængt, med de nyeste og dog overalt med fuldt nøjagtige Data, beslaglægger den langt mere Tanke og Arbejde og, paa Grund af sit vanskelige, typografiske Udstyr, langt flere Penge, end de fleste tro. Alligevel var det vistnok — ogsaa, om det saa tør siges, taktisk set — et særlig uheldigt Punkt, man veg tilbage paa. Fra 1896 udkommer Sammendraget aarlig, nu under Navn af „Statistisk Aarvog“, og denne har særlig lagt Vægt paa, foruden at give Resuméer af al officiel Statistik af almen Interesse, at meddele de sidste statistiske Data, der, ogsaa uudgivne, hvert Aar maatte foreligge paa Befolkings-, Finansstatistikens eller de øvrige statistiske Omraader. Af Aarbogen er der til Dato udsendt i alt 4 Bind.

I 1874 og 1878 offentliggjorde Bureauet Sammendrag paa Fransk under Navn af „Résumé des principaux faits statistiques du Danemark“¹⁾). Efter den Tid have i Bureauets almindelige Statistik Tabeloverskrifter, Forspalter og Hoveder saa godt som altid haft fransk Overskrift under eller ved Siden af den danske, og navnlig har dette

¹⁾ Desuden udarbejdedes i 1885 en kortfattet fransk Oversigt over Bureauets Virksomhed m. m. Jfr. Statistiske Meddelelser, tredie Række, Bind 8.

ogsaa været gennemført i Sammendragene fra disses Nr. 9 og er fortsat i Aarbogen. Denne lader sig i alt væsentlig lige saa godt bruge af Udlændinge som af Indlændinge. — Omvendt er der i de sidste Aargange af Aarbogen indført et Tillæg med internationale, statistiske Tabeller vedrørende Befolknings-, Landbrugs-, Handelsforhold og andre væsentligere Emner. Dette Tillæg er ensartet i den danske og den norske Aarvog, og Udarbejdelsen deraf have de to Landes Bureauer delt imellem sig.

— En Fortegnelse over Titlerne paa de enkelte Bind (og Hæfter) af Bureauets Publikationer vil findes som Tillæg til denne Fremstilling (Bilag II)¹⁾. At foretage nogen detailleret Gennemgang, refererende eller kritisk, af Indholdet af Bureauets Arbejder vilde selvfølgelig ligge langt uden for Planen for nærværende Omrids. Derimod skulle vi i det følgende fremdrage, hvad der paa det ene eller andet Felt formentlig mest betegnende angiver Udviklingen i de forskellige Arbejders Metode og Omfang.

2.

Grundlæggende for den officielle Statistik er Folketællingen. Hvad vi have haft af officiel Statistik før Tabelkommissionens Tid, indskrænker sig væsentligst til Folketællinger, og med en saadan begyndte da ogsaa

¹⁾ I dette Bilag betragtes, ligesom i nærværende Fremstilling, ogsaa de Publikationer som udkomne, som man med Sikkerhed tør antage ville være Offentligheden forelagte inden Udgangen af Aaret 1899.

Tabelkommissionen sit Arbejde. Tilfældet vilde, at ogsaa Bureauet kom til at begynde hermed, thi samtidig med dets Oprettelse forestod Folketællingen af 1. Febr. 1850, og Betænkninger og Forestillinger om Bureauet gik Haand i Haand med tilsvarende Aktstykker om Tællingen. Hvad der er forbavsende, er, at Resultaterne af denne Tælling allerede kom til at foreligge i et stort, tykt Bind selve Tællingsaaret, 1850. Dette forklares imidlertid ved, at Bureauet kun havde ret lidet med en saadan Tælling at gøre, naar først Skemaer m. m. vare udsendte. Ligesom Bureauet i det hele for en stor Del kun betragtedes som Bearbejder af tilstedeværende Tabelmateriale, saaledes gjaldt dette særlig ogsaa Folketællingen. Forudsætningen var den samme som i 1834, at selve Tællingen i København skulde ske ved Rodemestrene, i de andre Byer ved de kommunale Bestillingsmænd, paa Landet af Sognepræsten for hvert Sogn, især „ved de i samme ansatte Skolelærere“. Derefter skulde Magistraterne (Byfogderne) for hver Købstad og Sognepræsterne for hvert Landsbysogn efter Optællingslisterne forfatte to summariske Tabeller over Folke­mængden, den ene med Hensyn til Alder, Køn og ægteskabelig Stilling, den anden med Hensyn til Næringsveje, og disse Lister skulde derefter afleveres til Tabelkommissionen, for Landets Vedkommende dog først, efter at Herredsfoged eller Birkedommer havde samlet Sognetabellerne i en Generaltabel for hvert Herred eller Birk¹⁾. Denne Ordning fulgtes fra Tælling til Tælling, og hvad Bureauet fik ind, var altsaa ikke blot de udfyldte Ske-

¹⁾ Jfr. Koll. Tid. 1834, Side 26 ff.

maer, men tabellariske Oversigter over hver Bys eller hvert Herreds Befolkning, fordelt efter Køn, Alder, Erhverv o. s. v. i den Detail, som de til Øvrighederne udsendte Tællingslister angav.

Dette var et ikke ubetydeligt Arbejde for alle paa-gældende. Københavns Magistrat bad sig flere Gange fritagen for det med Bearbejdelsen forbundne Besvær, og det lykkedes den da ogsaa enten at faa Penge tilstaaet af Staten eller at faa Arbejdet kastet over paa Bureauet. I 1855 hævdede imidlertid Bureauet, at Folketællingen nok saa meget var en kommunal som en Statsopgave, og at København ikke burde stilles gunstigere end andre Byer, hvad man end ikke havde Ret til at indrømme den; hvis Arbejdet her var større, var ogsaa Evnen til at bestride det større, og Bureauet vilde kun paatage sig at udføre det, hvis det fik Vederlag af Kommunen derfor¹⁾. Til den anden Side klagede Kultusministeriet stærkt over, at Skolelærernes Tællingspligt medførte Forstyrrelse i Undervisningen, ligesom ogsaa Præsterne havde et ret betydeligt Arbejde med Udarbejdelsen af de Lister, der skulde indsendes til Bureauet. Nogen Forandring i Forholdet skete dog først ved Tællingen 1870.

Ved denne Tælling (1870) overlodes det Husejerne i Byerne, baade København og Købstæderne, selv at udfylde Skemaerne, hvis de vare i Stand dertil, ellers skulde det ske ved Rodemestrene. Paa Landet paa-lagdes det Sogneraadene — altsaa ikke mere Præster og Skolelærere — at sørge for Tællingens rette Udførelse,

¹⁾ Skr. fra Bureauet til Indenrigsministeriet af 21. Febr. 1855.

idet man nu kunde paaberaabe sig Landkommunalloven af 6. Juli 1867. Baade for By og Land blev dernæst Kommunalbestyrelsernes Pligt med Hensyn til Skemaernes Bearbejdelse indskrænket til „at affatte en summarisk Angivelse af . . . samlede Folketal, særskilt for hvert Køn“¹⁾). Bureauet havde nemlig gjort opmærksom paa, at den Bearbejdelse af Materialet, der hidtil havde paa hvilet Lokaløvrighederne m. m., var et stort Arbejde for dem, og at Arbejdet blev saa slet gjort, at Bureauets Revision deraf delvis var at gøre det om igen. En Forandring i dette Forhold kunde imidlertid kun indføres, hvis Bureauet fik Midler til selv at foretage hele Bearbejdelsen; herved vilde altsaa Staten faa en ny Udgift, men paa den anden Side Kommunerne en formindsket Ulejlighed eller Udgift. Finansministeriet gik ind paa denne Betragtning²⁾), og Følgen heraf var, at Bureauet, foruden at faa 4000 Kr. til Tællingsskemaer m. v. i Finansaaret 18⁶⁹/₇₀, fik 10000 Kr. til Bearbejdelse af Folketællingen i Finansaaret 18⁷⁰/₇₁. — I Virkeligheden var her gjort en Forandring af ikke uvæsentlig principiel Betydning. Den var, efter Forholdene, baade nødvendig og god, men med vigtige Konsekvenser.

Med Folketællingen 1870 søgte Bureauet ogsaa at faa en „Vaaningstælling“ forbundet. I en Skrivelse til Indenrigsministeriet af 1. Febr. 1869 foreslog Bureauet, at der før Tællingen af 1870 skulde finde en Tælling Sted af samtlige Bygninger, navnlig de beboede, baade i Købstæder og Landdistrikter. I København mentes

¹⁾ Jfr. Cirkulærer af 16. Oktbr. 1869, Dep. Tid. 1869, S. 945 ff.

²⁾ Jfr. Skr. fra Finansm. til Bur. af 1. Marts 1869.

det, at Stadskonduktøren havde tilstrækkeligt Materiale; uden for København skulde Tællingens Hovedformaal være at skaffe Sikkerhed for, at alle Ejendomme kom med ved den egentlige Tælling, en Foranstaltning, man navnlig mente vilde være paa sin Plads, naar Kommunerne ikke mere fik Arbejdet med og Ansaret for nogen Bearbejdelse af Tællingsskemaerne. De Spørgsmaal, man vilde stille, skulde angaa Antallet af beboede og ubeboede Bygninger, Assurancesummen, Familiernes (Husstandenes) Antal, Husenes Bygningsmaade (d. e. Tagenes Bygningsmateriale), offentlige Bygningers Anvendelse m. m. Indenrigsministeriet ansaa imidlertid en saadan Tælling for ubetimelig, og hermed bortfaldt uheldigvis Planen ¹⁾.

Folketællingerne foretoges fra 1840 til 1860 hvert 5te Aar. I Anledning af Krigen 1864 blev det, ifølge Forslag fra Bureauet, ved kgl. Resol. af 18. Mai 1864 opgivet at holde Tælling i 1865, og yderligere fastsloges det ved kgl. Resol. af 8. Mai 1874, at Tællingerne fremtidig kun skulde finde Sted hvert 10ende Aar. Netop det ny, der var indført ved Tællingen af 1870, at Staten skulde betale Bearbejdelsen, har maaske medvirket til, at man ønskede Mellemrummene mellem Tællingerne fordoblede; allerede ved en Skrivelse til Finansministeriet af 10. Febr. 1859 havde David udtalt sig om Besværlighederne og Kostbarheden ved Femaarstællingerne, og disse Momenter havde jo nu paa en Maade faaet forøget Styrke. Dog hvad end Aarsagen har været, kom den tagne Beslutning saa meget mere ubelejlig, som den

¹⁾ Skr. fra Indenrigsmin. til Bur. af 18. Febr. 1869.

faldt i en Opsvings- og Vandringsperiode, hvor det netop havde været af Interesse at faa Folketallene konstaterede med ikke alt for store Mellemrum. Resol. af 8. Mai 1874 forandredes ved kgl. Resol. af 3. Septbr. 1898, ved hvilken det er fastsat, dels at Folketællingen skal finde Sted 1. Februar 1901 i Stedet for 1900 — fordi det ny Decennium (og Aarhundrede) begynder med Aar 1901 og ikke med 1900, og fordi man herved kommer den internationale Folketællingstid nærmere —, dels at Tællingerne fremtidig atter skulle foregaa hvert 5te Aar¹⁾.

Offentliggørelsen af Folketællingsresultaterne er i Aarenes Løb sket i noget forskellig Udstrækning. Ved Siden af de udførligere Fremstillinger i Tabelværkerne for Landet som Helhed — med hvilke der i Regelen er fulgt Populationskort —, have de statistiske Meddelelser indeholdt nyttige, summariske Oversigter over Folketallene i de enkelte Sogne og Byer m. v. Knappest, og altfor knap er Bearbejdelsen af Tællingen 1870, bredest 1890, for hvilket sidste Aar eet Bind, næst efter en historisk Oversigt over Danmarks Folketællinger, giver Tekstfremstilling med indskudte Resumétabeller, et andet indeholder den detaillerede Tabelfremstilling. Interessant er det, at Bureauet i 1853, paa Grundlag af Folketællingen 1850, udgav en udførlig Fremstilling af Befolkningens Fordeling efter Fødesteder, ved hvilken der gjordes Rede for, hvor stor en Del af hver Bys og hvert Herreds Befolkning, sondret efter Køn og Aldersklasser, der var født i Opholdskommunen (Herredet) eller i samme

¹⁾ Jfr. Bureauets Motivering, i det væsentlige gengiven i Finansministeriets Forestilling, i Ministerialtidende 1898 A, S. 167 ff.

Landsdel, eller i øvrigt, med nærmere Specifikation, i Indlandet eller i Udlandet. Tilsvarende, men mere summariske Opgørelser foretoges først paa ny ved Folketællingerne 1880 og 1890. — Tabellerne for Erhvervsopgørelsen ere offentliggjorte i forskelligt Omfang, udførligst for 1855 i et særligt Bind, med Redegørelse for hver By og hvert Amt; derimod er man ingen Sinde naaet til en Sammenstilling af Erhverv og Alder.

Særlige Fremstillinger af Folketællingsresultaterne for København gaves, paa Grundlag af Folketællingen 1850, i et Bind af Tabelværket og, paa Grundlag af Folketællingerne 1855 og 1860, i Afhandlinger i Meddelelserne. Hvad der her var nyt og af Interesse, var navnlig de i disse Fremstillinger givne Begyndelser til en københavnsk Beboelsesstatistik. Nogen Fortsættelse af den særlig københavnske Statistik fremkom ikke ved Tællingen 1870 og blev senere gjort overflødig ved den i Midten af 1870erne iværksatte københavnske, kommunale Statistik¹⁾.

Den anden Hovedpart af Befolkningsstatistikken omfatter Oversigterne over Vielser, Fødsler og Dødsfald. Materialet til denne Statistik har stedse været at finde i Kirkebøgerne; det er paa Grundlag af disse, at

¹⁾ Resultaterne af Folketællingen for København 1880 foreligge i Tabelværk til Københavns Statistik Nr. 6, af den lokale Tælling for København og Nabo-kommuner 1885 i Nr. 8—9, af Tællingen 1890 i Nr. 10 og af den lokale Tælling 1895 i Nr. 11. Man havde, som det ses, i København (med Nabokommuner) faaet indført femaarige Tællinger. Paa Tællingsskemaerne 1880 og 1890 eller paa et Skema i Følge med disse fandtes en Række særlige Rubrikker for Hovedstaden; men ikke blot Tillægget, ogsaa selve Hovedtællingen bearbejdedes af den kommunale Statistik, og Resultaterne stillede Bureauet i den Udstrækning, dette ønskede dem.

Præsterne aarlig affatte Oversigter for hvert Sogn paa de dem tilstillede Skemaer. Man har i Danmark i den officielle Statistiks Tid for saa vidt kunnet erklære sig tilfreds med dette Materiale, som det sikkert har hørt til Sjældenhederne, at der har fundet Forsømmelser af Betydning Sted i Registreringen — hvad der ingenlunde kan siges om alle Kulturstater i samme Periode —, og endvidere have Præsterne vistnok i Regelen med Omhu overført Kirkebøgernes Data paa Listerne. I hvert Fald er Nøjagtigheden naturligvis forøget, jo længere vi ere komne ned til vor Tid, og da man tilmed bevæger sig paa et Omraade, hvor smaa Ujævnheder forsvinde, synes der altsaa her ingen Anledning at have været til at ønske nogen Reform. Paa den anden Side har Uoverensstemmelsen mellem den gejstlige og den verdslige, administrative Inddeling af Landet, endvidere de særlige Forhold, der ere til Stede for Valgmenighedernes og de anerkendte Trossamfunds Vedkommende, og flere andre lignende Ujævnheder skabt praktiske Vanskeligheder, særlig for at faa de rette Tal konstaterede for det enkelte Sogn, den enkelte Menighed, mindre for Landet som Helhed. Det kan ikke nægtes, at der fra Bureauets Side har været en Del Vaklen i de Regler, der ere givne for at faa Orden og Konsekvens i Opgivelserne; men den bunder for en stor Del i en tilsvarende Vaklen i selve Anmeldelses- og Registreringsbestemmelserne. Og er man end nu adskillig videre end før med Hensyn til Gennemførelsen af den Hovedregel, at Vielser, Fødsler (ikke Daab), Dødsfald (ikke Begravelser) anføres, hvor de virkelig have fundet Sted, saa er der dog endnu

ikke den ønskelige, fulde Sikkerhed til Stede. Dette opnaas selvfølgelig lettere i de fleste andre Lande, hvor Registreringen sker ensartet hos og af den borgerlige Øvrighed.

De Lister, paa hvilke Gejstligheden indfører Kirkebøgenes Data, og som derefter indsendes til Bureauet, have været undergivne forskellige Forandringer og Forbedringer. Paa eet Punkt have imidlertid Listerne været uforandrede, idet de stedse have manglet enhver Oplysning om, i hvilket Samfundslag vedkommende hører hjemme. Om Vielserne, Fødslerne, Dødsfaldene vedrøre fattige eller rige, handlende, Haandværkere eller litterære Folk, alt sligt ved man intet om. En Forandring heri vilde kun kunne ske, naar der for enhver af de indregistrerede Begivenheder udfærdigedes et Kort med alle fornødne Oplysninger om Køn, Alder, Erhverv o. s. v., og disse Kort afleveredes til Bureauet, som da — ligesom ved andet lignende Materiale — kunde gruppere dem efter alle de forskellige Synspunkter, det ansaa for nyttigt. Gejstligheden vilde i saa Fald blive sparet for den ofte brydsomme Rubricering paa Listerne, og om den end til Gengæld fik den udførlige Udfyldning af Kortene, vilde Hovedarbejdet dog falde paa Bureauet; men dette Arbejde vilde fuldt ud lønne sig ved Muligheden for en langt rigere Statistik om disse betydningsfulde Forhold, end den, der nu kan ydes. I Aaret 1875, altsaa medens Falbe Hansen var Bureauchef, henvendte Bureauet sig til Kultusministeriet med et Forslag i den her angivne Retning og med vedføjede Udkast til Kort. Den paa-gældende Skrivelse fremhævede, at man kun ad denne

Vej kunde faa Befolkningens Bevægelse oplyst „særskilt i de forskellige Samfundslag“, hvad der vilde have stor Interesse. Sagen synes imidlertid ikke at være naaet videre end til denne Skrivelse¹⁾.

Et Led i Statistikken om Befolkningens Bevægelse er Skilsmissestatistikken. Denne har tidligere kun været behandlet i privatvidenskabelige Arbejder og i den kommunale Statistik for København. For hele Landets Vedkommende erholder Bureauet nu Materiale gennem Retsbetjentene²⁾ og Justitsministeriet. Summariske Data for de seneste Aar foreligge offentliggjorte i „Statistisk Aarbog“ II—IV.

Statistikken om Befolkningens Bevægelse har altid haft sin Plads i Tabelværkerne, og det er væsentlig kun til Indledningerne paa dette Omraade, at den officielle Statistik har haft Medarbejdere udefra. Allerede i Tabelkommissionens Tid udarbejdede C. E. Fenger til Statistisk Tabelværk, 6. Hæfte (Folketællingen 1840 og Vielser, Fødsler og Dødsfald 1834—39) „Betragtninger over Mortalitetforholdene i Danmark“; i det af Bureauet udgivne første Bind, om Folketællingen 1850 og Vielser, Fødsler og Dødsfald 1845—49, findes i Ind-

¹⁾ Skr. fra Bur. til Kultusministeriet af 29. Oktbr. 1875. — I 1895 henvendte Københavns Magistrat sig til Kultusministeriet med Forslag om, at den københavnske Gejstlighed skulde underrette Magistraten om enhver Registrering af Vielser, Fødsler eller Dødsfald ved at tilstille den en udfyldt Blanket derom. Idet alle Kortene samledes i et fælles Kontor, vilde derved Myndigheder og private altid med Lethed kunne faa de om disse Forhold saa fornødne Attester, og der vilde samtidig tilvejebringes Grundlaget for en god Registratur og betydningsfuld Statistik. Saa vidt vides, har heller ikke denne Henvendelse sat nogen Frugt.

²⁾ Jfr. Cirkul. fra Justitsministeriet af 3. Novbr. 1896.

ledningen Befolkningens Bevægelse udførlig behandlet af C. J. Kayser; 1863 udsendtes et særligt Bind, om „nogle Dødeligheden vedrørende Forhold i Kongeriget Danmark, Hertugdømmet Slesvig og Hertugdømmet Holsten i Aarene 1845—54“, udarbejdet af H. W. Meyer. Alle tre Gange var det altsaa Læger, der behandlede dette Emne, som interesserede dem baade fra det medicinale og det teknisk-statistiske Synspunkt. I Fortsættelse af disse Særundersøgelser, navnlig med Hensyn til Tilvejebringelse af en rationel Dødelighedstavle, forsynedes det om Befolkningens Bevægelse 1865—69 offentliggjorte Bind (3. Række, Bind 25) med en Indledning af Assistent (nu Kontorchef) i Bureauet H. F. Lund. Den i dette Bind angivne Beregningsmaade af Dødeligheden har Bureauet anvendt siden da.

I ovennævnte Afhandling af Kayser findes ogsaa en Fremstilling af Dødsarsagerne for København. Kayser fremhæver dog, at der kun kan tillægges disse nogen Paalidelighed for de epidemiske Sygdommes Vedkommende. Senere blev imidlertid Materialet bedre, og paa Bureauets Initiativ udvidedes ved Cirkulære fra Kultusministeriet af 15. Decbr. 1856 de for København gældende Bestemmelser om Dødsattester med angivne Dødsarsager til samtlige Købstæder. Saaledes kom der altsaa til at foreligge Materiale til en Dødsarsagsstatistik for Byerne, og i Sammendrag Nr. 1 offentliggjordes en Tabel over „Dødsarsagerne i København og Købstæderne i Aarene 1860—67“, med Fortsættelse i

de følgende Sammendrag. Ved Lov af 2. Jan. 1871 fastsattes det, at i København, Købstæderne og Handelspladserne skal Ligsyn foretages af autoriserede Læger, men paa Landet kun, hvor Afstanden til en saadan Læges Bolig ikke overstiger $\frac{1}{4}$ Mil. En Dødsaarsagsstatistik for Landet blev altsaa fremdeles umuliggjort; for Byerne offentliggjordes en udførlig Redegørelse for 1876—79 i Tabelværket om Vielser, Fødsler og Dødsfald 1875—79, og i 1886 og 1890 udgaves to selvstændige Bind om Dødsaarsagerne i Byerne, henholdsvis for 1880—84 og 1885—89. Materialet fik man tilstillet gennem Embedslægerne, der atter udarbejdede deres Tabeller paa Grundlag af de fra de autoriserede Læger modtagne Dødsattester. Til Statistikken for 1885—89 havde man lægekyndig Hjælp — hvortil der i øvrigt allerede i Midten af 1870erne var bevilget et Beløb —; men fra Nytaar 1890 overgik den hele Dødsaarsagsstatistik til Sundhedskollegiet. Allerede i Skr. til Sundhedskollegiet af 30. Maj 1883 havde Bureauet udtalt, at det bestemt maatte tilraade, at hele det til Dødsaarsagsstatistikken henhørende Materiale fremtidig indgik til og behandledes af Kollegiet som den rette sagkyndige Myndighed. Dette realiseredes altsaa fra 1890, og Sundhedskollegiet udgiver nu aarlig et Hæfte om Dødsaarsagerne i Byerne; det er i samme Format som Bureauets Tabelværker, og det udsendes af Bureauet til Udlandet sammen med dets egne Publikationer. Om Bureauet i en mere aktiv Periode havde givet Afkald paa denne Del af sin Virksomhed, turde vel være tvivlsomt.

Indtil for faa Aar siden fandtes paa de af Præsterne affattede Lister (og i Tabelværkerne om Befolkningens Bevægelse) Oplysninger om Dødsfald ved Selvmord og ved ulykkelige Hændelser. Dette er nu ophørt. Selvmordsstatistikken har nemlig alt fra Tabelkommissionens Tid tillige været særskilt behandlet, idet 11. Hæfte indeholdt en Fremstilling ved Kayser af Selvmordene i Danmark 1835—44; denne særlige Behandling af Selvmordsstatistikken fortsattes ogsaa senere, og dens Grundlag er selve de retslige Forhørsudskrifter, der tilstilles Bureauet. Selvfølgelig er dette Materiale baade udførligere og paalideligere end de forholdsvis summariske Data, der fandtes paa de gejstlige Lister. — Fra disse ere, som nævnt, ogsaa Opgivelserne om Dødsfald ved ulykkelige Hændelser blevne udskilte, efter at Justitsministeriet, ifølge Bureauets Anmodning, ved Cirkulære af 16. Juli 1896 havde givet Paalæg om, at Forhørsudskrifter om alle Dødsfald ved voldsom Død skulde tilstilles Bureauet. Paa Grundlag af dette Retsmateriale udarbejder Bureauet nu aarlig en selvstændig Statistik over Dødsfald ved Ulykkestilfælde m. m.

Medens Befolkningens Bevægelse i Hovedsagen bestemmes ved Fødsel eller Død, spille jo imidlertid ogsaa Vandringerne en væsentlig Rolle. Til Belysning af de indenlandske Vandringer og af Udlændinges Indvandring til Danmark haves imidlertid intet andet Materiale end de Statusopgørelser, Folketællingerne give Midler til, dels igennem en Sammenligning mellem Folketallet ved to Tællinger og Fødselsoverskuddet i den

mellemliggende Periode, dels ved Folketællingernes Fødestedsopgivelser (jfr. ovenfor S. 79). Derimod har man med Hensyn til danskes Udvandring til Udlandet tilvejebragt en Statistik over den oversøiske Udvandring. Materialet hertil faas gennem de Kontraktafskrifter, som Politimestrene erholde i Henhold til Loven af 1. Maj 1868, og som de aarlig indsende til Bureauet. Resultaterne af denne Statistik ere offentliggjorte i Sammen- dragene og i Aarbøgerne, saaledes at Oplysninger første Gang foreligge for Aaret 1869 og derefter ere holdte à jour.

3.

Nærmest den egentlige Befolkningsstatistik staar Statistikken om Erhverv og Næringsveje. Denne omfatter i første Række Landbrugsstatistikken.

Som ovenfor omtalt, forelaa der allerede fra Slutningen af det attende Aarhundrede Paalæg til Amtmændene om at afgive Indberetninger om forskellige Forhold vedrørende Landbruget. Fra Aaret 1835 paahvilede det dem hvert 6. Aar at indsende Besvarelser af en Række nærmere formulerede Spørgsmaal. En enkelt Række af disse Besvarelser, nemlig for Aaret 1853, er delvis offentliggjort, og hermed standsede denne „Statistik“. Dette var, i hvert Fald fra et statistisk Synspunkt, forstaaeligt; thi, som det fremgaar af Resuméet i „Meddelelser fra det statistiske Bureau“, anden Samling, havde de 12 stillede Spørgsmaal ingen statistisk Karakter og havde da i det væsentlige ikke heller faaet statistiske Svar. Spørgsmaal om, hvor vidt (i de sidste 10 Aar) Brugen af

forbedrede Agerdyrkningsmaskiner har gjort Fremskridt, eller om den frembragte Sæd er bleven bedre Handelsvare, eller om den rationelle Behandling af de private Skove er i Tiltagen o. s. v., lade sig, i en saadan Almindelighed, kun vanskelig eller slet ikke statistisk oplyse, og man gjorde da heller intet Forsøg paa tal-mæssige Besvarelser. Dette udelukker ikke, at slige Indberetninger vare af Interesse paa en Tid, hvor man ikke kunde eller vilde søge Oplysninger paa mere eksakt Maade. Men selv om det maaske ikke tør siges, at tilsvarende periodiske Indberetninger fra Overøvrighederne nutildags vilde savne al Betydning, vilde de, uden tabellarisk Grundlag, i hvert Fald kun kunne blive et Supplement til den officielle Statistik, ikke erstatte denne.

Den egentlige Landbrugsstatistik begyndte under Tabelkommissionen med Fremstillinger vedrørende Hartkornets Fordeling paa Landejendommene, Jordens Besaaning og Udbytte samt Kreaturholdet m. m. Statistikken om Hartkornets Fordeling støttede sig til Amtstuernes Skattelister; senere gik man over til at søge Oplysning hos Sogneforstanderskabene, men vendte derefter atter tilbage til Amtstuerne, hvis Bistand det havde vist sig, man dog ikke kunde undvære. Gennem den, i flere Henseender ret formelle, Hartkornsstatistik faar man Oplysninger om de enkelte Brugs Størrelse, hartkornsmæssig maalt, samt om Besiddelsesmaaden (Selveje eller Fæste). Derimod har den officielle Statistik kun en eneste Gang taget Sigte paa Oplysninger

om, hvorledes Hartkornsmængden fordeler sig paa Besidderne, hvad enten disse have eet eller flere Brug. I et Bind om de større Landejendomme (Ny Række, 6. Bind, Kbhvn. 1852) gives, for alle Ejendomme paa mindst 12 Tdr. Hartkorn, drevne under selve Gaarden, Oplysninger om, hvor meget Ejendommens Hartkornsmængde med uindskrænket Ejendomsret udgør, hvor stort Tilliggendet er, om Ejerne drive Ejendommen sely, eller om den er given i Forpagtning, hvor mange der kun besidde een Ejendom, hvor mange flere o. s. fr. Dette Bidrag til social Statistik er, mærkeligt nok, ikke senere fortsat.

Af Hartkornsstatistikken erfarer man altsaa i det væsentlige Brugenes Størrelse; derimod faar man jo intet at vide om Jordens Anvendelse. For at komme til Kundskab herom indhentedes under Tabelkommissionen (1838) statistiske Oplysninger om Udsæden af de forskellige Kornsorter m. v. og Udstrækningen af forskellige Handelsplante-Arealer. Først efter lang Tids Forløb toges de herhen hørende Spørgsmaal op paa ny; men da begyndte ogsaa fra og med Aaret 1861 en regelmæssig, femaarig Opgørelse af Arealets Benyttelse. Endnu spurgte man imidlertid kun om Udstrækningen af de besaaede (dyrkede) Arealer. Opgørelser herover foretoges og foreligge for Aarene 1861, 1866, 1871 og 1876. Saa i 1881 foretoges, under Marius Gad, en højst fortjenstfuld Udvidelse af Spørgeskemaerne, saa at disse kom til at omfatte hele Arealet, dyrket og udyrket, for at man kunde faa fuldt Kendskab til Arten og Anven-

delsen af al Danmarks Jord. Næste Opgørelse iværksattes 1888, og det var nu Meningen, kun hvert tiende Aar at foretage denne særdeles vidtløftige Tælling, ved hvilken hver enkelt Jordbruger i Landet maa gøre nøje Rede for Anvendelsen af hele sin Jord og Kommunerne for de offentlige Arealer; imidlertid havde der fundet en saa stor Udvikling og Ændring af Kulturerne Sted, at man efter Bureauets Reorganisation ansaa det for rigtigt paa ny i 1896 at indhente Oplysninger, og dette skete da gennem reviderede, meget detaillerede Skemaer, der bleve fortræffelig udfyldte¹⁾.

Arealopgørelsen giver saaledes Kundskab dels om Jordens Anvendelse sognevis, amtvis o. s. v. i Almindelighed, dels om Størrelsen af den enkelte Besidders Jord og Anvendelsen deraf. Herved faar man altsaa ogsaa Mulighed for en Belysning af den Indflydelse, Jordloddens Størrelse har paa Jordens Anvendelse, hvorved yderligere gennem Kvægtællinger kan forbindes Oplysninger om Forholdet mellem Jordloddens Størrelse og Kvægholdet m. m.

Kvægtælling foretoges første Gang i Aaret 1838, anden Gang i 1861 og dernæst, indtil 1881, hvert femte Aar. De derpaa følgende Tællinger fandt Sted i Aarene 1888, 1893 og 1898. Som almindelig Regel kan det

¹⁾ Til Kontrolering af, at alle en Kommunes (et Sogns) Arealer ere optalte, haves Matriklens Opgørelse af hvert Sogns matrikulerede Areal. Men til Revision af selve dette, Matrikelprotokolmaterialiet, og sammenlignende Undersøgelser med Generalstabens topografiske Materiale samt til videre Beregning af Landets hele Areal er der, paa Bureauets Initiativ, paabegyndt et Matrikelkontors- og Generalstabsarbejde, der vil strække sig over nogle Aar (jfr. Statistiske Meddelelser, fjerde Række, Bind 3, II, og ovenfor S. 64).

siges, at Tællingens Omfang udvidedes, og at navnlig de stillede Spørgsmaal bleve skarpere og bedre præciserede fra Tælling til Tælling; særligt Hensyn toges ogsaa til, hvad der til de forskellige Tider fornemmelig interesserede Landbruget at faa oplyst, idet Bureauet paa Landbrugsstatistikens Omraade har vedligeholdt en uafbrudt, nær Forbindelse med de faglige Autoriteter og draget sig deres Raad og Bistand til Nytte. Efterhaanden ere ogsaa Bearbejdelserne gaaede mere i det enkelte, men navnlig er den i 1876 paabegyndte Gruppering af Kvæget efter Besætningernes Størrelse af Interesse, en Gruppering, som derefter er fortsat ogsaa i de senere Tabelværker. — Ved Tællingen i 1898 benyttede man Kortsystemet. Enhver Husdyrholder Landet over fik et Kort til Udfyldning; de kommunale Raad havde til Opgave, ved Hjælp af Kontrollister, at paase, at alle Kort indkom, men samtidig befriedes de for de mange Sammentællinger og Beregninger, som de tidligere havde været bebyrdede med, en Reform, hvormed formentlig alle Parter kunde være tjente. Anvendelsen af Kortsystemet har glimrende staaet Prøve, Udfyldningen har overalt været god, og Grupperingen af Oplysningerne, ogsaa i Forhold til Landbrugenes Størrelse m. m., er i høj Grad lettet derved.

Landbrugsstatistikken omfatter endvidere Fremstillingen af Høstresultaterne. Ved Bureauets Opretelse paahvilede der Amtmændene en Forpligtelse til i hvert Aars Maj Maaned at indsende til Regeringen en Beretning om, „hvorledes Høsten tegner“; ihvorvel For-

pligtelsen præciseredes ved Indenrigsministeriets Cirkulære af 7. Maj 1851, overholdtes den dog ikke, og var, ifølge Sagens Natur, ikke heller meget værd. Den ophævedes da ogsaa ved kgl. Resol. af 6. Septbr. 1854. Ved Siden deraf havde Amtmændene imidlertid ogsaa fra gammel Tid Forpligtelse til at indsende Beretning om Høstens Udfald. Disse Beretninger, der efter Bureauets Oprettelse indsendtes til dette — og som endnu aarlig tilstilles Bureauet —, have stedse kun været Skønsmeddelelser, tilvebragte igennem Amterne ved Skemaer, der omsendes til Retsbetjentene, landøkonomiske Foreninger, større Landejendomsbesiddere og andre sagkyndige, og paa hvilke der for hver Kornart indføres en Karakter (ug, mg o. s. v.) til Betegnelse af Høstens kvantitets- og kvalitetsmæssige Udfald. Det samlede Resultat af hele denne Karaktergivning blev først fra Slutningen af 1870erne offentliggjort af Bureauet; i de sidste Aar offentliggøres Resultatet i hver November Maaned som en foreløbig Redegørelse for Høstens Udfald.

Ved Siden af Skønsoversigterne paabegyndtes der imidlertid fra 1875 en Opgørelse af Aarets Høst ved tal-mæssig Beregning af Mængde og Værdi af hver Høstafgrøde. Denne Reform, som vel er den væsentligste, der gennemførtes under Falbe Hansens Ledelse af Bureauet, støtter sig til et Cirkulære fra Indenrigsministeriet af 5. April 1875, hvorved det er paalagt ethvert Sogneraad aarlig paa et tilsendt Skema at angive for hver Høstafgrøde det antagne Gennemsnitsudbytte pr. Tønde Land („Fold“). Da man nu gennem Arealopgørelsen kender Sognets Areal af paagældende Afgrøde, lader Ud-

byttet sig ad denne Vej beregne. Ved Hjælp af Kapiteltakster og andre Priser beregnes dernæst Værdien, dels direkte, dels ved Konvertering af nogle af Afgrøderne efter deres antagne Foderværdi. Af Sogneopgivelserne opbygges de tilsvarende Data for Amterne og derefter for hele Landet. Det ses let, at Sogneraadene kunne gribe fejl i deres Antagelser — hvad der dog vel vil udlignes i Tallene for Amtet som Helhed og ved Sammenligninger fra Aar til Aar. Men dernæst kan Arealet for en Sædart m. v. forandre sig imellem tvende Arealopgørelser, og her ligger en ikke ringe Fejlkilde. Om dette Forhold kan ændres, er et Fremtidsspørgsmaal; foreløbig er en revideret Opgørelse af samtlige Høstberegninger, under Hensyn til Arealforandringerne, foretaget for Tidsrummet 1875 til 1896¹⁾.

Til Landbrugsstatistikken hører endvidere Undersøgelserne om Landejendommenes Pris. Grundlaget herfor ere Retsskrivernes Oplysninger om de i hver Jurisdiktion foretagne Salg. For Femaaret 1845—49 foretoges der, i Henhold til Cirkulære fra Indenrigsministeriet af 17. Oktober 1850, to Indsamlinger, en for Selvejergaarde, en for Fæstegaarde, og paa Grundlag heraf udarbejdede Bergsøe tre Afhandlinger i „Meddelelsernes“ 1. Bind. Ny Undersøgelser ere foretagne for Tiaaret 1860—69 — for Tiaaret 1850—59 indsamledes der kun Oplysninger om Ejendomme, solgte ved Auktion, og de bearbejdedes kun delvis, uden at Resultaterne offentliggjordes —, derefter følger en Undersøgelse om Salgene i

¹⁾ Statistiske Meddelelser, fjerde Række, Bind 2, III.

de 15 Aar 1870—84, endelig om Salgene 1885—94. For 1895 foreligger der aarlige Indberetninger fra Retsskriverne om Salg af Landejendomme paa $\frac{1}{4}$ Td. Hartkorn og derover, medens Grænsen nedefter hidtil havde været 1 Td. Hartkorn. Materialet er selvfølgelig søgt udvidet og forbedret ved hver ny Undersøgelse, og trods al den Uensartethed, der ifølge Sagens Natur maa hæfte ved det, haves dog intet bedre Materiale til at konstatere Landejendomspriserne. En Mangel er det, at man stadig maa lægge Hartkornet til Grund, eller rettere, at man ved Siden af Hartkornsprisen — der, i Aarenes Løb, i flere Henseender maa blive misvisende — ikke ogsaa faar Kundskab om Salgsprisen pr. Td. Land. De Forsøg, der ere gjorte paa Ændring i dette Forhold ved en Forespørgselsrubrik paa Skemaerne om Arealet i Tdr. Land ved Siden af Tdr. Hartkorn, synes foreløbig ikke at ville føre til noget Resultat, fordi der i de retslige Dokumenter saa godt som altid kun er Tale om „Hartkorn“, medens Arealet i Tdr. Land ikke opgives. Muligt er det dog, at man ogsaa her gennem de periodiske Arealopgørelser kan faa supplerende Materiale tilvebragt.

Foruden de Oversigter over Kapitelstaksterne, som Bureauet aarlig udsender, foreligger der endnu en lang Række landbrugsstatistiske Afhandlinger om Hoveri-afløsning, Tiendeafløsning, Overgang af Fæste til fri Ejendom m. m. Selvfølgelig have disse Spørgsmaal deres Interesse endnu; men det var dog hovedsagelig i 1850erne, at Undersøgelser herom, fremfor alt om Fæste-

spørgsmaalet, stod paa Dagsordenen. Det er ikke ukarakteristisk, at medens Bureauet i Aarene 1855—64 udsendte 5 Afhandlinger om Fæstegaardes Overgang til Ejendom i Perioden 1850—63, bleve Oplysningerne om dette Forhold for Perioden 1864—78 kun meddelte i Sammendragene, hvorpaa Bureauet først atter i 1894 offentliggjorde en Afhandling om samme Emne, nemlig om Fæstes Overgang til Selveje i Aarene 1879—92.

4.

Den mest bindstærke Række af Bureauets Publikationer omfatter Handels- og Skibsfartsstatistikken. Handelsstatistikens Volumen narrer for saa vidt ikke, som denne Statistik er og stedse har været — baade her og i Udlandet — den officielle Statistiks mest tidtagende Arbejde, og det selv naar Materialet, som hos os, leveres som „Halvfabrikat“ i Form af udfyldte Lister fra Toldstederne, og derefter den endelige Bearbejdelse foregaar i Bureauet.

I Fortsættelse af Tabelkommissionens Hæfter om Ind- og Udførsel m. m. i nogle af 1830erne og i 1840 ff. udkom fire Hæfter, for 1848—51, udgivne af Finansministeriet, og derefter udkom, i 1854, det første af Bureauets Bind om dette Emne, nemlig Kongerigets og Hertugdømmernes Vareind- og udførsel og Skibsfart for 1852. Publikationerne om Handel og Skibsfart have derefter paafulgt regelmæssig aarlig — saaledes at naturligvis Hertugdømmernes Statistik ophørte efter Krigen —, og

med kun faa Forandringer i deres rent ydre Skikkelse. Dog er det i denne Henseende af Betydning, at medens Skibsfartsstatistikken indtil 1882 er bleven udgiven sammen med Varestatistikken, blev den fra 1883 udskilt, bl. a. fordi den var tidligere færdig og altsaa kunde udsendes før.

Hvad Tabelværkernes Indhold angaar, kan man sige, at det — selvfølgelig — aldrig har været fuldt tilfredsstillende. Varestatistikken har i sin Gruppering stedse været nøje knyttet til Toldtarifferne, og disses Vareinddelinger have ikke svaret til de statistiske Krav, hvilke man jo heller ikke har haft for Øje ved deres Tilvejebringelse. Ved Siden af Vareinddelingens Mangler har staaet den uheldige Sammenblanding af Transithandelen med den virkelige Ind- og Udførsel, og endelig have Opgivelserne af Ind- og Udførselslandene for saa vidt været ukorrekte, som der ofte kun er angivet det sidste Land, Varen kom fra, og det første Land, hvor den gik hen, i Stedet for de virkelige Ind- og Udførselslande. Alt dette er jo vel kendt, dog kun langsomt og sent ere Forbedringer foretagne, og med Hensyn til en saa nøje Specificering af Varesorterne som ønskeligt samt en fuldt paalidelig Angivelse af Ind- og Udførselslandet umuliggør det nu brugelige System afgørende Forandringer. Om end derfor de Reforme, der ere skete i de seneste Aar, ogsaa i de her nævnte Henseender have medført nogle Forbedringer, ligger dog deres væsentligste Betydning i den gennemførte Deling imellem den virkelige Ind- og Udførsel og Transithandelen m. v., og

man er vel nu naaet saa vidt, som man paa det bestaaende Grundlag overhovedet kan naa¹⁾).

Imidlertid hengik der, som nævnt, mange Aar, hvor man ret trygt tog imod Opgivelserne af Varemængderne, dels maaske, fordi man i og for sig havde mindre Øje for Manglerne, dels fordi Handelens ringere Komplicering og Vareartiklernes større Enkelthed gjorde Usikkerheden i Opgivelserne mindre end i senere Tider. Derimod stod samtidig Spørgsmaalet om en rationel Værdiangivelse af de omsatte Varemængder i høj Grad paa Dagsordenen.

Indtil Slutningen af 1840erne fandtes ingen Værdiangivelse af de omsatte Varemængder. Saa indførte man for Aaret 1847 „officielle Værdier“²⁾. Man ansatte, med de Midler, der stod til Raadighed, en Pris for de forskellige Varer, og de almindelige Regler, man herved fulgte, f. Eks. at beregne Indførselspris med Fragt, uden Told, Udførselspris uden Fragt osv., vare fuldt rationelle. Det ejendommelige var imidlertid, at man fra Aar til andet ikke foretog Forandringer i de officielle Prisopgivelser: Meningen var — delvis efter Udlandets Eksempel — at faa et Middel til Sammenligning af de forskellige Aars Omsætning. Da man nu ikke kunde faa noget fælles Udtryk i Vægt, i hvert Fald kun et Udtryk uden synderlig Betydning, valgte man at omsætte hvert Aars Varemængde i Penge efter de det første Aar vedtagne Priser, idet man derved fik Mulighed for at konstatere Frem- eller Tilbagegangen.

¹⁾ Jfr. Statistisk Tabelværk, femte Række, Litra D, Nr. 2, Indledningen.

²⁾ Statistisk Tabelværk, Hæfte 16, Kbhvn. 1848.

Denne Fremgangsmaade er ikke at forkaste ved historisk-statistiske Oversigter, men man bør da helst desuden have hvert Aars virkelige Priser at sammenligne med; man maa endvidere være paa det rene med, at selv om Priserne forblive ens, kan en Forskel komme frem ikke blot ved forøget eller formindsket Vareomsætning, men ved en forskellig, idet billigere Varer træde i Stedet for dyrere eller omvendt, og endelig maa det erindres, at de omsatte Varemængders Størrelse afhænger af Varepriserne, saa at det ikke er sagt, at et givet Aars Ind- og Udførsel var kommen til Stede, hvis Priserne fra et tidligere Aar havde været bestemmende. I Virkeligheden vil derfor Anvendelsen Aar ud og Aar ind af samme Priser kun tilvejebringe en yderst formel Viden om Frem- eller Tilbagegang og desuden let være vildledende, ikke blot af de nys anførte Grunde, men yderligere ogsaa, fordi Almenheden dog let opererer med de beregnede Beløb, som om de gav et sandt Udtryk for Værdien af Omsætningen.

Efterhaanden kom man da ogsaa til Klarhed over „de officielle Værdiers“ Mislighed, og man begyndte derfor for Kornvarernes og nu og da for andre Landbrugsprodukters Vedkommende at regne med hvert Aars virkelige Priser ved Siden af de officielle. I den i 1857 udkomne Statistik for 1856 udtales det, at „de officielle Priser, hvorefter Beregningen sker, vare ved deres Fremkomst i 1847 allerede ikke et rigtigt Udtryk af de daværende virkelige Priser“, og for Kornvarernes Vedkommende vare de virkelige Priser i 1856 dobbelt saa høje som de „officielle“. Indtil 1863 fortsatte man med

de officielle Priser, dog tillige benyttende de virkelige Aarspriser for forskellige Landbrugsprodukter; i 1864 standsede man dermed, bl. a. paa Grund af, at de gamle, officielle Priser vare uforenelige med den ny Vareinddeling ifølge Toldloven af 4. Juli 1863. De følgende Aar finder man imidlertid atter officielle Værdier anvendte. Men i Aaret 18^{68/69} — fra 1864 til 1873 inkl. omfattede Handelstabelværket Finansaar og ikke Kalenderaar — mangler enhver Værdiberegning. I Tabelværket for Aaret 18^{69/70} beregnedes Værdien af Udførselen af vore egne Produkter (∴ i det væsentlige Landbrugsprodukter) saavel for dette Aar som for de fire foregaaende Aar ved Benyttelse af „alle de Oplysninger om Priserne, som det har været os muligt at indsamle“. Man fortsatte nu ad den saaledes begyndte Vej, og endelig havde det i 1875 udkomne Tabelværk for 18^{73/74} en samlet Værdiopgørelse af Omsætningen „ved Hjælp af alle de Midler, der staa til Bureauets Raadighed“. Efter dette Aar er der regelmæssig aarlig foretaget en Værdiopgørelse af Vareomsætningen, i det væsentlige i Overensstemmelse med hvert Aars vekslende Priser.

Naar det saaledes varede meget længe, inden man kom bort fra de „officielle Værdier“ og fik en aarlig Prisopgørelse, var det ikke, fordi det manglede paa Opfordring til at faa denne Reform gennemført. Navnlig var Regeringen selv utrættelig i sine Henvendelser til David. Men denne svarede ikke. En Skrivelse fra Finansministeriet til Bureauet af 31. Juli 1869 begynder saaledes: „Ved tjenstligst Skrivelse af 11. Maj f. A. bragte Finansministeriet Spørgsmaalet om et bedre Grundlag

for Beregningen af Handelsomsætningen her i Landet end det hidtil benyttede paa Bane, idet man henviste til det Tilskud, det statistiske Bureau har modtaget ved Finansloven for 18^{68/69}, og under 21. Juli og 21. Oktbr. s. A. samt 4. Januar og 15. April d. A. har man atter og atter henledet Hr. Konferensraadens Opmærksomhed paa denne Sag“. Den i 1867 paatænkte Reform var altsaa to Aar efter end ikke naaet saa vidt, at Ministeriet, trods et halvt Dusin Opfordringer, havde faaet et Svar. At David ikke svarede har i og for sig næppe været saa underligt, som det nu synes; naar man i gamle Dage ikke havde noget positivt Svar at give, var det ikke blot private, der overhovedet intet hørte om deres Henvendelser til Autoriteter, men det kunde ogsaa være Autoriteterne selv, og særlig over for David maa det huskes, dels at han, om end liberal i 1830erne, dog var en samtidig af det gamle Kollegievæsen og dets Forretningsformer, dels at han i Slutningen af 1860erne var „ancien ministre“ og lidet paavirkelig af ministerielle Erindringskrivelser. Men det bør føjes til, at det jo ogsaa var en meget vanskelig Sag, der var Tale om. Naar undtages Kapitelstaksterne og lignende officielle Markedspriser, var man paa bar Bund med Hensyn til Erhvervelsen af nogenlunde paalidelige Aarspriser; Valget stod imellem at faa indført tvungne Prisopgivelser paa Købmændenes Tolddeklarationer og at skaffe sig Priser ved Købmænds og Associationers frivillige Medvirkning. Det var den sidste Vej, man kom ind paa, og dette System er nu arbejdet saaledes op, at det formentlig fungerer nogenlunde tilfredsstillende; men der

er snart gaaet en Menneskealder siden 1870, man havde dengang ingen Tro paa, at man kunde faa Sagen gennemført ad Tvangens, ikke nogen Tillid til, hvad man kunde tilvejebringe ad Frivillighedens Vej. Man havde ikke saa lidt Ret i begge Dele, og Følelsen heraf maatte naturligvis virke hemmende paa Anvendelsen af den i Forvejen ret begrænsede Energifylde. Om man overhovedet i 1870 var slaaet ind paa den ny Vej, er vel tvivlsomt, hvis der ikke gennem Falbe Hansens Ansættelse dengang i Bureauet var kommet en ung og ny Kraft til Stede.

I hvert Fald var Bureauet saaledes i 1860erne paa det rene med, at en Reform i Værdiberegningerne var nødvendig; men nok saa meget arbejdede det paa, at det hele handelsstatistiske Materiale skulde komme til at foreligge hurtigere, end det dengang var Tilfældet. I sin Korrespondance med Generaldirektoratet for Skattevæsenet — en Korrespondance, hvor man ogsaa havde Anledning til at forlange indskærpet, at de Varelistere, Toldstederne indsendte, skulde være affattede saa omhyggelig som muligt — forhandlede Bureauet om, hvor vidt man kunde faa Materialet fremstillet og indsendt maanedsviis i Stedet for kvartalsviis. Denne Reform, hvis Nytte er uomtvistelig, men som ganske vist vilde medføre en betydelig Forøgelse baade af Toldstedernes og Bureauets Arbejde, er imidlertid hverken dengang eller senere bleven gennemført. Bureauet selv udarbejdede og lod trykke kortfattede Kvartalsoversigter; men om de end, navnlig i Midten af 1870erne, ved deres hurtige Udsendelse efter hvert Kvartals Slutning, vakte en

Del Interesse, vare de dog for summariske til i Længden at faa nogen videre Betydning, og de kom i øvrigt kun meget faa i Hænde (dog bortset fra, at de indtil for faa Aar siden aftryktes i Departements-, resp. Ministerialtidende). Først efter Bureauets Reorganisation ere Kvartaloversigterne og den derpaa byggede foreløbige Aarsoversigt blevne et væsentligt Led af vor Handelsstatistik.

Det var altsaa Handelstabelværket, gennem hvilket Almenheden hovedsagelig fik Kundskab om vor Vareomsætning med Udlandet. Indledningerne til dette — som i Tabelkommissionens og i de første Aar af Bureauets Tid havde haft forskellige Forfattere (saaledes M. L. Nathanson, Rosenørn, Raffenberg) — udarbejdedes senere regelmæssig i Bureauet og havde et højst forskelligt Omfang. I 18^{68/69} var Indledningen i Omfang naaet ned til 9 Sider; men da de ny Værdiberegninger indførtes, blev Arbejdet kendelig forøget, og fra 1879 kom hertil, at man paabegyndte en Værdiberegning ikke blot paa Grundlag af det foreliggende Aars Varepriser, men ogsaa af det eller de foregaaende Aars, for at erfare, hvor meget der i Frem- eller Tilbagegangen af vor Omsætnings Værdi skyldtes Mængde-, hvor meget Værdiforskel. En saadan Undersøgelse, foretagen periodisk, kunde vel have haft sin Interesse (jfr. ovenfor); foretagen hvert Aar blev den urimelig. Den forsinkede Udarbejdelsen af Indledningerne, som mere og mere voksede i Omfang og til Tider bleve ganske uoverskuelige. Heraf blev det atter en Følge, at Handelstabelværket offentliggjordes meget sent, og Købmandsstanden tabte Interessen for det; i April Maaned 1888 levede man endnu paa Varestatistikken

fra 1885, og da saa endelig i nævnte Maaned Tabelværket for 1886 udkom, havde det en Indledning paa 130 Kvartsider. Det bør dog udtrykkelig siges, at Bureauet heller ikke i hin Periode manglede Blik for, at Handelsstatistikken trængte til mere eller mindre indgribende Reformers; først stødte det imidlertid paa Modstand hos Grosserersocietetets Komité, og tillige satte Toldvæsenet sig imod Ændringer af Betydning. Da saa Almenheden i den følgende Tid blev noget mere interesseret i Spørgsmaalene — bl. a. ogsaa, efter at C. F. Tietgen var bleven Formand for Grosserersocietetets Komité, og efter at, nogle Aar senere, Komitéens aarlige Handelsberetning var begyndt at udkomme —, havde det maaske været lettere for Bureauet at overvinde forskellige Vanskeligheder; men da indtraf Modstanden imod Bureauets Udvidelse og Omordning, og man nøjedes saa med paa bedste Maade at holde Tingene gaaende, i alt væsentligt efter den tidligere Fremgangsmaade.

I nær Forbindelse med Vareomsætningsstatistikken staar Skibsfartsstatistikken. Ogsaa i den Henseende er Forbindelsen nær, at den lider under flere af de samme Skrøbeligheder som hin, f. Eks. Usikkerheden med Hensyn til Afgangssted og Bestemmelsessted. I Aarenes Løb har ogsaa Skibsfartsstatistikken været undergivet en Del Forandringer og Forbedringer, og endnu flere havde været ønskelige, uden at de dog ere blevne gennemførte. Trangen hertil har imidlertid for saa vidt været mindre end for Varestatistikken, som man har haft med et langt mindre indviklet Materiale at gøre

(saasom samlet Bestuvning i Stedet for Kvantitet og Værdi af de enkelte Vareartikler). Men paa den anden Side har da ogsaa den hele Statistik i ringere Grad beslaglagt Almenhedens Interesse.

Medens Hovedparten af Skibsfartsstatistikken leveres af Toldstederne, foreligger der ogsaa Materiale hos Danmarks Konsuler i Udlandet, hvor jo Skibsførerne have Anmeldelsespligt, naar de befare de fremmede Havne. Dette Materiale giver Oplysninger, som de danske Toldsteder ikke have til Raadighed, nemlig om Danmarks Deltagelse i den egentlige Fragtfart, d. v. s. Transport af fremmede Varer mellem fremmede Havne (paa danske Skibe); Materialet, Konsulernes Lister, tilstilles Bureauet gennem Udenrigsministeriet. Da Bureauet i 1855 optog denne Statistik til Behandling, udtaltes det udtrykkelig, at den skulde bidrage til at faa oplyst, hvor meget Danmark, bortset fra dets Vareudførsel, tjente i Udlandet, hvad det vilde være af Betydning at konstatere over for det stedse brændende Spørgsmaal om „Handelsbalancen“ (Forholdet mellem Indførsel og Udførsel). Imidlertid er det i de mange Aar, der ere forløbne siden da, og hvor forskellige Fremgangsmaader have været fulgte med Hensyn til Bearbejdelsen af Konsulatslisterne, ikke lykkedes at faa nogen tilfredsstillende Fragtfartsstatistik. Grundmaterialet — Skibsførernes Anmeldelser — vilde i og for sig, gennem de stillede Spørgsmaal, ikke kunne give et tilstrækkelig fyldigt Materiale; men tilmed kom det til at foreligge ukorrekt og mangelfuldt, og Sagen blev ikke bedre, da man senere, baade for at spare Konsulerne og

Bureauet Arbejde, tillod Konsulerne at indsende Materialet i stærkt sammentrængt Skikkelse. En Reform er nu under Fremkomst, ved hvilken man vil faa Konsulatsopgivelserne supplerede med direkte Oplysninger fra Rederierne og derved bl. a. ogsaa erfare Størrelsen af de i Fragtfarten opsejlede Bruttobeløb. Gennem det hele Materiale, Rederierne ville stille til Raadighed, vil det forhaabentlig lykkes at faa langt nøjere Rede paa, hvilken Betydning dansk Skibsfart har i vort Lands Økonomi, end det hidtil har været muligt.

Til Skibsfartsstatistikken — der her, ligesom i Udlandet, ikke helt med Rette udelader enhver Statistik over Persontrafikken — har der altid været knyttet Oversigter over den danske Handelsflaades Størrelse. Oplysningerne indsendtes tidligere fra hvert enkelt Toldsted, men fra Aaret 18⁶⁸/₆₉ fra Skibsmaalings- og Registreringskontoret i København, og den aarlige Statistik over Handelsflaaden skyldes altsaa Chefen for det nævnte Kontor.

Vare- og Persontransporten til Lands ad Jernbanen samt Post- og Telegraftrafikken behandles, som ovenfor nævnt, statistisk af de paagældende Administrationer selv. Det skal da her kun bemærkes, at Bureauets „Sammendrag“ og Aarbøgerne stedse have indeholdt Uddrag af disse Institutioners Beretninger. Det vilde selvfølgelig være formaalstjenligt, dersom Jernbanens Varestatistik kunde samarbejdes med Landets øvrige Omsætningsstatistik, og navnlig vilde dette blive af Betydning, hvis man engang skulde naa frem til en statistisk Behandling

af den indenrigske Vareomsætning. Imidlertid er Spørgsmaalet om de Synspunkter, efter hvilke Oversigterne over Jernbanetrafikken bør fremstilles, i høj Grad kompliceret, og fra statistisk Side har det, saa vidt vides, ikke hidtil været fremme til offentlig Drøftelse herhjemme.

Erhvervsstatistikken paa Grundlag af Folketællingskemaernes Erhvervsoplysninger, Landbrugs- samt Handels- og Skibsfartsstatistikken ere de tre Omraader, hvor den officielle Statistik har udgivet omfattende og sammenhængende Rækker af Publikationer om Næringslivet. Af andre Bidrag i samme Retning, men paa mere begrænset Felt, maa navnlig fremhæves Sparekassestatistikken. Den indledes med en fortræffelig Afhandling af David om Sparekasserne i 1854¹⁾, og i en læng Periode fremkom der derefter i „Meddelelserne“ en Redegørelse aarlig eller for to Aar ad Gangen. Men efter at Udgivelsen af „Sammendragene“ var begyndt, nøjedes man med her at trykke summariske Aaroversigter over Sparekassernes Virksomhed, og først i 1877 indeholdt atter „Meddelelserne“ en udførlig Fremstilling, for 1868—74, hvorefter der fulgte Trearsfremstillinger indtil 1880, Femaarsfremstillinger efter dette Aar. I Perioden før Sparekasseloven af 28. Maj 1880 var det imidlertid halvt ved Sparekassernes Velvilje, halvt ved administrative Bestemmelser, gældende for nogle af Kasserne, at Materialet indkom til Bureauet; først efter Loven var man sikker paa til en fastslaaet Tid, igennem Sparekasseinspektøren, at faa Materialet fuldt til Stede. Men Lovens

¹⁾ Meddelelser fra det statistiske Bureau, tredie Samling.

Sondring mellem Sparekasser, der ere Dele af Bankinstitutter o. l., og egentlige Sparekasser, med deraf følgende Forskel i de Beretninger, der skulle fremsendes, og det sene Tidspunkt, paa hvilket det statistiske Materiale afgaves til Bureauet, endelig en reel Formindskelse af de Oplysninger, der ydedes, har bevirket, at Sparekassestatistikken ogsaa efter Lovens Fremkomst havde forskellige Mangler. Ved Forhandlinger i de sidste Aar er man naaet til en Form, hvorved nogle af Ulemperne ville fjernes, og der ligeledes vil ske en Ændring i Tid og Maade for Publikationen, men den bestaaende Lov- og Administrationsordning paa dette Omraade vil dog stedse vanskeliggøre en fuldt tilfredsstillende Fremstilling af Sparekassestatistikken.

I den første Aargang af „Sammendragene“ (1869) offentliggjordes en Oversigt over de københavnske Bankers Virksomhed og Status siden Aaret 1858, og disse Oversigter fortsattes dernæst fra Nr. 7 (1876), forøgede med Oversigter vedrørende Provinsbankerne for 1869 ff. I de følgende Sammendrag og Aarbøger offentliggjordes vedblivende dette Materiale, og man har nu i Aarbogen en ret fuldstændig og ensartet aarlig Oversigt over samtlige danske Bankers Virksomhed. I det hele indeholder Aarbogen vedrørende vore Penge- og Kreditforhold Tabeller om Sparekasser, Banker, Mønt, Diskonto, Kurser, ny Aktieselskaber, Hypotekinstitutter m. m. Men nogen tekstuel Behandling af det samlede herhenhørende Materiale er hidtil ikke bleven foretaget i Bureauet. — Aarbogen indeholder ogsaa Oplysninger om større danske For-

sikringsselskaber; fast Grund under Fødderne naas paa dette betydningsfulde Omraade vel dog først, naar vi have faaet en Forsikringsselskabslov.

5.

Landbrug, Handel og Søfart ere i mange Tider blevne betragtede som Danmarks Hovednæringer. I Aarenes Løb er imidlertid Industrien traadt stærkt i Forgrunden — en Fjerdedel af Danmarks Befolkning er nu knyttet til Haandværk og Industri —; men trods mange Ønsker om dens statistiske Behandling glippede denne Gang efter Gang.

Tabelkommissionen offentliggjorde i 1842 en Oversigt, for Aaret 1838, over „Omfanget af enkelte af de betydeligste Industrigrene, der beskæftige sig med de raa Produkters Forædling“. Fra Amtmændene indsendtes der aarlig „Fabrik-Tabeller“, med Angivelser af Tallet paa Fabrikker og Arbejdere m. m.; men disse Tabeller vare lidet fyldestgørende, og de offentliggjordes ikke. I Begyndelsen af 1850erne blev det derfor bestemt, at de skulde afløses af mere udførlige Indberetninger, som til Gengæld kun skulde indsendes med længere Tids Mellemrum. Ved Skr. fra Indenrigsministeriet af 23. Maj 1853 blev det paalagt Bergsøe i Forening med den kst. Fabrikdirektør Ehlers at forelægge en Plan til fremtidig Tilvejebringelse af statistiske Oplysninger om Industriens Tilstand. Sagen skred dog kun langsomt frem, og efter at den var bleven overvejet baade

under Bergsøe og Rosenørn, blev den først ført videre under David, der omarbejdede og begrænsede Bergsøes Plan¹⁾. Ved Cirkulære fra Indenrigsministeriet af 2. Decbr. 1854 bestemtes det, at der i Forbindelse med Folketællingen 1. Febr. 1855 skulde foretages en Industritælling, og en saadan skulde derefter gentages i Forbindelse med hver følgende Folketælling. I Anledning af Tællingen vilde der være at nedsætte Komitéer, dels for hver By, dels for hver Landjurisdiktion, til Besørgelse af Skemaernes Aflevering og Udfyldning paa rette Maade. Det bestemtes nærmere, hvilke Fag Tællingen, der hovedsagelig kun tog Sigte paa Storindustrien, skulde omfatte, og inden for hver af disse (61) Fag krævedes der af den enkelte industridrivende overordentlig udførlige Oplysninger om hans Virksomheds Art, Maskiner, Materialier, Personel, Udbytte, Afsetningsforhold m. m.

Denne stort anlagte Industritælling har imidlertid aldrig givet Resultater. Der kom vel Skemaer ind, men disse vare utilfredsstillende udfyldte, og man har aabenbart hurtig i Bureauet tabt Troen paa, at der kunde komme noget ud af Sagen, og dermed Interessen derfor. Lejlighedsvis udtaler Bureauet i en Skrivelse til Gods ejer Tesdorff af 29. April 1857, at „Materialet vedkommende Industrien, som Bureauet erhvervede samtidigt med Optegnelserne paa Folketallet den 1. Februar 1855, er hverken fuldstændigt eller paalideligt; Bureauet har derfor ikke bearbejdet det“. Og Sagen faar et halvt humoristisk Skær, da Indenrigsministeriet i Skrivelse af

¹⁾ Jfr. Skrivelse fra Bureauet af 29. August 1854.

1. August 1860 meddeler Bureauet, at Ministeriet er blevet opmærksomt paa, at man har forsømt samtidig med Folketællingen 1. Februar 1860 at indhente tilsvarende Oplysninger til dem, der efter Cirkulæret af 2. Decbr. 1854 indsamledes i 1855, men at man dog nu, før man gaar videre, gerne vilde vide, hvad der er kommet ud af nævnte Cirkulære og Tælling, — hvorpaa Bureauet under 12. s. M. (d. 12. August 1860!) afsender Skrivelse til Amtmanden over Aalborg Amt med Meddelelse om, at medens de i 1855 omsendte Industriskemaer ere indkomne fra de øvrige Amter, er dette endnu ikke sket for Aalborg Amt, hvorfor de snarest bedes Bureauet tilstillede. Hermed synes Industritællingen af 1855 at være bleven definitivt skrinlagt.

Spørgsmaalet om en Industristatistik rejstes paa ny i Aarene 1871—72. Aarsagerne hertil vare forskellige: man ønskede en Redegørelse for, hvorvidt Købstæderne i industriel Henseende vare skredne frem siden Krisen i 1857, og man forlangte senere, i Anledning af Toldforhandlinger, en samlet Oversigt for hele Landet over Industriens Fremgang siden Krigen i 1864¹⁾. Endelig ønskede man af almindelige, sociale Hensyn at kende Haandværkets og Industriens Tilstand — de sociale og Arbejderspørgsmaalene havde jo alt med haard Kno slaaet paa Døren. David erklærede inidlertid, „at det var umuligt at tilvejebringe en fuldstændig Industristatistik, og at intet Land havde en saadan“²⁾. Han

¹⁾ Jfr. Skrivelser fra Finansministeriet henholdsvis af 22. Juni og 20. November 1871.

²⁾ Skr. af 20. April og 1. August 1872.

lod i 1871 indsamle Oplysninger i Købstæder og Handelspladser om „Fabrikker“ og „fabrikmæssig drevne Haandværk“ og i 1872 tilsvarende Oplysninger i København og, gennem Retsbetjentene, i Landjurisdiktionerne. De derefter tilvejebragte Oplysninger vare meget uensartede paa Grund af den forskellige Opfattelse, der havde gjort sig gældende med Hensyn til, hvad der var „Fabrikker“ m. m., og de vare meget knappe, idet de kun indeholdt Data om Fabrikernes Antal, Anlæggelsesaar og Arbejderantal. Men det nærmest liggende Formaal — om Størrelsen af Fremskridtet, maalt ved Virksomhedernes Antal og Personel, siden 1857 og 1864 — blev dog delvis fyldestgjort. Den hele Statistik androg et Par Ark og offentliggjordes i November 1872¹⁾.

I 1875 havde Bureauet selv Planer oppe om en almindelig Industristatistik og ønskede i hvert Fald, foranlediget ved Lov om Dampkedeltilsyn af 24. Marts 1875, en aarlig Dampkedelstatistik tilvejebragt. I sidstnævnte Henseende stødte man imidlertid paa Modstand hos Justitsministeriet, under hvilket Dampkedeltilsynet sorterede, og der blev intet videre foretaget i Sagen²⁾.

Saaledes var der kun naaet lidet fra 1855 til 1875, og ikke mere blev der udrettet fra 1875 til 1895. Imidlertid var en Industritælling bleven saa hyppig og stærkt paakrævet i 1880erne, og navnlig i 1890erne, at den nødvendigvis maatte blive et af det reorganiserede Bureaus første større Arbejder. Dette skete ogsaa. Efter at Forarbejderne vare afsluttede, forelagdes et Lovfor-

¹⁾ Se Statistiske Meddelelser, anden Række, Bind 10.

²⁾ Jfr. Skr. fra Justitsministeriet af 25. November 1875.

slag om Tællingen i Efteraaret 1896, og i Henhold til Lov af 22. Marts 1897 foretoges Tællingen den 25. Maj s. A.¹⁾).

Til Bureauets industristatistiske Materiale maa endvidere henregnes dets aarlige Redegørelser for Produktionen m. m. af Spiritus, Øl, Roesukker og Margarine. Oplysningerne om de beskattede Produktioner, altsaa ikke Margarine, offentliggjordes tidligere i et Tillæg til Handelstabelværket, fordi Bureauet faar Materialet tilstillet gennem Generaldirektoratet for Skattevæsenet (ligesom Toldlisterne). Nu offentliggøres de aarlig i et særskilt Hæfte af Meddelelserne („Statskontrollerede Produktioner“).

6.

Det nævnedes ovenfor, at Ønsket om en Industristatistik i Begyndelsen af 1870erne ogsaa maatte sættes i Forbindelse med Fremkomsten af „det sociale Spørgsmaal“. Men lige saa lidt som Industristatistikken naaede til Udførelse, kom Bureauet i øvrigt paa nærmere Hold af sociale eller „fjerde Stands“ Spørgsmaal. Selvfølgelig indeholder baade Befolknings- og Erhvervsstatistikken Bidrag til den sociale Statistik, og navnlig kan denne ikke undvære det i hine givne Grundlag. Men vil man

¹⁾ Se om Planen for Tællingen, de anvendte Skemaer m. m. og om Resultaterne af Tællingen: Statistisk Tabelværk, femte Række, Litra A, Nr. 1. — En industristatistisk Tælling, særlig for København, foretoges ved Kommunens statistiske Kontor i 1882. En Dampkedelstatistik for Aaret 1883 er udarbejdet af Fabrikinspektørerne i deres Egenskab af Dampkedeltilsyn. Fra Fabriktilsynet (Arbejdstilsynet) foreligge dernæst siden 1874 aarlige Beretninger om de det underlagte Virksomheder.

ved social Statistik forstaa specielle Data om By- og Landarbejdernes økonomiske Vilkaar og om deres Forhold til Arbejdsgiverne, da har Bureauet ikke ydet meget til Belysning heraf. For Perioden før 1870 forelaa der i de ovennævnte Indberetninger for 1853 (se ovenfor S. 87) spredte Data om Arbejdslønnen paa Landet; men disse Indberetninger bleve, som omtalt, ikke fortsatte. Tidens optimistiske Syn paa, hvorledes fjerde Stand vilde bane sig Vej opad, ventede sig meget af Sparekasser, „friendly societies“ og lign. Foreninger. For saa vidt kan man betragte Sparekassestatistikken — som dengang ogsaa søgte Kundskab om, fra hvilke Samfundsklasser Sparerne udgik — som en Del af Datidens sociale Statistik.

I 1860erne søgte Bureauet ogsaa at gennemføre en Sygekassestatistik. Ved Cirkulære fra Indenrigsministeriet af 16. Febr. 1863 blev det, i Henhold til en Beslutning af en ang. Sygekasserne i 1861 nedsat Kommission, paalagt Overøvrighederne at opfordre Sygekassebestyrelserne til aarlig at indsende Oversigter over deres Virksomhed til Bureauet, som da skulde bearbejde det indkomne Materiale. Dette var imidlertid i høj Grad ufuldstændigt, og et nyt Skema udarbejdedes og omsendtes ved Cirkulærskrivelse fra Indenrigsministeriet af 12. Febr. 1866. Man opnaaede ogsaa at faa et fyldigere Materiale; dog var der stadig adskillige Sygekasser, som ikke indsendte Oplysninger, og meget af, hvad der indkom, var uden Værdi, bl. a. ogsaa fordi selve Kassernes Regnskaber ofte vare i en saadan Uor-

den, at det var umuligt at fremstille nogen brugelig Ekstrakt deraf. Bureauet vedblev imidlertid, først i Meddelelserne, senere i Sammendragene, at offentliggøre en Sygekassestatistik, sidste Gang for Aaret 1884.

Hvad Perioden efter 1870 angaar, da havde Bureauet intet at gøre med de af Regeringen nedsatte to Arbejderkommissioner, 1875 og 1885, og altsaa ikke heller med de af disse samlede Oplysninger. Derimod havde Bureauet, i hvert Fald underhaanden, nogen Del i de paa Indenrigsministeriets Foranstaltning tilvejebragte „Oplysninger om Arbejdernes økonomiske Vilkaar i Kongeriget Danmark i Aaret 1872“, der udgaves af Ministeriet i Aaret 1874. Kommissionen af 1885, der nærmest var nedsat til Behandling af Spørgsmaalet om Sikringen af Arbejderne mod Ulykkestilfælde under Arbejde, tog tillige Sygekassespørgsmaalet op til Behandling, og støttet til dens Forslag udkom Loven om anerkendte Sygekasser i 1892. De aarlige statistiske Beretninger om Sygekasserne ere herefter udarbejdede af den i Henhold til Loven ansatte Sygekasseinspektør.

Efter at derimod Loven af 1891 om Alderdomsunderstøttelse var traadt i Kraft, overtog Bureauet efter Indenrigsministeriets Ønske Udsendelsen af Skemaer til Kommunerne om de understøttedes Antal, Køn og Alder m. m., Understøttelsernes Størrelse og Kommunernes Udgifter, og en Bearbejdelse af Materialet udgaves første Gang i Aaret 1895¹⁾. Aarsoversigten over Kommunernes Alderdomsunderstøttelse af ubemidlede er her-

¹⁾ Statistiske Meddelelser, tredje Række, Bind 15.

efter gaaet ind som Led af Bureauets regelmæssige Arbejder.

Man kan maaske til den sociale Statistik henregne den Undersøgelse, Bureauet foretog i 1882 om Drikfældighedsforholdene i Danmark. Men i øvrigt har, som nævnt, det hele Omraade i det væsentlige ligget uopdyrket. Det synes, som om der i Midten af 1870erne har været Spørgsmaal om en Fattigstatistik, uden at denne dog blev til Virkelighed — hvad der desværre gælder den Dag i Dag —, hvorimod man selvfølgelig gennem Kommuneregnskaber m. v. stedse har kunnet faa visse Oplysninger om Kommunernes Fattigudgifter. Endelig kan det nævnes, at ifølge Lov af 2. Febr. 1870 om Stempelbegunstigelser for Foreninger, hvis Hovedformaal er at fremme den arbejdende eller i det hele den ubemidlede Klasses Velvære, skal Stempelfriheden være knyttet bl. a. til den Betingelse, at en Beretning om vedkommende Forenings Virksomhed og Natur aarlig indsendes til Finansministeriet. Det Materiale, der ad denne Vej, igennem Generaldirektoratet for Skattevæsenet, er kommet Bureauet i Hænde, har jo imidlertid kun kunnet være af fragmentarisk Karakter og er til Dato ikke blevet gjort til Genstand for Behandling.

Efter Bureauets Reorganisation er der taget direkte Sigte paa den sociale Statistik gennem Undersøgelser om Arbejdslønforhold, gennem en omfattende Forbrugsstatistik, vedrørende de ubemidlede Klasser i Land og By, og gennem aarlige Redegørelser for Arbejdskon-

fliker¹⁾. Andre Arbejder i samme Retning ere under Planlæggelse eller Udførelse.

7.

Ved Cirkulære fra Kancelliet til samtlige Overøvrigheder af 29. Marts 1828 udtaltes Ønsket om at faa en Kriminalstatistik som Bidrag til Bedømmelse af „Nationens sædelige Tilstand og Straffelovenes Virksomhed“. I Henhold hertil blev der aarlig udsendt Skemaer til Retsbetjentene, som disse skulde udfylde, og paa Grundlag af det herved tilvejebragte Materiale bleve kriminalstatistiske Aarsoversigter offentliggjorte i Kollegialtidende, ligesom ogsaa senere Tabelkommissionen udgav et kriminalstatistisk Hæfte for Perioden 1832—40, med en Indledning af Kayser.

I Aaret 1860 udsendte Bureauet sit første Bind Kriminalstatistik, omfattende Perioden 1841—55, hvilket Bind gav baade fuldstændigere og nøjagtigere Oplysninger end Tabelkommissionens Hæfte; derefter fulgte et Bind for Tiaaret indtil 1865, og fra da af Femaarsoversigter. Et ikke ringe Omordningsarbejde forvoldte den ny Straffelov (af 10. Februar 1866), idet den kriminelle Statistik fra da af maatte knytte sig til denne Lov og dog fremstilles saaledes, at en Sammenligning med Fortiden, i det mindste i store Træk, blev muliggjort. Den første Publikation paa Grundlag af den ny Straffelov var det i 1873 udgivne Bind af Kriminalretsstatistikken for 1866—70.

¹⁾ Jfr. Statistiske Meddelelser, tredie Række, Bind 18 IV.

Naar man oprindelig ventede at kunne benytte Kriminalstatistikken til en Bedømmelse af „Nationens sædelige Tilstand“, var dette naturligvis at slaa for stort et Brød op, baade fordi den sædelige Tilstand har mange andre Maalere end Straffelovene, og fordi der kan ske adskillige Lovovertrædelser, som ikke vidne om sædelig Fordærvelse. Faa Dele af Statistikken bør derfor anvendes med saa megen Kritik, og dette i des højere Grad, jo mere mangelfuld Statistikken er, ogsaa teknisk set. Naar f.Eks. henholdsvis Forbrydelser mod den offentlige Myndighed og Orden eller Voldsforbrydelser eller Sædelighedsforbrydelser ere grupperede summarisk, saa kunne Lovovertrædelser, der baade straffelovmæssig og efter almindelig, moralsk Opfattelse ere af den forskelligste Rækkevidde, optræde samlede, og man kan ved Tallenes Veksling fra Tid til Tid faa tilvejebragt Udtryk for en Forandring i Moralen, som intet har med Virkeligheden at gøre. At dette i stigende Grad har været Tilfældet med vor Kriminalstatistik, lader sig næppe betvivle, og hvad der end herved skyldes dels Materialets nødvendige Afhængighed af Straffelovsparagrafferne m. m., dels Bearbejdelsen i Bureauet, hidrører det dog ogsaa fra, at de benyttede Skemaer ofte udfyldtes for summarisk, idet man ikke nøje præciserede den Paragraf, hvorefter Straffen var ikendt; i endnu langt højere Grad var dette Tilfældet med Angivelserne om tidligere ikendte Straffe. Af stor Betydning, baade med Hensyn til Materialets Paalidelighed og for Muligheden af en rationel Bearbejdelse, har det derfor været, at det flere Gange i det foregaaende omtalte Kortsystem nu

ogsaa er indført paa Kriminalstatistikens Omraade. I Henhold til Cirkulære fra Justitsministeriet af 11. Decbr. 1896 overgik nemlig fra 1. Jan. 1897 Førelsen af Straffe-registrene fra den Jurisdiktion, hvor Retsforfølgningen har fundet Sted, til Forbryderens Fødejurisdiktion, idet førstnævnte sender sidstnævnte et „Straffekort“ om Forbryderen, saa snart der er fældet Dom i første Instans, og naar dette Korts Indhold er afskrevet i Registeret, sender Fødejurisdiktionen det til Statens Statistiske Bureau. Kortet, hvis Rubra ere indrettede i Overensstemmelse med Bureauets Forslag, indeholder alle fornødne Personalialia med Angivelse af Forseelse og Straf og med vedkommendes kriminelle Forhistorie. Det Materiale, Bureauet nu kvartaliter faar sendt, er et meget omfattende, men tillige et meget værdifuldt som kriminalstatistisk Grundlag, ikke mindst overfor Tilvejebringelsen af en Tilbagefaldsstatistik. Om man vil være i Stand til at udnytte det fuldt ud og paa rette Maade, maa Fremtiden vise.

Til den officielle Kriminalstatistik i videre Forstand hører ogsaa Straffeanstalternes Statistik. Denne udarbejdes og offentliggøres imidlertid af Fængselsautoriteterne, uafhængig af Bureauet. I Begyndelsen af 1870erne indeholdt „Meddelelserne“ en Bureauet fra Justitsministeriet tilsendt Oversigt over Arresthusene, d. v. s. om disses Størrelse, Tiden for deres Opførelse m. m.¹⁾; men dette er den eneste Publikation vedrørende Fængselsvæsenet, som Bureauet har udgivet.

¹⁾ Statistiske Meddelelser, 2. Række, Bind 10.

Langt senere end Statistikken om den kriminelle Retspleje begyndte den civilretlige Statistik. Den fremkom nærmest paa Foranledning af og til Brug for den ved kgl. Res. af 28. Febr. 1868 nedsatte Kommission vedrørende en Omordning af den civile Retspleje. Den første Publikation faldt i to Afdelinger, af hvilke den ene (Statistisk Tabelværk, 3. Række, 15. Bind, 1. Afd., Kbhv. 1869) omfattede den civile Retspleje i Kongeriget Danmark i Aarene 1863—67, den anden (do., 2. Afd., Kbhvn. 1870) omfattede Fallit- og Dødsboer i Aarene 1863—67 og Prioritetsbehæftelser i Aarene 1866 og 1867. Statistikken skulde altsaa benyttes som Vejledning til Forslag ang. Omordning af Retsplejen; men en saadan er, som bekendt, til Dato ikke indtraadt, og den civile Retsstatistik venter den Dag i Dag paa Retsreformen for selv at reformeres. Hermed skal ikke være sagt, at man ikke i Aarenes Løb har faaet Forbedringer gennemførte — navnlig allerede i Begyndelsen af 1870erne med Hensyn til Skifteretstabellerne —, men nogen indgribende Omordning har ikke kunnet foretages.

De første Bind af den civilretlige Statistik udkom uden Indledning; først det i 1879 udgivne Bind om den civile Retspleje 1873—75 indeholdt tillige en Indledning for hele Perioden 1863—75, og man fortsatte nu med Indledninger for hvert Femaar i de følgende Publikationer. Vor Civilretsstatistik egner sig bedre til at give Oplysning om det Antal Sager, hver enkelt Retsbetjent aarlig har at behandle og registrere, end om Sagernes materielle Indhold og Rækkevidde. Dog er Materialet fyldigere i den Del af Statistikken, som staar Erhvervs-

statistikken nærmest, d. v. s. Tabellerne over Retternes Behandling af Boer og over indtegnede og udslettede Prioriteter. Det uheldige her er, at der til Fallitbostatistikken mangler det væsentlige Korrelat om „Akkorder“, at Dødsbostatistikken kun giver Oplysning om de af Retterne behandlede Boer, ikke om alle andre Dødsboer, og at Prioritetsstatistikken kun vedrører „Bevægelsen“ i Prioriteterne, ikke disses Status. Hertil kommer forskellige Mangler i selve det tilstedeværende Materiale; som den væsentligste skal fremhæves, at den aarlige Angivelse af Prioriteternes Forøgelse eller Formindskelse lider under, at man jo ikke er forpligtet til at lade en Prioritet eller en Del af denne udslette ved Tilbagebetalinger (Afdrag); i Længden vil vel det rette komme frem, men for det enkelte Aar kan der let tilvejebringes et falsk Billede af Prioriteternes Tilvækst eller Tilbagegang. — Anvender man tilbørlig Kritik, kan det dog ikke nægtes, at hele den her omhandlede Del af den civilretlige Statistik kan give Bidrag af Værdi til Belysning af vigtige Forhold i det økonomiske Liv.

Vi fremhævede nylig, at Kriminalstatistikken kun med meget Forbehold kunde benyttes som Maal for Befolkningens sædelige Tilstand. Denne lader sig overhovedet vanskelig opgøre i Tal, og dette gælder i øvrigt alle Forhold, der vedrøre saavel Befolkningens Moral som dens Religion. Det vil derfor ogsaa ligge fjernt for Nutidens Statistik at komme ind paa en Redegørelse for det religiøse Liv. Vi have vel, paa Grundlag af Folketællingslisterne, en Statistik over de forskellige

Trossamfund, men den har mest borgerlig Betydning. Indirekte kan man vel nok, hvor der findes talrige Sekter og Oplysning om disses Raaderum, slutte noget om det religiøse Livs Intensitet, og det var ikke heller ugørligt at fremskaffe forskellig kirkelig Statistik¹⁾. Men hele dette Omraade maa dog den officielle Statistik være meget varsom med at komme ind paa, hvad enten man ser hen til Tilvejebringelsen af Materialet eller til Benyttelsen af dette.

For Aandslivets Vedkommende kan Statistikken derimod inddrage under sig de talmæssige Kriterier, der foreligge om Kundskabsbestræbelserne og Almenoplysningen. Først og fremmest vil der her være Spørgsmaal om Undervisningsstatistikken, baade for Skolens og for de højere Læreanstalters Vedkommende. Men Bureauet har paa hele dette Omraade ydet meget lidt af Betydning. Det indskrænker sig til en Fremstilling af Almueskolevæsenet paa Landet for 1857 og af Almueskolevæsenet paa Landet og i Købstæderne for 1867²⁾. Begge Afhandlinger indeholde ganske vist højst værdifulde Data, idet man ikke blot om det snævrere Emne, saasom Skolebesøget og Skolelokalerne, men ogsaa om Lærerne og om Undervisningen uden for Almueskolen faar meddelt mangfoldige Oplysninger af Interesse. Men desværre har Bureauet — fraset de Data, der, særlig om de lærde Skoler, Universitetet og andre højere Læreanstalter, findes i Aarbogen — ikke senere

¹⁾ Vore Lister angaaende Befolkningens Bevægelse indeholde saaledes Data om „borgerlige Ægteskaber“ og om konfirmerede.

²⁾ Meddelelser fra det statistiske Bureau, femte Samling og Statistiske Meddelelser, anden Række, Bind 9.

taget nogen Del af Undervisningsstatistikken op til Behandling, end sige søgt at tilvejebringe nogen samlet statistisk Fremstilling af al Undervisning her i Landet. Om der end derfor foreligger mangfoldige Bidrag fra Skoleautoriteter m. m. til Belysning af dette Emne, der ogsaa forskellige Gange har været undergivet en mere eller mindre omfattende statistisk Behandling, er her dog et Omraade, som med Urette har ligget uden for den regulære officielle Statistik.

— Som ydre Mærker paa Almenoplysningens Omfang kan nævnes noget saadant som Avisernes Udbredelse, de solgte Bøgers Art og Mængde m. m., Forhold, om hvilke der til Dels foreligger Oplysninger herhjemme, men hvor yderligere og samlede Oplysninger vilde være af Interesse. Ved Siden heraf har man imidlertid i mange Lande gjort Prøve paa den voksne Befolknings elementære Kundskabsfyldte ved at undersøge dens Evne til at læse og skrive, naar den kom i Forbindelse med Autoriteterne, og navnlig er dette sket over for den Befolkning, der var indkaldt til Militærtjeneste. Efter Opfordring fra Bureauet lod Krigsministeriet i 1873 anstille en Undersøgelse af nævnte Art, i Fortsættelse af en tidligere Undersøgelse fra 1859, og Resultaterne offentliggjordes af Bureauet i dets Meddelelser ¹⁾. Efterhaanden som Tiden gaar, ville saadanne Undersøgelser, naar de kun angaa de mest elementære Kundskaber, blive af ringere Interesse i et Land som Danmark, hvor det Antal nogleogtyveaarige Mænd, der ikke kunne læse og skrive, vil danne rene Undtagelser. Anderledes vil For-

¹⁾ Statistiske Meddelelser, anden Række, Bind 12.

holdet stille sig, hvis Undersøgelsen bliver mere omfattende¹⁾.

En Maalestok for Befolkningens aandelige Stade kan man, til en vis Grad og i visse Retninger, ogsaa finde i det Omfang, i hvilket den deltager i det offentlige Liv. Dette vilde kunne belyses ad mange Veje, f. Eks. gennem Antallet af Foreninger med offentlige Formaal og Antallet af Foreningsmedlemmer. Vi mangle imidlertid herhjemme al samlet Oversigt over Foreningslivet — det økonomiske, politiske, litterære, sociale, religiøse, humane —, hvad der unægtelig er en væsentlig Lakune i vor officielle Statistik, men bl. a. hænger sammen med den fuldstændige Mangel paa pligtig eller frivillig Registrering af Foreningerne²⁾.

Kun for et enkelt Omraade af det offentlige Liv, men ganske vist ogsaa et betydningsfuldt, findes der dansk officiel Statistik, nemlig Benyttelsen af den politiske Valgret.

En udførlig Statistik om dette Forhold var naturligvis af fremragende Interesse særlig i den politiske Valgrets første Tid. Allerede for Stændervalgenes Vedkommende findes der Oversigter i Kollegialtidende;

¹⁾ Spørgsmaalet om de værnepligtiges legemlige Udvikling har Bureauet belyst i en Afhandling om „Værnepligtiges Højdeforhold i Kongeriget Danmark i Aarene 1879—88“ (Statist. Medd., tredie Række, Bind 11; jfr. ogsaa, for Aarene 1852—56, Meddelelsernes femte Samling). Materiale foreligger til videre Undersøgelser paa dette Omraade.

²⁾ Her bortses selvfølgelig fra saadanne Foreninger, der som næringsdrivende have Anmeldelsespligt. — I Tabelværk til Københavns Statistik, Nr. 2 (København 1877) findes, for et Tiaar, Opgørelse af Medlemsantal, Indtægter og Status m. m. for enhver af de velgørende Foreninger i København. Men dette Arbejde er ikke senere fortsat.

men en særskilt Statistik kom første Gang til at foreligge, da Finansministeriet udgav et Hæfte over de Vælgeres Antal, Alder og Livsstilling, som havde ladet sig indtegne til Valget 1848 til den grundlovgivende Rigsforsamling. Det andet af de af Bureauet udgivne Bind (Ny Række, Bind 2) angik Vælgernes Antal, Alder og Livsstilling samt Valgrettens Benyttelse ved det første Valg til Folketinget i 1849. De følgende Valg behandledes i et i 1854 udkommet Bind, hvor ikke alene de valgberettigedes Alder og Livsstilling angives, men Fordelingen ogsaa er gennemført for dem, der have deltaget i Valget. Nogen Opgørelse af Vælgernes politiske Gruppering foreligger imidlertid ikke; vel meddeles Navnene paa de forskellige Kandidater og Stemmeanallets Fordeling imellem dem, men ikke deres politiske Standpunkt. Denne Praksis er fulgt helt ned til vore Dage.

Efter Midten af 1850erne fremkom først yderligere Valgstatistik (∴ stadig kun vedrørende Folketingsvalgene) i et Hæfte af Meddelelserne for 1861, derefter i et i 1875 udgivet Hæfte, og ligeledes i den følgende Periode gik der adskillige Aar imellem hver valgstatistisk Publikation. To Gange offentliggjordes Oversigter over de valgberettigedes Livsstilling; men nogen politisk Deling blev, som nævnt, ikke forsøgt. Det maa nu indrømmes, at en saadan hos os vanskelig lader sig foretage, allerede paa Grund af Kaaringsvalgene. Men naar end ikke de valgte Rigsdagsmænds politiske Stade blev angivet, hang dette vistnok sammen med en vis Sky for at bringe de politiske Gruppenavne ind i den officielle Statistik og derved gøre denne „politisk“, maaske ogsaa en vis

Uvilje mod officielt at anerkende Partierne eller gøre dem lige gode ved en lige talmæssig Behandling.

Efter Bureauets Reorganisation er man dels gaaet noget videre end tidligere med Hensyn til Valgstatistikens politiske Del, dels har man paabegyndt en statistisk Opgørelse af Landstingsvalgene¹⁾. De kommunale Valg, for hvilke en samlet Redegørelse i flere Henseender vilde være af Interesse, ere derimod endnu ikke optagne til statistisk Behandling.

8.

Det sidste store Omraade for Bureauets Publikationer, som vi have at sysselsætte os med, er Finansstatistikken.

Til statistisk Belysning af Statens Finanser i Tiden før 1864 offentligjorde Bureauet to Bind, der omhandlede saavel Monarkiets som de enkelte Landsdeles Indtægter og Udgifter. For Perioden efter 1864 er der hidtil ogsaa kun udgivet to Bind, nemlig en i 1872 udsendt Oversigt for de seks Aar 18^{64/65}—18^{71/72} og et i 1887 offentliggjort Bind, der greb tilbage til Aaret 18^{67/68} og behandlede de 20 Aar ned indtil 18^{86/87}. Medens de tidligere Bind vare vel summariske, indeholder det sidstnævnte Bind gode, overskuelige Tabeller og en ret udførlig, supplerende Indledning.

¹⁾ Jfr. Statistiske Meddelelser, fjerde Række, Bind 3 IV, og Statistisk Aar-bog III og IV.

De statistiske Oversigter over Kommunernes Finansforhold have haft en lang og drøj Vej at vandre. Man begyndte med at fremstille et Uddrag af Købstadkommunernes og Amtsrådenes Regnskaber, idet disse ifølge tidligere Anordninger skulde offentliggøres, og man ønskede at spare de kommunale Øvrigheder for Udfyldelsen af særlige Skemaer. Gennem disse Uddrag, for Aaret 1855, opnaaede man imidlertid kun en højst ufuldstændig Kundskab; thi fraregnet, at Regnskaberne vare uheldig og summarisk affattede, fik man jo ingen Besked om Landkommunernes Udgifter til Skole- og Fattigvæsen m. v., for saa vidt Udgifterne hertil ikke faldt Amtsrepartitionsfondene til Last. Ifølge Bureauets Forslag blev det herefter paalagt Kommunerne at udarbejde mere omfattende og ensartede Oplysninger end tidligere; men Regnskaberne vedbleve at være slet affattede, ganske særlig for Statusopgørelsens Vedkommende, og Oversigterne indsendtes overmaade langsomt til Bureauet. Dog kunde man allerede for 1857 (ved Udgangen af 1859) offentliggøre Oversigter over Indtægter og Udgifter og over Status baade for Købstæder, Amtsrepartitionsfond og Landkommuner, og saadanne Offentliggørelser fulgte nu i de følgende Aar. For 1870—76 fremkom Oversigterne først kun summarisk i „Sammendragene“, men de bleve senere optagne til udførlig Behandling i Meddelelserne, og samtidig kom man i det hele ind paa en langt omhyggeligere Behandling af Materialet. Dette havde ogsaa vundet meget i Tydelighed efter Kommunallovene af 1867 og 1868, og idet Kommunerne aflagde Regnskaber efter de af Indenrigs-

ministeriet paabudte Skemaer, indsendte de samtidig Oversigter, affattede paa samme Grundlag, til Bureauet. Den særdeles udførlige Statistik for 1870—74 efterfulgtes af Kommunistatistikken for 1875—79, der optog et helt Bind af Meddelelserne. Fra nu af skete de videre Publikationer i Tabelværket.

Imidlertid blev det i Løbet af 1880erne og 1890erne vanskeligt at indpasse i Skemaerne de Indtægts- og Udgiftsposter, som forskellige ny Love, der kom til at paavirke Kommunernes Budget, gave Anledning til, og da dernæst selve den kommunale Administration blev mere kompliceret, efterhaanden som der stilledes flere Krav til den, bleve ogsaa herved de anvendte Regnskabsrammer mindre brugelige. I hvert Fald, selv om de af Kommunerne aflagte Regnskaber maaske vare gode nok kontrol- og bogholderimæssig set, maatte Statistikken ønske en Postering, der muliggjorde en Samling og Adskillelse af Kontoerne efter reelle Hensyn, og maatte søge de statistiske Forespørgselsskemaer forandrede med dette for Øje. Bestræbelserne i denne Retning ere i nogen Grad skete Fyldest efter Bureauets Reorganisation, og samtidig har man søgt at gøre selve Bureauets Fremstilling af den kommunale Statistik mere overskuelig end tidligere. Der forestaar dog sikkert paa dette Omraade Reformen, som maa søge at bringe det egentlige Regnskab og det statistiske Skema saa nær hinanden, at de ikke blive to helt forskellige Oversigter, til Byrde for Kommunerne og let ogsaa til Skade baade for Regnskabet og Statistikken.

I de seneste Aar har Bureauet, nærmest i Forbindelse med den kommunale Statistik, paabegyndt Udarbejdelsen af en Finansstatistik for samtlige offentlige Havne, idet det ved Indenrigsministeriets Cirkulære af 15. Maj 1897 er paalagt disses Administrationer aarlig at indsende til Bureauet, i udfyldt Stand, et dem tilstillet Regnskabsskema.

Til Bureauets finansstatistiske Publikationer høre endelig ogsaa de særdeles udførlige Oversigter over Resultaterne af de forskellige Indkomstskatter, der paalagdes efter Krigen 1864. I 1866 og 1868 offentliggjordes resp. for Øerne og for Jylland Oversigter over Antallet af skattepligtige m. m. i Henhold til Lov af 21. Marts 1864 om Krigsskat, i 1869 foreløbige Oversigter over Antallet af skattepligtige m. m. i Henhold til Lov af 25. Juli 1867 om en overordentlig Skat og endelig i 1873 meget detaillerede Tabeller over skattepligtige m. m. efter den i Henhold til Lov af 2. Juli 1870 paalignede, overordentlige Skat for Finansaarene 1870—72. Værdien af hele dette Materiale beror naturligvis som ved al Skattestatistik paa, hvor vidt Skatteregler og Ligning have tilvejebragt en rimelig Nøjagtighed i Opgivelserne. Meget stor er denne Nøjagtighed i de foreliggende Tilfælde ikke; men Materialet vil dog altid beholde en historisk-statistisk Interesse og muliggøre Sammenligninger mellem Kommunerne indbyrdes m. v. Indkomstskattematerialet paa Grundlag af Loven af 1870 er da ogsaa blevet benyttet til udførlige, statistiske Opgørelser over Befolkningens Indtægtsforhold.

Saaledes som Bureauet udgav alle disse Skatteoversigter, vare de imidlertid ikke forsynede med nogen, eller kun med en yderst kortfattet, Vejledning eller Redegørelse. Man staar derfor unægtelig nu noget fattig over for dette omfattende Talmateriale, som Bureauet vel har udgivet, men egentlig uden videre gaaende statistisk Behandling.

Det er foran omtalt, at Bureauets Publikationer paa flere Omraader — saasom Folketællinger, Vielser, Fødsler og Dødsfald, Handel og Skibsfart — tillige omhandlede Hertugdømmerne, indtil 1864, og denne Statistik udgaves ogsaa, enten helt eller dog for Indledningernes Vedkommende, paa Tysk. Anderledes har Forholdet været med Hensyn til de øvrige Dele af Monarkiet uden for det egentlige Danmark.

I de samme Aar (men oftest ikke paa samme Dag), hvor der efter Bureauets Oprettelse har været Folketælling i det egentlige Danmark, er der ogsaa blevet afholdt Tælling paa Færøerne, Island og Grønland og paa de dansk-vestindiske Øer. I Folketællingstabelværket for 1850 fandtes en Redegørelse for Tællingen i Vestindien samme Aar og for Tællingen paa Færøerne, Island og Grønland 1845; efter den Tid have „Meddelelserne“ indeholdt de udførlige Fremstillinger af Tællingsresultaterne for Bilandene og Kolonierne. Dog er der herved at bemærke, at for Tællingen 1870 blev der først kun offentliggjort nogle summariske Tabeller i „Sammendragene“, men supplerende Oplysninger fremkom sam-

tidig med Redegørelsen for 1880, og ved Tællingerne 1880 og 1890 ere Færøerne medtagne i Tabelværkerne for Kongeriget.

Bortset fra Folketællingsmaterialet og Bearbejdelsen af dette har Bureauet ingen Statistik for Island og Grønland. Island udgiver derimod selv statistiske Oversigter. Fra 1882 har „Regeringstidende for Island“ indeholdt et Afsnit C. med en Række statistiske Data; disse omfatte nu Oversigter over Indtægter og Indtægtsskat, Vareomsætning og Skibsfart, Sundhedstilstand, Befolkningens Bevægelse, Retspleje, Landboforhold, Fiskeri, Sparekassevirksomhed m. m.

For Grønlands Vedkommende offentliggøres aarlig i „Ministerialtidende“ en Beretning fra den kgl. grønlandske Handel, med Angivelse af Mandtallet paa de indfødte og Tallet paa Fødsler og Dødsfald samt med forskellige Data om Næringsforholdene.

Med Hensyn til Færøerne, der jo er et kongerigsk Amt og repræsenteret i Rigsdagen, indeholder Bureauets Statistik, foruden Folketællingsresultaterne, Statistik over Vielser, Fødsler og Dødsfald, endvidere Resultaterne af Kvægtællingerne paa Færøerne, der foretages i de samme Aar som i det egentlige Danmark; dernæst offentliggør Bureauet Sparekassestatistik samt Oversigter over Alderdomsunderstøttelsen for Færøerne og endelig færøisk Valgstatistik. Hele denne Statistik udgives i Forening med den tilsvarende for det egentlige Danmark, om end i Regelen, paa Grund af Materialets særlige Art, i særskilte Afsnit. I Fremtiden vil der ogsaa komme til at

foreligge Kriminalstatistik for Færøerne, svarende til det øvrige Kongeriges.

Derimod har Bureauet ingen Statistik om Færøernes Vareind- og udførsel. Samtlige Bilande og Kolonier ligge uden for dansk Toldlovgivning, og de behandles i Bureauets Handelsstatistik som Udland. Man kender saaledes Omsætningen mellem dem og det egentlige Danmark ligesom mellem dette og andre Lande, men tilbage staar altsaa deres Ind- og Udførsel fra og til andre Steder end Danmark. Herom foreligger, som nævnt, for Island selvstændige Oplysninger i den islandske Statistik; da Grønlands Handel jo er statsmonopoliseret og gaar over Danmark, haves (bortset fra Kryolitten, hvor særlige Forhold gælde) tilstrækkelige Oplysninger i den danske Statistik, medens der for Færøernes Vedkommende aarlig i Ministerialtidende offentliggøres en statistisk Oversigt over Øernes Udførsel af Varer, dels til Danmark, dels til andre Lande. Den sidstnævnte Oversigt indeholder kun Vægtangivelser, men Værdien af nogle af de vigtigste Varer lader sig beregne gennem Kapitelstaksterne for Færøerne, der ligeledes aarlig offentliggøres i Ministerialtidende. Yderligere officiel Statistik foreligger ikke for Færøerne.

Vi komme endelig til de dansk-vestindiske Kolonier. Ved Siden af Folketællingsresultaterne har Bureauet offentliggjort en Oversigt over Koloniernes samlede Vareind- og udførsel i Aarene 1884—96¹⁾. Materialet til denne Oversigt var i det væsentlige Koloniernes Toldlister, der aarlig tilstilles Bureauet. — I Mi-

¹⁾ Statistiske Meddelelser, tredje Række, Bind 18, I.

nisterialtidende offentliggøres aarlig Oversigter over Befolkningens Bevægelse, Skibsfarten, Udførselen af Sukker og Rom samt Toldintraderne m. m. Men alt dette udgør ingen Del af Bureauets Arbejde.

Man vil af denne kortfattede Oversigt se, at det er en alt andet end homogen Statistik, Bureauet udgiver om Bilandene og Kolonierne, og at der kun delvis bødes paa dens Ufuldstændighed gennem officiel Statistik fra de paagældende Administrationer selv. Helt ensartet kan denne Statistik jo under ingen Omstændigheder blive — baade paa Grund af de store retslige og de store reale Forskelligheder —, men man kan maaske i sin Tid naa til, dels at Statistikken paa visse Omraader bliver mere fuldstændig, dels at det tilstedeværende Materiale udtoogsvis kan lægges til Rette, i samlede og ordnede Oversigter, for Almenheden i Moderlandet.

Vi have i den i det foregaaende givne Fremstilling i store Træk gennemgaaet de væsentligste af Bureauets Publikationer. De repræsenterer Hovedsiden af Bureauets Virksomhed, og hermed maa vi lade os nøje, thi vi kunne naturligvis ikke her komme ind paa et Referat af Bureauets utrykte Arbejder, en Redegørelse for de mangfoldige, af Bureauet afgivne Betænkninger og Responsa til Autoriteter og private i Indland og Udland.

Forbindelsen med Udlandet er holdt vedlige, foruden ved gensidige Indhentninger af Oplysninger og

Udveksling af Skrifter samt ved vore egne Arbejders delvise Gengivelse paa Fransk (se ovenfor), gennem Deltagelse i de statistiske Kongresser og senere i det internationale statistiske Instituts Møder¹⁾. Særlige Møder have desuden i de senere Aar fundet Sted mellem Cherferne for de tre nordiske Statsbureauer; de begyndte i 1889 og have i alt været afholdte to Gange i Kristiania, to Gange i Stockholm og een Gang i København. Saa-danne Møder gøre forskellig indirekte Nytte; hertil maa ikke mindst regnes, at de have givet Anledning til Af-fattelsen af Redegørelser for, hvad der paa de Omraader, som have været til statistisk Forhandling, er udrettet i Ind- og Udland (jfr. saaledes Statistiske Meddelelser, tredie Række, Bind 11 og Bind 15). Men i øvrigt have de ogsaa medført Vedtagelsen af visse Fællesregler, navnlig paa Handelsstatistikens og Folketællingens Omraade²⁾.

Saavel til Bureauets egen og Administrationens Brug som til Benyttelse for privat arbejdende Viden-skabsmænd har Bureauet i Aarenes Løb faaet tilvejebragt en ret betydelig Bogsamling, dels ved Indkøb for de hertil aarlig bevilgede Midler, dels og navnlig ved Til-

1) Det foran nævnte Beløb „til Rejseudgifter“ paa Bureauets Budget benyttes dels til Kongresrejser o. l., dels til korte Studieophold for Bureauets Embedsmænd ved fremmede Bureauer.

2) Det kan i denne Sammenhæng nævnes, at de tre skandinaviske Statsbureauer ved den nordiske Udstilling i Stockholm 1897 efter Aftale havde udstillet forskellige Kort og grafiske Fremstillinger. Nogle af de danske Fremstillinger ere reproducerede i Statistisk Aarvog II. — Vort Bureau har, som foran nævnt, i Regelen ladet Kort medfølge Folketællingsbearbejdelseerne og i øvrigt ogsaa ellers nu og da anvendt Kort eller grafiske Fremstillinger til Illustrering af de statistiske Data; men som Helhed har det dog kun sparsomt anvendt dette Hjælpemiddel, hvis Nytte forresten ogsaa, navnlig i Forhold til dets Bekostelighed, ofte er tvivlsom.

sendelse fra udenlandske Bureauer m. m. af fremmed officiel Statistik. I Aaret 1880 og i Aaret 1895 udgav Bureauet Kataloger over sit Bibliotek; i disse savnes bl. a. Register. Efter Bureauets Flytning er der for indeværende Aar givet det en Bevilling til Bibliotekets Omordning, og i Følge hermed paatænkes udarbejdet og udgivet en ny Katalog over Biblioteket, hvis Bindantal nu udgør noget over 20000.

BILAG I.

INDENRIGS- OG FINANSMINISTRE,

UNDER HVILKE BUREAUET HAR SORTERET.

BUREAUETS CHEFER OG FASTE PERSONALE.

Indenrigs- og Finansministre,

under hvilke Bureauet har sorteret.

A. Indenrigsminister	<i>M. H. Rosenørn</i>	indtil	13. Juli 1851.
—	<i>F. F. Tillisch</i>	—	27. Jan. 1852.
—	<i>P. G. Bang</i>	—	21. April 1853.
—	<i>A. S. Ørsted</i>	—	31. Juli 1853.
B. Finansminister	<i>V. C. E. Sponneck</i>	—	12. Dec. 1854.
—	<i>C. C. G. Andræ</i>	—	10. Juli 1858.
—	<i>A. F. Krieger</i>	—	6. Maj 1859.
—	<i>C. E. Fenger</i>	—	2. Dec. 1859.
—	<i>R. Westenholz</i>	—	24. Febr. 1860.
—	<i>C. E. Fenger</i>	—	31. Dec. 1863.
—	<i>D. G. Monrad</i>	—	11. Juli 1864.
—	<i>C. G. N. David</i>	—	6. Nov. 1865.
—	<i>C. A. Fonnesbech</i>	—	28. Maj 1870.
—	<i>C. E. Fenger</i>	—	25. Marts 1872.
—	<i>L.H.C.H. Holstein</i>	—	1. Juli 1872.
—	<i>A. F. Krieger</i>	—	20. Juni 1874.
—	<i>L.H.C.H. Holstein</i>	—	14. Juli 1874.
—	<i>C. A. Fonnesbech</i>	—	11. Juni 1875.
—	<i>J. B. S. Estrup</i>	—	7. Aug. 1894.
—	<i>C. D. Lüttichau</i>	—	23. Maj 1897.
—	<i>H. E. Hørring</i>		

Bureauets Chefer.

Navn.	Født.	Eksamen m. m. og væsentlige Stillinger før og under Ansættelsen.	Ansættelse i Bureauet.	Afgang fra Bureauet.
<i>Bergsøe</i> , Adolph Frederik	7/1 1806.	Cand.jur.1829. 1830 Volontør i Rentekammeret. Fra 1845 Assistent ved Tabelkommissionen. 1845 Lektor, 1848 Professor ved Univers. i Statsøkonomi. Medlem af Landstinget 1853.	Chef fra 1/4 1850 (med Bibeholdelse af Professorstillingen).	Ved hans Død 16/1 1854.
<i>Rosenørn</i> , Matthias Hans	24/11 1814.	Cand. jur. 1836. 1837—43 Volontør og Kancellist i det danske Kancelli, 1843 kommitteret i Generaltoldkammer- og Kommercekollegiet, 1847 Stiftamtmand paa Island, 1849 ff. Følketingsmand, 1849—51 Indenrigsminister.	Chef 22/1 1854 (paa Vartpenge).	10/5 1854 udnævnt til Amtmand over Randers Amt.
<i>David</i> , Christian Georg Nathan	16/1 1793.	Cand. phil. 1811, Dr. phil. i Göttingen 1823. 1830—36 (og senere, jfr. foran S.23 Note) Prof. ved Univ. i Statsøkonomi. 1841—49 Raadmand i Kbhvn. 1849—58 Overinspektør for Fængselsvæsenet. 1858—74 Direktør i Nationalbanken. 1842 ff. Stænderdeputeret; kongevalgt Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling; 1849—51 og 1854—70 Medlem af Rigsdagen (Rigsraadet). 1864—65 Finansminister.	Chef 31/5 1854 (med Bibeholdelse af sin øvrige Embedsvirksomhed).	31/8 1873. (Død 13/6 1874.)

Navn.	Født.	Eksamen m. m. og væsentlige Stillinger før og under Ansættelsen.	Ansættelse i Bureauet.	Afgang fra Bureauet.
<i>Falbe Hansen, Vigand Andreas</i>	24/9 1841.	Cand. polit. 1867.	1/7 1870 konst. Fuldmægtig i Bureauet. Chef 1/4 1873 (formelig udnævnt 10/9 1875 ¹⁾).	22/9 1877 udnævnt til Professor ved Universitetet i Statsøkonomi.
<i>Gad, Jakob Marius Elieser Kristian</i>	9/4 1827.	Cand. polit. 1854. Løjtnant i Artilleriet 1851. 1854—55 Volonter i Krigsministeriet. Kancellist sammesteds 1858, Fuldmægtig 1868. Medlem af Landmandsbankens Bankraad og Delegation 1871 ff. 1858—76 og 1879—95 Medlem af Rigsdagen (Rigsrådet). 1864—65 og 1866—72 Statsrevisor.	Chef 5/1 1878.	22/7 1895 udnævnt til Chef for Finansministeriets 2det Revisionsdepartement.
<i>Rubin, Marcus</i>	5/3 1854.	Cand. polit. 1874. Fra 1875 ansat under Københavns Magistrat til Udarbejdelse af Københavns Statistik, 1883—95 Chef for „Staden Københavns Statistiske Kontor“.	Chef 1/10 1895. Direktør 1/1 1896.	

¹⁾ Fra 1/4 1873 var Bureauet under Overledelse af Generaldirektør for Skattevæsenet Frederik Emanuel Ramus. Fra dennes Død, 11/9 1874, sorterede atter Bureauet faktisk og fra 10/9 1875 ogsaa formelt direkte under Finansministeren (jfr. foran S. 42).

Bureauets faste Personale.

Navn.	Født.	Eksamen m. m. og væsentlige Stillinger før og under Ansættelsen.	Ansættelse i Bureauet.	Afgang fra Bureauet.
<i>Henke, Johan Henrik Theodor</i>	²⁹ / ₁ 1808.	Exam. juris 1824. 1827 Kopist og 1840 Kancellist under de deputerede før Finanserne. 1848 Kancellist i Finansministeriets Sekretariat. Siden 1833 Assistent ved Tabelkommissionen.	¹ / ₁ 1850 konst. Fuldmægtig, ²⁹ / ₃ 1852 Fuldmægtig, ²⁹ / ₄ 1855 Kontorchef.	³¹ / ₃ 1859 ved hans Ansættelse som Amtsforvalter i Thisted. (Død ⁷ / ₂ 1867.)
<i>Treschow, Johannes Joseph Bergmann</i>	¹¹ / ₃ 1825.	1849 Assistent ved Tabelkommissionen.	¹ / ₁ 1850 Assistent.	³⁰ / ₄ 1851 ved hans Ansættelse som Ekspedient ved „Finansbureauet for Hertugdømmet Slesvig“ i Flensborg. (Død ²⁴ / ₁₁ 1857.)
<i>Ugelbølle, Peter Munch</i>	³⁰ / ₁₁ 1813.	1845 Assistent ved Tabelkommissionen.	¹ / ₁ 1850 Assistent. ¹ / ₉ 1858 Kancell.	³⁰ / ₉ 1885. (Død ²⁶ / ₈ 1895.)
<i>Stub, Kristian Frederik</i>	⁷ / ₉ 1812.	Cand. jur. 1839. Volontær og Assistent i Assignationskontoret siden 1841. Ansat ved Tabelkommissionen.	¹ / ₁ 1850 Registrator.	³¹ / ₃ 1852. S. A. Kancellist i Assignationskontoret. (Død ⁸ / ₆ 1891.)
<i>Kauffmann, Peter Kristian</i>	²⁰ / ₆ 1805.		¹ / ₁ 1850 Skriver (og Ekstraarbejder), ¹ / ₂ 1852 Assistent.	Ved hans Død August 1853.
<i>Bregendahl, Karl Albert</i>	¹² / ₇ 1819.	Cand. phil. 1837.	¹ / ₁ 1850 Volontær, ¹ / ₆ 1850 Assistent, ¹ / ₄ 1855 Kancellist, ¹ / ₅ 1859 Fuldm., ¹ / ₁ 1896 Kontorchef.	³¹ / ₃ 1897. (Død ¹ / ₁₁ 1897.)
<i>Møllerstrøm, Magnus Oscar</i>	¹⁰ / ₅ 1824.	1850—61 Rigsdagsstenograf.	¹ / ₅ 1850 Ekstraarbejder, ¹ / ₁₁ 1850 Assistent, ¹ / ₅ 1855 Kancellist.	Ved hans Død ⁶ / ₁₁ 1864.

Navn.	Født.	Eksamen m. m. og væsentlige Stillinger før og under Ansættelsen.	Ansættelse i Bureaut.	Afgang fra Bureaut.
<i>Povelsen, Ludvig</i> Kristian	¹⁰ / ₁₀ 1820.	Cand. phil. 1838.	¹ / ₁₁ 1850 Assistent.	Ved hans Død ⁹ / ₁₀ 1852.
<i>Petersen, Georg</i> Frederik	²² / ₂ 1822.	Cand. polit. 1852.	¹ / ₇ 1852 Registrator, ¹ / ₁₁ 1852 Assistent, ¹ / ₅ 1855 Kancell.	²⁰ / ₈ 1857 ved hans Ansættelse som konst. Kancellist i Finansministeriets Pensionskontor. (Død ²² / ₁₀ 1857.)
<i>Hartnack, Karl</i> Gotfred Emanuel	²¹ / ₆ 1821.		¹ / ₄ 1853 Skriver.	³¹ / ₅ 1861 ved hans Ansættelse som Toldassistent Køge. (Død ¹² / ₁₀ 1879.)
<i>Gad, Elieser</i> Agapetos	⁷ / ₇ 1825.	Cand. phil. 1844.	¹ / ₂ 1854 Assistent.	²¹ / ₃ 1857. (Død ²⁸ / ₁₀ 1884.)
<i>Hallager, Samuel</i> Jakob Nikolaj	³⁰ / ₄ 1822.		¹ / ₈ 1855 Skriver.	³¹ / ₃ 1877 ved hans Ansættelse som Graver ved Assistens Kirkegaard. (Død ¹⁰ / ₁₂ 1896.)
<i>Sodemann, Leonhard</i> Karl Frederik	¹⁴ / ₆ 1835.	Cand. polit. 1856. 1858—59 Kancellist i Pensionskontoret.	¹ / ₉ 1853 Volontær, ¹ / ₄ 1857 Assistent, ¹ / ₅ 1859 Fuldm.	Ved hans Død ²⁶ / ₈ 1870.
<i>Swendsen, Jens</i> Andreas Severin	¹⁹ / ₁₀ 1829.	Cand. jur. 1854. 1855 Volontær i Finansministeriet.	¹ / ₇ 1857 Assistent og konst. Kancellist.	³¹ / ₃ 1860 ved hans Ansættelse som Assistent ved Hof- og Stadsretten og under Sø- og Handelsretten. (Død ²⁹ / ₄ 1870.)
<i>Otto, Vilhelm</i> Frederik Theobald	⁹ / ₁₁ 1829.	Cand. polit. 1853.	¹ / ₂ 1858 Assistent, ¹ / ₁ 1865 konst. Kancellist.	³¹ / ₃ 1886 ved hans Ansættelse som Stempelpapirforvalter i København. (Død ¹⁶ / ₄ 1889.)
<i>From, Martin</i> Severin Janus	⁹ / ₄ 1828.		¹ / ₁ 1859 Assistent.	³¹ / ₅ 1861 ved hans Ansættelse som Bogholder i Kontoret for Fængselsvæsenet. (Død ⁶ / ₅ 1895.)

Navn.	Født.	Eksamen m. m. og væsentlige Stillinger før og under Ansættelsen.	Ansættelse i Bureauet.	Afgang fra Bureauet.
<i>Elster</i> , Kristian Gregers	$\frac{9}{12}$ 1832.	Exam. jur. 1858.	$\frac{1}{6}$ 1860 Assistent.	$\frac{31}{5}$ 1875. Grosserer. (Død $\frac{30}{11}$ 1897.)
<i>Martensen</i> , Konrad	$\frac{1}{3}$ 1836.	Cand. polit. 1861.	$\frac{1}{6}$ 1861 Assistent.	$\frac{31}{3}$ 1872 ved hans Ansætt. i Landbygningernes al- mindelige Brandforsik- ring. (Død $\frac{9}{12}$ 1898.)
<i>d'Auchamp</i> , Harald Albert Heinrich	$\frac{1}{3}$ 1838.	Cand. jur. 1863. Siden 1873 Assistent ved Kø- benhavns Havnefor- valtning.	$\frac{1}{4}$ 1868 Assistent.	$\frac{31}{7}$ 1879 ved hans Ansæt- telse som Bogholder og Sekretær ved Køben- havns Havneforvalt- ning.
<i>Lund</i> , Henrik Ferdinand	$\frac{24}{6}$ 1837.	Cand. theol. 1864.	$\frac{1}{6}$ 1868 Assistent, $\frac{1}{4}$ 1892 konst. Fuldmægtig, $\frac{1}{1}$ 1896 Kontorchef.	
<i>Stennese</i> , Carl Frederik Cor- nelius	$\frac{7}{3}$ 1845.	Cand. jur. 1871.	$\frac{1}{4}$ 1872 Assistent.	$\frac{29}{2}$ 1896 ved hans Ansæt- telse som retskyndig Re- gistratør under Skibs- Registrerings- og Maa- lingsvæsenet.
<i>Reck</i> , Frederik	$\frac{31}{1}$ 1845.	Cand. polit. 1871. S. A. Volontær i Ekspedi- tionskontoret for Told- sager.	$\frac{1}{4}$ 1873 Assistent, $\frac{1}{1}$ 1896 Fuldm.	
<i>Farsøe</i> , Oluf Magnus Mi- chael	$\frac{12}{12}$ 1841.	Cand. phil. 1862.	$\frac{1}{4}$ 1877 Skriver, $\frac{1}{4}$ 1878 Assistent, $\frac{1}{6}$ 1896 Fuldm.	
<i>Gad</i> , Anna Sofie	$\frac{4}{3}$ 1858.	Lærerindeeksamen 1876.	$\frac{1}{6}$ 1879 Assistent.	$\frac{31}{3}$ 1893.
<i>Jacobsen</i> , Rosa Pouline	$\frac{26}{6}$ 1861.		$\frac{1}{8}$ 1879 konst. As- sistent.	$\frac{30}{11}$ 1880.
<i>Christensen</i> , f. Kornerup, Anna Margrethe Pou- line	$\frac{14}{3}$ 1861.		$\frac{1}{12}$ 1880 Assistent.	

Navn.	Født.	Eksamen m. m. og væsentlige Stillinger før og under Ansættelsen.	Ansættelse i Bureauet.	Afgang fra Bureauet.
<i>Lobedanz, Donald Anton Ludvig</i>	²⁵ / ₆ 1859.	Cand. polit. 1882.	¹ / ₁₀ 1885 konst. Assistent.	³¹ / ₇ 1886 ved hans Ansættelse som Assistent i Indenrigsministeriets Postbestyrelse.
<i>Pontoppidan, Thor Hermann Konrad Marius</i>	³ / ₈ 1843.	Sekondløjtnant i Fodfolket 1864—80.	¹ / ₈ 1886 Skriver.	³⁰ / ₄ 1894. Boghandler.
<i>Kornerup, Thorvald Otto</i>	¹¹ / ₃ 1864.	Cand. polit. 1885.	¹³ / ₉ 1886 Assistent.	³¹ / ₈ 1887. Redaktør.
<i>Bruun, Laurids Valdemar</i>	²⁵ / ₆ 1864.	Cand. polit. 1887.	¹ / ₉ 1887 Assistent, ¹ / ₁ 1896 Fuldm.	³¹ / ₅ 1896.
<i>Holck, Axel Nikolaj</i>	³⁰ / ₁ 1863.	Cand. polit. 1888.	Ekstraarbejder i Bureauet siden 1888, ¹ / ₄ 1892 Assistent, ¹ / ₁ 1896 Fuldmægtig, ¹ / ₄ 1897 Kontorchef.	
<i>Koefoed, Andreas Michael</i>	²⁷ / ₁₂ 1867.	Cand. polit. 1891.	Ekstraarbejder i Bureauet siden 1891, ¹ / ₄ 1892 Assistent, ¹ / ₁ 1896 Fuldmægtig.	
<i>Beck, Charles Gustav Adolph</i>	²⁷ / ₉ 1860.	Cand. polyt. 1888.	¹ / ₅ 1894 Skriver.	³¹ / ₇ 1896.
<i>Jensen, Adolf Otto Ludvig</i>	¹⁵ / ₇ 1866.	Cand. polit. 1892.	¹ / ₁ 1896 Assistent, ¹ / ₄ 1897 Fuldm.	
<i>Hostrup, Aage</i>	¹⁴ / ₁₀ 1866.	Cand. mag. (Matem.) 1891.	¹ / ₁ 1896 Assistent.	³¹ / ₁ 1898 ved hans Ansættelse som Beregner i „Dansk Folkeforsikringsanstalt“.
<i>Jensen, Niels Peter</i>	²⁰ / ₁ 1867.	Skolelærereksamen 1885. Cand. mag. (Statsvidenskab) 1895.	¹ / ₁ 1896 Assistent.	

Navn.	Født.	Eksamen m. m. og væsentlige Stillinger før og under Ansættelsen.	Ansættelse i Bureauet.	Afgang fra Bureauet.
<i>Christensen,</i> Niels Christian	¹⁶ / ₁ 1862.	Skolelæreeksamen 1883. Cand. phil. 1889.	¹ / ₁ 1896 Assistent.	
<i>Hansen, Meta</i> Kirstine	²² / ₁₂ 1865.	Cand. polit. 1893.	Ekstraarbejder i Bureauet siden 1893, ¹ / ₁ 1896 As- sistent.	
<i>Helms, Johan</i> Christian	¹⁹ / ₁₁ 1865.	Cand. jur. 1891.	¹ / ₃ 1896 Assistent.	³¹ / ₁ 1898 ved hans Ansæt- telse som Herredsfuld- mægtig.
<i>Vedel, Annette</i>	² / ₇ 1863.	Cand. phil. 1888. 1894—96 Amantiensis i Matema- tik ved „Stockholms högskola“.	¹ / ₈ 1896 Assistent.	
<i>Brinckmann,</i> JohanVilhelm Valdemar	¹³ / ₉ 1848.	1885—93 Ritmester og Eskadronschef.	¹ / ₈ 1896 Ekspedient.	
<i>Rode, Svend</i>	¹⁷ / ₉ 1872.	Cand. mag. (Statsviden- skab) 1896.	Ekstraarbejder i Bureauet siden 1896, ¹ / ₄ 1897 As- sistent.	
<i>Krarup, Ove</i> Thure	²³ / ₂ 1867.	Cand. jur. 1891. Assistent i Justitsministeriet siden 1896.	¹ / ₄ 1897 Assistent.	
<i>Juel, Margrethe</i> Teckla	²¹ / ₈ 1868.	Cand. phil. 1890.	Ekstraarbejder i Bureauet siden 1891, ¹ / ₂ 1898 As- sistent.	
<i>Nielsen, Hans</i> Christian	²⁴ / ₇ 1872.	Cand. mag. (Matem.) 1897.	¹ / ₂ 1898 Assistent.	

BILAG II.

FORTEGNELSE OVER BUREAUETS (OG TABEL-
KOMMISSIONENS) PUBLIKATIONER.

Statistisk Tabelværk.

Ældste Række (34 Bind)¹⁾.

1ste Hæfte.

Tabellarisk Fremstilling af Folkemængden i Danmark d. 18. Febr. 1834; summarisk Oversigt over samme d. 1. Febr. 1801 og Tabeller over Antallet af Ægtevielser, Fødsler og Dødsfald i Danmark i Aarene 1801—33. Kbhvn. 1835.

6te Hæfte.

Detalleret tabellarisk Fremstilling af Folkemængden i Kongeriget Danmark d. 1. Febr. 1840; summariske Tabeller over Folkemængden til samme Tid i Hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg; detalleret tabellarisk Fremstilling af Folkemængden paa Færøerne, Island og Grønland samt i de danske Besiddelser i Vestindien og Ostindien, i 1834 og 1835; endelig Tabeller over Antallet af Ægtevielde, Fødte og Døde i Danmark, Færøerne og Island for Aarene 1834—39. Kbhvn. 1842.

10de Hæfte.

Detalleret tabellarisk Fremstilling af Folkemængden i Kongeriget Danmark d. 1. Febr. 1845; summariske Tabeller over Folkemængden til samme Tid i Hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg; detalleret tabellarisk Fremstilling af Folkemængden paa Færøerne, Island, Grønland og de danske Besiddelser i Vestindien, i 1840 og 1841, samt Tabeller over Antallet af Ægtevielde, Fødte og Døde i Danmark, Færøerne og Island for Aarene 1840—44. Kbhvn. 1846.

11te Hæfte.

Detalleret Fremstilling af og summariske Tabeller over Selvmord i Kongeriget Danmark i Aarene 1835—44. Kbhvn. 1847.

17de Hæfte.

Detalleret tabellarisk Fremstilling af indtegnede Vælgere til Rigsforsamlingen i Kongeriget Danmark i 1848. Kbhvn. 1849.

¹⁾ Heraf ere 17de Hæfte og nogle af de sidste Vareomsætningshæfter udgivne af Finansministeriet og det første tyske Hæfte af Rentekammeret, de øvrige af Tabelkommissionen.

13de Hæfte.

Detailerede Kriminaltabeller for Kongeriget Danmark for Aarene 1832—40, samt en alm. Fremstilling af disses Indhold. Kbhvn. 1847.

2det Hæfte.

Tabellarisk Fremstilling af Hartkornet, samtlige Ejendommers Banktaxation og Bygningers Brandassurancesum, samt Jordejendommens Fordeling m. v. i Kongeriget Danmark. Kbhvn. 1837.

5te Hæfte.

Tabeller over Kreaturholdets Størrelse, Jordernes Besaaning og Udbytte, Tiendernes Værdi, Omfanget af enkelte Dele af den landlige Industri, samt over forsk. Genstande, Kommunalforholdene og Købstædernes Topografi vedkommende, m. v. i Kongeriget Danmark. Kbhvn. 1842.

3die Hæfte, 1ste og 2den Afdeling.

Tabeller over Kongeriget Danmarks indenrigske og udenrigske Skibsfart i 1834 og 1837, tilligemed en summarisk Sammenstilling med Skibsfarten i Aaret 1826. Kbhvn. 1840.

4de, 7de, 8de og 9de Hæfte.

Tabeller over Udførselen af Korn og Fedevarer samt flere andre Varer fra Kongeriget og Hertugdømmerne 1838—39 og 1840—43 samt de i Aarene 1832—39 og 1840—43 i Kongeriget og Hertugdømmerne hjemmehørende Handelsskibes Antal og Læstedrægtighed samt Forbruget for Aarene 1838—39 og 1840—43 i Kongerigets Købstæder af konsumtionspligtige Varer og Beløbet af de til Formaling og Brændevinsbrænding i samme Aar anvendte Kornvarer m. v. Kbhvn. 1841 og 1844—46.

12te, 14de, 15de, 16de og 18de—21de Hæfte.

Tabeller over den samlede Ind- og Udførsel af Varer fra og til Danmark og Hertugdømmerne; over Vareførselen mellem Kongeriget og Hertugdømmerne; over Kongerigets samt Hertugdømmernes Handelsflaade; Skibsfarten til og fra Kongeriget samt Toldstederne i Hertugdømmerne og Oversigt over Søgnings af fremmede Havne; Forbruget i Kongeriget af konsumtionspligtige Varer og de deraf erlagte Afgifter. For Aarene 1844—51. Kbhvn. 1847—52.

Den nye Matricul for Jordejendomme i Danmark med Undt. af Bornholm og de saakaldte blandede Distrikter, indf. 1. Jan. 1844. Kbhvn.

Udgivet paa Tysk.

Tabellen über die nach der allerhöchsten Resol. von 24. Maj 1834 in den Herzogthümern Schleswig und Holstein am 1. Febr. 1835 vorgenommene Volkszählung. Kphgn. 1836.

Volkszähl in den Herzogthümern Schleswig, Holstein und Lauenburg am 1. Febr. 1840; Volkszahl zu derselben Zeit in dem Königreiche Dänemark und Tabellen über die in den Herzogthümern Schleswig und Holstein Gebornen, Confirmirten, Copulirten und Verstorbenen für die Zeit vom 1. Febr. 1835 bis 1. Febr. 1840. Kphgn. 1842.

Volkszähl in den Herzogthümern Schleswig, Holstein und Lauenburg am 1. Febr. 1845; die in Schleswig und Holstein Verehelichten, Gebornen und Verstorbenen vom 1. Febr. 1840 bis dahin 1845; summarische Tabellen über die Volkszahl in dem Kgr. Dänemark am 1. Febr. 1845. Kphgn. 1846.

Ausfuhr des Königreichs und der Herzogthümer Schleswig und Holstein in den Jahren 1838, 39 und 40 und des Fürstenthums Lübeck vom 18. März bis ult. Decbr. 1839 und 40. — Ausfuhr von den dänisch-westindischen Inseln. — Einfuhr der Herzogthümer etc. im Jahre 1840. — Anzahl und Lastenrächtigkeit der Handelsflotte 1832—39 und 40. — Consumptions-Steuer-Tabellen. Kphgn. 1840—42. (2 Bind).

Waaren-Einfuhr und Werth der eingefuhrten Waaren in die Herzogthümer Schleswig und Holstein 1832 bis 1838 und 1839; in das Fürstenthum Lübeck 18. März bis ult. Decbr. 1839. — Holsteinisches Landtransit 1839—40. — Verkehr auf der Trave. — Anzahl und Nationalität der in 1840 klarirten Fahrzeuge. Kphgn. 1842.

Waaren-Ein- und Ausfuhr der Herzogthümer Schleswig und Holstein 1841—44; Waaren-Ein- und Ausfuhr zwischen den Herzogthümern und dem Königreiche 1841—44. — Waaren-Durchfuhr 1841—44. — Anzahl und Lastenrächtigkeit der Handelsflotte und Anzahl und Nationalität der in 1841—44 klarirten Fahrzeuge. Kphgn. 1843—47. (3 Bind.)

Gesamt-Ein- und Ausfuhr von Waaren nach und von Dänemark, Schleswig, Holstein und Lübeck 1845—46. — Verzollte Quantitäten. — Handelstrafik zwischen dem Königreiche und den Herzogthümern. — Schifffahrt 1845—46. Kphgn. 1847. (2 Bind.)

Ny Række.

(44 Bind).

1ste Bind.

Folkemængden i Kongeriget d. 1. Febr. 1850, paa de dansk-vestindiske Øer d. 13. Maj 1850, paa Island d. 2. Novbr. 1845, paa Færøerne d. 24. Juni 1845 og i Grønland d. 31. Decbr. 1845, samt Ægtevede, Fødtte og Dødtte i Kongeriget med Færøerne og Island for Aarene 1845—49. Kbhvn. 1850.

3die Bind.

Fordeelingen af Hovedstaden Københavns Befolkning i dens enkelte Bestanddele d. 1. Febr. 1850. Kbhvn. 1851.

7de Bind.

Folkemængden i Kongeriget d. 1. Febr. 1850, efter Fødested. Kbhvn. 1853.

12te Bind. 1ste Afdeling.

Folkemængden efter Køn, ugift eller gift Stand og Alder i Kongeriget Danmark, Hertugdømmet Slesvig, Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg d. 1. Febr. 1855. Kbhvn. 1856.

12te Bind. 2den Afdeling.

Folkemængden snustds. efter Næringsvej og Stilling d. 1. Febr. 1855 (samt Indledning, indeholdende Folketællingens Resultater, med 2 Populationskort). Kbhvn. 1857.

17de Bind.

Vielser, Fødsler, Dødsfald og Dødfødsler i Kongeriget Danmark for Aarene 1850—54, i Hertugdømmet Slesvig for Aarene 1845—54 og i Hertugdømmet Holsten for Aarene 1845—54. Kbhvn. 1858.

17de Bind.

Indledning, 2den Del, indeholdende nogle Dødeligheden vedrørende Forhold i Kongeriget Danmark, Hertugdømmet Slesvig og Hertugdømmet Holsten i Aarene 1845—54. Kbhvn. 1863.

15de Bind.

Selv mord i Kongeriget Danmark for Aarene 1845—56. Kbhvn. 1858.

24de Bind.

Selv mord i Kongeriget Danmark, Hertugdømmet Slesvig, Hertugdømmet Holsten og Hertugdømmet Lauenborg i Aarene 1856—60. Kbhvn. 1862.

2det Bind.

Valgberettigede ved Folketingsvalg i Kongeriget, samt Valgrettens Afbenyttelse i Decbr. 1849. Kbhvn. 1851.

9de Bind.

Valgberettigede, samt Valgrettens Afbenyttelse ved Folketingsvalgene i Kongeriget i Aarene 1852 og 53. Kbhvn. 1854.

20de Bind.

Kriminaltabeller for Kongeriget Danmark for Aarene 1841—55. Kbhvn. 1860.

4de Bind.

De Kongeriget Danmarks forskellige Distrikter paahvilende Beløb af Gammelskat, Ager og Engs Hartkorn, Skovskyld og Mølle-skyld i Aaret 1850. Kbhvn. 1852.

5te Bind.

Hartkornets og Jordejendommenes Fordeling i hvert af Kongeriget Danmarks Sogne og andre Bestanddele i Aaret 1850. Kbhvn. 1852.

6te Bind.

Fortegnelse paa de større Landejendomme og deres Tilliggende i Kongeriget i Aaret 1850. Kbhvn. 1852.

8de Bind.

Vare-Ind- og Udførsel samt Skibsfart for Kongeriget Danmark, Hertugdømmet Slesvig, Hertugdømmet Holsten og de med Holsten toldforbundne fyrstelig lybækske og hanseatiske Enklaver, og Brændevinsproduktion for Kongeriget og Hertugdømmet Slesvig for Aaret 1852 (samt Konsumtion for Hovedstaden København fra 1. Januar til 31. Marts 1852). Kbhvn. 1854.

10de, 11te, 13de, 14de, 16de, 19de, 21de, 22de, 23de og 25de Bind.

Vare-Ind- og Udførsel, Skibsfart og Brændevinsproduktion for Kongeriget Danmark, Hertugdømmet Slesvig, Hertugdømmet Holsten og de dermed toldforbundne Enklaver, for Aarene 1853—62. Kbhvn. 1855—63.

26de Bind.

Kongeriget Danmarks og Hertugdømmet Slesvigs Vare-Ind- og Udførsel etc. for Aaret 1863, samt Kongerigets Vare-Ind- og Udførsel etc. i Januar Kvartal 1864. Kbhvn. 1864.

18de Bind.

Monarkiets fælles og Landsdelenes særlige Indtægter og Udgifter m. m. i Femaaret 18^{53/54}—^{57/58}. Kbhvn. 1858.

Udgivet paa Tysk.

Deutsche Ausgaben der Einleitungen zum 8ten, 12ten, 17ten (Theil 1—2) und 24ten Bande des stat. Tabellenwerkes neuer Reihe. Kphgn. 1854—62 (5 Bind).

Deutsche Ausgaben des 10ten, 11ten, 13ten, 14ten, 16ten, 18ten, 19ten, 21ten, 22ten, 23ten und 25ten Bandes des stat. Tabellenwerkes n. R. Kphgn. 1855—63. (11 Bind).

Tredie Række.

(36 Bind).

1ste Bind.

Folkemængden i Kongeriget Danmark, Hertugdømmet Slesvig, Hertugdømmet Holsten og Hertugdømmet Lauenborg efter Alder, Køn og ægteskabelig Stilling samt efter Næringsvej og Stilling d. 1. Februar 1860. Kbhvn. 1863.

18de Bind.

Folkemængden i Kongeriget Danmark d. 1. Febr. 1870. Kbhvn. 1871.

18de Bind. Tillæg.

Populationskort over Danmark for Aaret 1870 samt for Aarene 1855 og 1845 med tilhørende Forklaring. Kbhvn. 1874.

2det Bind.

Vielser, Fødsler og Dødsfald i Kongeriget Danmark, Hertugdømmet Slesvig, Hertugdømmet Holsten og Hertugdømmet Lauenborg i Aarene 1855—59. Kbhvn. 1863.

12te og 25de Bind.

Vielser, Fødsler og Dødsfald i Kongeriget Danmark i Aarene 1860—64 og 1865—69. Kbhvn. 1868 og 1873.

14de Bind.

Kriminaltabeller for Kongeriget Danmark for Aarene 1856—65. Kbhvn. 1868.

23de Bind.

Den kriminelle Retspleje i Kongeriget Danmark i Aarene 1866—70. Kbhvn. 1873.

15de Bind. 1ste Afdeling.

Den civile Retspleje i Kongeriget Danmark i Aarene 1863—67. Kbhvn. 1869.

15de Bind. 2den Afdeling.

Fallit- og Dødsboer i Aarene 1863—67, Prioritetsbehæftelser i Aarene 1866 og 67. Kbhvn. 1870.

22de og 29de Bind.

Den civile Retspleje i Kongeriget Danmark i Aarene 1868—70 og 1871—72. Kbhvn. 1873 og 1875.

4de Bind.

Hartkornets og Jordejendommenes Fordeling samt Beløbet af Gammelskat i hvert Sogn i Kongeriget Danmark i 1860. Kbhvn. 1864.

32te Bind.

Hartkornets Fordeling i Kongeriget Danmark d. 1. April 1873. Med et Kort. Kbhvn. 1877.

3die Bind.

Kreaturholdet i Kongeriget Danmark og Hertugdømmet Slesvig d. 15. Juli 1861 og i Hertugdømmerne Holsten og Lauenborg d. 15. Februar 1862. Kbhvn. 1864.

10de og 24de Bind.

Kreaturholdet i Kongeriget Danmark d. 16. Juli 1866 og d. 15. Juli 1871. Kbhvn. 1868 og 1873.

5te, 11te og 27de Bind.

Størrelsen af det besaaede Areal og Udsæden i Kongeriget Danmark d. 15. Juli 1861, d. 16. Juli 1866 og d. 15. Juli 1871. Kbhvn. 1865—74.

6te, 7de, 9de, 13de, 16de, 17de, 19de, 20de, 26de og 28de Bind.

Kongeriget Danmarks Vare-Ind- og Udførsel samt Skibsfart og Brændevidsproduktion m. m. i Finansaarene 1864/65—73/74. Kbhvn. 1865—75.

30te, 31te og 33te Bind.

Kongeriget Danmarks Vare-Ind- og Udførsel etc. i Kalenderaarene 1874—76. Kbhvn. 1876 og 1877.

8de Bind.

Den danske Stats Indtægter og Udgifter i Seksaars-Tidsrummet 1858/59—63/64. Kbhvn. 1867.

21de Bind.

Kongeriget Danmarks Stats-Indtægter og Stats-Udgifter i Finansaarene 1864/65—71/72. Kbhvn. 1872.

Udgivet paa Tysk.

Deutsche Ausgaben der Einleitungen zum 1sten und 2ten Baude des stat. Tabellenwerkes. 3ter Reihe. Kphgn. 1863. (2 Bind).

Fjerde Række.

(65 Bind).

Litra A. Nr. 3.

Folkemængden i Kongeriget Danmark d. 1. Febr. 1880. Med et Befolkningkort. Kbhvn. 1883.

— Nr. 8 a.

Hovedresultaterne af Folketællingen i Kongeriget Danmark d. 1. Febr. 1890 med tilhørende Befolkningkort. Kbhvn. 1894.

— Nr. 8 b.

Tabellariske Oversigter over Folkemængdens Fordeling efter Alder, Køn, ægteskabelig Stilling, Trossamfund og Næringsvej m. m., samt Arealet og Antallet af Gaarde og Huse. Kbhvn. 1893.

— Nr. 1.

Vielser, Fødsler og Dødsfald i Aarene 1870—74. Kbhvn. 1879.

— Nr. 2.

Vielser, Fødsler og Dødsfald i Aarene 1875—79 samt Dødsarsagerne i Aarene 1876—79. Kbhvn. 1882.

Litra A. Nr. 5, 7 og 9.

Vielser, Fødsler og Dødsfald i Aarene 1880—84, 1885—89 og 1890—94. Kbhvn. 1886—96.

— Nr. 4.

Dødsaaersagerne i Staden København, de øvrige Købstæder og de 6 saakaldte Handelspladser i Femaaret 1880—84. Kbhvn. 1886.

— Nr. 6.

Dødsaaersagerne i Staden København, Frederiksberg og Provinskøbstæderne med de 5 saakaldte Handelspladser i Aarene 1885—89. Kbhvn. 1890.

Litra B. Nr. 1, 4, 6 og 8.

Den kriminelle Retspleje i Aarene 1871—75, 1876—80, 1881—85 og 1886—90. Kbhvn. 1878—93.

— Nr. 2.

Den civile Retspleje i Aarene 1873—75 med indledende Bemærkninger for Aarene 1863—75. Kbhvn. 1879.

— Nr. 3, 5 og 7.

Den civile Retspleje i Aarene 1876—80, 1881—85 og 1886—90. Kbhvn. 1883—92.

Litra C. Nr. 5 og 9.

Danmarks Jordbrug, ordnede efter Størrelsen af deres Hartkorn d. 1. Jan. 1885 og d. 1. Jan. 1895. Kbhvn. 1888 og 1896.

— Nr. 1, 3, 6 og 8.

Kreaturholdet d. 17. Juli 1876, d. 15. Juli 1881, d. 16. Juli 1888 og d. 15. Juli 1893. Kbhvn. 1878—94.

— Nr. 2.

Det besaaede Areal og Udsæden d. 17. Juli 1876. Kbhvn. 1879.

— Nr. 4 og 7.

Arealets Benyttelse og Størrelsen af Udsæden d. 15. Juli 1881 og d. 16. Juli 1888. Kbhvn. 1884 og 1892.

Litra D. Nr. 1, 2, 3, 4, 5 og 6.

Vare-Indførselen og Udførselen, Handels-Flaaden, Skibsfarten samt Brændevinsproduktionen m. m. i Aarene 1877—82. Kbhvn. 1878—84.

— Nr. 7 a, 8 a, 9 a, 10 a, 11, 13, 15, 17, 19, 21, 23, 25, 27 og 29.

Kongeriget's Handels-Flaade og Skibsfart i Aarene 1883—96. Kbhvn. 1884—97.

Litra D. Nr. 7 b, 8 b, 9 b, 10 b, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28 og 30.
Kongerigets Vare-Indførsel og Udførsel samt den indenlandske
Frembringelse af Brændevin m. m. i Aarene 1883—96. Kbhvn.
1885—97.

Litra E. Nr. 1, 3 og 4.

Kommune-Regnskaber 1880—84, 1885—89 og 1890—94. Kbhvn.
1887—97.

— Nr. 2.

Kongeriget Danmarks Finanshusholdning i de 20 Finansaar
18⁸⁷/₈₈—⁸⁶/₈₇. Kbhvn. 1887.

Femte Række.

(8 Bind).

Litra A. Nr. 1.

Danmarks Haandværk og Industri iflg. Tællingen d. 25. Maj
1897. Kbhvn. 1899.

Litra B. Nr. 1.

Den civile Retspleje i Aarene 1891—95. Kbhvn. 1898.

— Nr. 2.

Den kriminelle Retspleje i Aarene 1891—96. Kbhvn. 1899.

Litra C. Nr. 1.

Arealets Benyttelse i Danmark d. 15. Juli 1896. Kbhvn. 1898.

Litra D. Nr. 1 og 3.

Danmarks Handels-Flaade og Skibsfart i Aarene 1897 og 98.
Kbhvn. 1898 og 1899.

— Nr. 2 og 4.

Danmarks Vareindførsel og -udførsel i Aarene 1897 og 98.
Kbhvn. 1898 og 1899.

Statistiske Meddelelser.

Ældste Række. (Meddelelser fra det statistiske Bureau)

(6 Bind).

Samling I. Kbhvn. 1852.

1. Om den Fremgang, som Hoveriets Afløsning og Ophævelse har haft i Tidsrummet fra Slutningen af Kong Frederik den Femtes Regering indtil Nutiden.

2. Om den Fremgang, som Naturaltiendens Afløsning mod en fast aarlig Afgift i Korn eller Penge har haft, siden Bestræbelserne for denne Sags Fremme begyndte.
3. Oversigt over, i hvilken Grad de Ejendomme, til hvilke der hører Fæstegods, ere behæftede med Prioriteter.
4. Om Kapitelstaksterne for Aaret 1850, tilligemed nogle Sammenligninger mellem samme og Kapitelstaksterne i de 10 nærmest foregaaende Aar.
5. Om den Pris, til hvilken en Tønde Selvejrbonde-Hartkorn i Tidsrummet 1845—1849 incl. i Almindelighed har været udbragt i Handel og Vandel.
6. Om hvad Indflydelse Jordbrugets Størrelse ytrer paa Hartkornets Pris, og om hvad Indflydelse Krigsaarene have haft paa Salg af Grundejendom.
7. Om det Beløb af Fæstegods, som i Quinquenniet 1845—1849 er solgt til Ejendom, og om den Pris, til hvilken Fæstegods i Gennemsnit er aflændet i bemeldte Tidsrum.
8. Oplysning om de i Kgr. Danmark bestaaende Sogneforstanderskaber.
9. Oplysning om de med Købstæderne i Kgr. Danmark forbundne Landdistrikter.
10. Om Kapitelstaksterne for Aaret 1851, tilligemed nogle Sammenligninger mellem samme og Kapitelstaksterne i de 10 nærmest foregaaende Aar.
11. Oversigt over Middeltallet for Kapitelstaksterne for Afgrøden i Aarene 1829—48, 1830—49, 1831—50 og 1832—51.
12. Resultaterne af Folketællingen paa de dansk-vestindiske Øer d. 1. Oktbr. 1846.
13. Oplysning om de Døvstummes Antal i Kgr. Danmark i Aaret 1850.

Samling II. Kbhvn. 1855.

1. Om Fæstegaardes Overgang til Ejendom i de 4 Aar 1850—53.
2. Folketællingen paa Færøerne d. 1. Febr. 1850.
3. — — Island — —
4. Om Thermometerstanden i Kbhvn. fra 1767—1853.
5. Om Kapitelstaksterne for Aarene 1852 og 53.
6. Beretning om flere Agerbrugets Fremskridt betingende Forhold i Kgr. Danmark i Aaret 1853.
7. Om Kapitelstaksterne for Aaret 1854.
8. Middeltal for 20 Aar af Kapitelstaksterne for Bornholm (Till. t. „Meddelelserne“, 1. Saml. S. 151).

Samling III. Kbhvn. 1856.

1. Om Sparekasserne i det danske Monarki ved Slutningen af Aaret 1854.

2. Om Hovedstaden Kbhvn.'s Befolkning efter Folketællingen d. 1. Febr. 1855.
3. Folketællingen paa Færøerne d. 1. Oktbr. 1855.
4. Om Kapitelstaksterne for Aaret 1855.
5. Vejlængden af de mindre Amtslændeveje i Kongeriget. (1855).
6. Sparekasserne i det danske Monarki ved Slutn. af 1855.
7. Beretning om Fæstegaardes Overgang til Ejendom i Aarene 1854—55.

Samling IV. Kbhvn. 1858.

1. Folketællingen paa Island d. 1. Oktbr. 1855.
2. Kapitelstaksterne for Aaret 1856.
3. Oversigt over Købstadkommunernes og Amtsrepartitionsfondenes Regnskaber for Aaret 1855.
4. Sparekasserne i det danske Monarki ved Slutn. af Aaret 1856.
5. Beretning om Fæstegaardes Overgang til Ejendom i Aaret 1856.
6. Folketællingerne i Grønland, d. 1. Febr. 1850 i Nordgrønland og d. 1. Oktbr. 1855 i Nord- og Syd-Grønland.
7. Om Assistenhuset og dets Virksomhed fra 1. Jan. 1846 til 31. Marts 1857.
8. Kapitelstaksterne for Aaret 1857.

Samling V. Kbhvn. 1859.

1. Folketællingen paa de dansk-vestindiske Øer d. 9. Oktbr. 1855.
2. Sparekasserne i det danske Monarki i Aaret 1857.
3. Om Almueskolevæsenet paa Landet i Danmark i Aaret 1857.
4. Om den værnepligtige Befolknings Legemshøjde efter Maalingerne ved Sessionerne i Quinquenniet 1852—56.
5. Oversigt over Købstadkommunernes og Amtsrepartitionsfondenes Regnskaber for Aaret 1856.
6. Beretning om Fæstegaardes Overgang til Ejendom i Aarene 1857 og 58.
7. Kapitelstaksterne for Aaret 1858.

Samling VI. Kbhvn. 1861.

1. Oversigt over Købstadkommunernes og Amtsrepartitionsfondenes samt Sognekommunernes Regnskaber for Aaret 1857.
2. Sparekasserne i det danske Monarki i Aaret 1858.
3. Kapitelstaksterne for Aaret 1859.
4. Oversigt over Købstadkommunernes og Amtsrepartitionsfondenes samt Sognekommunernes Regnskaber for 1858.
5. Sparekasserne i det danske Monarki i Aaret 1859.
6. Folketællingen i Kgr. Danmark, Hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg d. 1. Febr. 1860.

2den Række (13 Bind).

Bind I. Kbhvn. 1862.

1. Om Hovedstadens Befolkning efter Folketællingen d. 1. Febr. 1860.
2. Oversigt over Købstadkommunernes og Amtsrepartitionsfondenes samt Sognekommunernes Regnskaber for Aaret 1859.
3. Sparekasserne i det danske Monarki i Aaret 1860.
4. Folketingsvalgene i Aarene 1854—1861.

Bind II. Kbhvn. 1864.

1. Oversigt over Købstadkommunernes og Amtsrepartitionsfondenes samt Sognekommunernes Regnskaber for Aaret 1860.
2. Sparekasserne i det danske Monarki i Aaret 1861.
3. Kapitelstaksterne for Aarene 1860, 61 og 62.
4. Oversigt over Købstadkommunernes og Amtsrepartitionsfondenes samt Sognekommunernes Regnskaber for Aaret 1861.
5. Kapitelstaksterne for Aaret 1863.
6. Sparekasserne i det danske Monarki for Aaret 1862.

Bind III. Kbhvn. 1864—65.

1. Fæstegaardes Overgang til Ejendom i Aarene 1859—63 (med vedføjede Bemærkninger om Overgangen i Aarene 1850—58).
2. Oversigt over Købstadkommunernes og Amtsrepartitionsfondenes samt Sognekommunernes Regnskaber for Aaret 1862.
3. Kapitelstaksterne for Aaret 1864.
4. Sparekasserne i Kongeriget i Aaret 1863.

Bind IV. Kbhvn. 1865.

1. Folketællingen paa Island d. 1. Oktbr. 1860.
2. — — Færøerne d. 1. Oktbr. 1860.
3. — — Grønland — —
4. — — de dansk-vestindiske Øer d. 9. Oktbr. 1860.
5. Om Assistenthusets Virksomhed i Aarene 18⁵⁶/₅₇—⁶³/₆₄.

Bind V. Kbhvn. 1866.

1. Oversigt over Antallet af skattepligtige i Henhold til L. af ²¹/₃ 1864 om Krigsskat § 6 samt den anslaaede Indtægt, og Skatte-Indtægten m. m. i Øernes Amtsraadsdistrikter og Købstæder.
2. Kapitelstaksterne for Aaret 1865.
3. Sparekasserne i Kgr. Danmark i Aaret 1864.

Bind VI. Kbhvn. 1867.

1. Oversigt over Købstadkommunernes og Amtsrepartitionsfondenes samt Sognekommunernes Regnskaber for Aaret 1863.
2. Kapitelstaksterne for Aaret 1866.
3. Sparekasserne i Kgr. Danmark i Aaret 1865.
4. Tabeller ang. Vejenes Tilstand samt de til Vejvæsenet medgaaede Udgifter i Aaret 18⁶⁴/₆₅.

5. Sygekasserne i Kgr. Danmark i Aaret 1865.
6. Om Selvmordene i Kgr. Danmark i Aarene 1861—65.
Anhang: Udsigt over Danmarks officielle Statistik.

Bind VII. Kbhvn. 1868.

1. Oversigt over Antallet af skattepligtige i Henhold til L. af $21/3$ 1864 om Krigsskat § 6 samt den anslaaede Indtægt og Skatte-Indtægten m. m. i Jyllands Amtsraadsdistrikter og Købstæder (undt. Fredericia).
2. Kapitelstaksterne for Aaret 1867.
3. Sygekasserne i Kgr. Danmark i Aaret 1866.

Bind VIII. Kbhvn. 1869.

1. Oversigt over Købstadkommunernes og Amtsrepartitionsfondenes Regnskaber samt Sognekommunernes økonomiske Beretninger for Aarene 1864 og 65.
2. Sparekasserne i Kgr. Danmark 1866.
3. Oversigt over Købstadkommunernes og Amtsrepartitionsfondenes Regnskaber samt Sognekommunernes økonomiske Beretninger for Aaret 1866.
4. Foreløbig Oversigt over Antallet af skattepligtige, i Henhold til L. af $25/7$ 1867 om en overordentlig Skat, den anslaaede Indtægt og Skatte-Indtægten m. m., i Købstæderne og i Amtsraadsdistrikterne, samt over Fordelingen af de skattepligtige i de forskellige Indtægtsklasser.

Bind IX. Kbhvn. 1870.

1. Sparekasserne i Kgr. Danmark 1867.
2. Kapitelstaksterne for Aaret 1868. *
3. Oversigt over Kgr. Danmarks Indførsel, Toldberigtigelse samt Udførsel af de vigtigere Varer i Jan., April, Juli og Oktbr. Kvartal af Aarene 1865—68 (samt dansk Mønt, Maal og Vægt omsat til norsk og svensk do. do.).
4. Sygekasserne i Kgr. Danmark i Aaret 1867.
5. Om Almueskolevæsenet i Kgr. Danmark i Aaret 1867: A) paa Landet, B) i Købstæderne.
6. Kapitelstaksterne for Aaret 1869.

Bind X. Kbhvn. 1873.

1. Beretning om Tilstanden i Landets samtlige Arresthuse efter de ved Justitsministeriets Cirkulære af $19/3$ 1870 fremkomne Oplysninger.
2. Kapitelstaksterne for Afgrøden af Aaret 1870.
3. Om Salg af Selvejer- og Fæstegaarde i Aarene 1860—69.
4. Oversigt over Købstadkommunernes og Amtsrepartitionsfondenes Regnskaber samt Sognekommunernes økonomiske Beretninger for 1867.

5. Oversigt over Købstadkommunernes, Sognekommunernes samt Amtsrepartitionsfondenes Regnskaber for 1868.
6. do. do. for 1869 (med Bemærkninger om Kommuneregnskaberne for Aarene 1867, 68 og 69).
7. Oversigt over Fabrikkerne og de fabrikmæssigt drevne Haandværk i Danmark i Aarene 1871 og 72.
8. Kapitelstaksterne for Afgrøden af Aaret 1871.
9. — — — — 1872.

Bind XI. Kbhvn. 1873.

1. Samlet Oversigt over den i Henhold til L. af $\frac{2}{7}$ 1870 paalignede overordentlige Skat.
2. Særskilte Oversigter over den i Henhold til L. af $\frac{2}{7}$ 1870 i de enkelte Skattekommuner paalignede overordentlige Skat.
3. Bemærkninger om Resultatet af Tabellerne.

Bind XII. Kbhvn. 1875.

1. Folketallet i Købstæderne og i Landsognene i Kgr. Danmark efter Tællingen d. 1. Febr. 1870.
2. Kapitelstaksterne for Afgrøden af Aaret 1873.
3. Folketingsvalgene i Aarene 1869, 1872 og 1873.
4. Kapitelstaksterne for Afgrøden af Aaret 1874.
5. Soldaternes Skrive- og Læsefærdighed.

Bind XIII. Kbhvn. 1877.

1. Selvmord 1861—75.
2. Kapitelstaksterne for Aaret 1875.
3. Sparekasserne i Danmark i Aarene 1868—74 (med et Kort)
4. Kapitelstaksterne for Aaret 1876.
5. Udbyttet af Høsten i 1875 og 76.

3die Række (18 Bind).

Bind I. Kbhvn. 1879.

1. Høstudbyttet i Danmark i Aaret 1877.
2. Kapitelstaksterne for Aaret 1877.
3. Sparekasserne i Danmark i Aarene 1875, 76 og 77.
4. Kapitelstaksterne for Aaret 1878.

Bind II. Kbhvn. 1880.

1. Høsten i Danmark i Aaret 1878.
2. Kommunernes Indtægter og Udgifter samt Kapitalstatus i 1870—74: (A. Købstadkommunerne, B. Sognekommunerne, C. Amtsrepartitionsfondene).

Bind III. Kbhvn. 1880.

1. Høsten i Danmark 1879.
2. Kapitelstaksterne for 1879.
3. Valgberettigede til Folketinget i 1879—80, fordelt efter Livstilling.

4. Folketingsvalgene i Aarene 1876—79.
5. De den 1. Januar 1879 bortfæstede og efter Fordn. 15. Juni 1792 § 11 bortforpagtede Bøndergaarde med deres tilliggende Hartkorn.

Bind IV. Kbhvn. 1882.

1. Høsten i Danmark 1880.
2. Kapitelstaksterne for Aaret 1880.
3. — — 1881.
4. Folkemængden i Købstæderne og i Landsognene i Kgr. Danmark efter Tællingen d. 1. Febr. 1880 samt Folkemængden i Jurisdiktionerne d. 1. Febr. 1870 og 1880.
5. Høsten i Danmark 1881.
6. Beretning til Finansministeren om Drikfældigheds-Forholdene i Danmark (afgiven i Septbr. 1882).

Bind V. Kbhvn. 1883.

Kommunernes Indtægter og Udgifter samt Kapitalstatus 1875—79.

Bind VI. Kbhvn. 1883.

1. Folketællingen paa Island d. 1. Oktbr. 1880.
2. — — Grønland d. 1. Oktbr. 1880.
3. — — de dansk-vestindiske Øer d. 9. Oktbr. 1880.
4. Høsten i Danmark i Aaret 1882.
5. Kapitelstaksterne for Aaret 1882.

Bind VII. Kbhvn. 1885.

1. Sparekasserne i Danmark i Aarene 1878—80 (indtil $3\frac{1}{3}$ 1881).
2. Kapitelstaksterne for Aaret 1883.
3. — — 1884.
4. Høsten i Danmark i Aaret 1883.

Bind VIII. Kbhvn. 1886.

1. Folketingsvalgene i Aarene 1881—84.
2. Ordningen af den officielle Statistik i Kgr. Danmark.
3. Kapitelstaksterne for Aaret 1885.
4. Høsten i Danmark i Aaret 1884.
5. — — — 1885.

Bind IX. Kbhvn. 1889.

1. Værdien af Statsbygninger og Løsøre i Kgr. Danmark d. 1. Apr. 1885.
2. Kapitelstaksterne for Aaret 1886.
3. Høsten i Danmark for Aaret 1886.
4. Kgr. Danmarks Sparekasser i Aarene fra 1. April 1881 til 31. Marts 1886.
5. Kapitelstaksterne for Aaret 1887.
6. Høsten i Danmark i Aaret 1887.
7. Kapitelstaksterne for Aaret 1888.

Bind X. Kbhvn. 1890.

1. Tabeller over Salg af Gaarde i de 15 Aar 1870—1884 efter Antal, Hartkorn og Pris.

2. Selvmordene i Kgr. Danmark i Tiaaret 1876—1885.
3. Høsten i Danmark i Aaret 1888.
4. Kapitelstaksterne for Aaret 1889.
5. Høsten i Danmark i Aaret 1889.

Bind XI. Kbhvn. 1892.

1. Værnepligtiges Højdeforhold i Kgr. Danmark i Aarene 1879—88.
2. Høsten i Danmark i Aaret 1890.
3. Kapitelstaksterne for Aaret 1890.
4. Forhandlinger ved det 3die nordiske statistiske Møde, som afholdtes i Kbhvn. d. 21.—24. Septbr. 1891.
5. Kapitelstaksterne for Aaret 1891.
6. Høsten i Danmark i Aaret 1891.

Bind XII. Kbhvn. 1892.

1. Folkemængden i Kgr. Danmark for Købstæderne og Landsognene, Overøvrigheds kredsene, Stifterne, Landsdelene, Retskredsene, Lægedistrikterne og Udskrivningskredsene. Tællingen d. 1. Febr. 1890.
2. Folketællingen paa Island d. 1. Novbr. 1890.
3. — — Grønland d. 1. Oktbr. 1890.
4. — — de dansk-vestindiske Øer d. 9. Oktbr. 1890.

Bind XIII. Kbhvn. 1894.

1. Folketingsvalgene i Aarene 1887—92.
2. Valgberettigede til Folketinget i Aaret 1892, fordelte efter Livsstilling.
3. Kapitelstaksterne for Aaret 1892.
4. Høsten i Danmark i Aaret 1892.
5. Antallet af de d. 1. Jan. 1879 bortfæstede og bortforpagtede Bøndergaarde med deres tilliggende Hartkorn samt Fæstegaardes Overgang til Selvejendom eller Arvefæste i de 14 Aar 1879—92.

Bind XIV. Kbhvn. 1893.

Kgr. Danmarks Sparekasser i Aarene fra 1. April 1886 indtil 31. Marts 1891.

Bind XV. Kbhvn. 1895.

1. Høsten i Danmark i Aaret 1893.
2. Kapitelstaksterne for Aaret 1893.
3. Statistikkens over Arealets Benyttelse, Udsæden og Høsten.
4. Kapitelstaksterne for Aaret 1894.
5. Høsten i Danmark i Aaret 1894.
6. Alderdomsunderstøttelsen efter L. af $\frac{3}{4}$ 1891 i Kgr. Danmark i Aarene 1892—93.

Bind XVI. Kbhvn. 1896.

1. Salg af Land-Ejendomme i Danmark i Tiaaret 1885—94.
2. Høstens Udfald i Danmark 1895 (foreløbig Redegørelse) samt Kapitelstaksterne for Aaret 1895.
3. Danmarks Vareomsætning med Udlandet i Aaret 1895 samt den indenlandske Tilvirkning af Spiritus, Øl og Roesukker.
4. Høstudbyttet i Danmark i Aaret 1895.

Bind XVII. Kbhvn. 1897.

- 1—3. Danmarks Vareomsætning med Udlandet i Jan., April og Juli Kvartal 1896.
4. Foreløbig Redegørelse for Høstens Udfald i Danmark 1896.
5. Alderdomsunderstøttelsen i Aaret 1894.
6. Kommunale Mandtal og Folketællinger 1895—96.
7. Kapitelstakster for Afgrøden m. v. 1896 af 1. Febr. 1897.
8. Danmarks Vareomsætning med Udlandet i Aaret 1896 samt den indenlandske Tilvirkning af Spiritus, Øl og Roesukker.
9. Danmarks Vareomsætning med Udlandet i Oktbr. Kvartal 1896.

Bind XVIII. Kbhvn. 1897.

1. De dansk-vestindiske Øers Ind- og Udførsel af Varer 1. April 1884 til 31. Marts 1894, med Tillæg til 31. Marts 1896.
2. Selvmordene i Danmark i Tiaaret 1886—95.
3. Høstudbyttet i Danmark i Aaret 1896.
4. Love og Cirkulærer m. v., vedrørende Bureauet og dets Arbejde med indledende Bemærkninger om Bureauets Virksomhed. Jan. 1896 til Maj 1897.

4de Række (5 Bind).

Bind I. Kbhvn. 1897.

- 1—2. Danmarks Vareomsætning med Udlandet i Jan. og April Kvartal 1897.
3. Arealets Benyttelse i det egentlige Danmark d. 15. Juli 1896.
4. Lønningsforhold vedrørende Statens dag- og akkordlønnede Arbejdere.
5. Høstens Udfald i Danmark 1897. Foreløbig Redegørelse.
6. Danmarks Vareomsætning med Udlandet i Juli Kvartal 1897.

Bind II. Kbhvn. 1898.

1. Alderdomsunderstøttelsen i Aarene 1895 og 96.
2. Kapitelstakst for Afgrøden m. v. 1897 af 1. Febr. 1898.
3. Høsten i Danmark. Reviderede Tabeller for hvert af Aarene 1875—96.
4. Danmarks Vareomsætning med Udlandet i 1897, samt Tilvirkning af Spiritus, Øl, Roesukker og Margarine.
5. Foreløbig Redegørelse for Danmarks Haandværks- og Industri-virksomheder ved Tællingen d. 25. Maj 1897.
6. Danmarks Vareomsætning med Udlandet i Oktbr. Kvartal 1897.

Bind III. Kbhvn. 1898.

1. Høsten i Danmark i Aaret 1897.
2. Betænkning om Bestemmelsen af Danmarks Fladeindhold.
3. Danmarks Vareomsætning med Udlandet i Jan.—Marts 1898.
4. Folketingsvalgene 9. April 1895 og 5. April 1898 med Supplerings- og Omvalg 1892—97.
5. Statskontrollerede Produktioner 1897 (Spiritus, Øl, Sukker og Margarine).
6. Danmarks Vareomsætning med Udlandet i April—Juni 1898.

Bind IV. Kbhvn. 1899.

1. Høstens Udfald i 1898 (foreløbig Redegørelse).
2. De danske Sparekasser i Femaaret 18⁹¹/₉₂—18⁹⁵/₉₆ med Tillæg for 18⁹⁶/₉₇.
3. Danmarks Vareomsætning med Udlandet i Juli—Septbr. 1898.
4. Kapitelstaksterne for Afgrøden m. v. 1898 af 1. Febr. 1899.
5. Danmarks Vareomsætning med Udlandet i 1898 samt Tilvirkning af Spiritus, Øl, Roesukker og Margarine.
6. Danmarks Vareomsætning med Udlandet i Oktbr.—Decbr. 1898

Bind V. Kbhvn. 1899.

1. Høsten i Danmark 1898.
2. Statskontrollerede Produktioner i 1898 (Spiritus, Øl, Sukker og Margarine).
3. Danmarks Vareomsætning med Udlandet i Jan.—Marts 1899.
4. Kreaturtællingen i Danmark d. 15. Juli 1898.
5. Danmarks Vareomsætning med Udlandet i April—Juni 1899.
6. Høstens Udfald i 1899 (foreløbig Redegørelse).
7. Danmarks Vareomsætning med Udlandet i Juli—Septbr. 1899.

Statistiske Sammendrag og Aarbøger.

Sammendrag af statistiske Oplysninger ang. Kgr. Danmark Nr. 1—11.
Kbhvn. 1869, 70, 71, 72, 73, 74, 76, 80, 85, 89, 93. (11 Bind).

Résumé des principaux faits statistiques de Danemark. Nr. 1—2.
Copenhague 1874 et 1878. (2 Bind).

Statistisk Aarboeg. 1.—4. Aargang. Kbhvn. 1896—99. (4 Bind).

Bureauets (og Tabelkommissionens) Publikationer ere stedse blevne trykte i Bianco Luno's Bogtrykkeri, hvis nuværende Indehaver er Kancelliraad F. Dreyer¹⁾.

¹⁾ Kun Statistisk Aarboeg trykkes i Thieles Bogtrykkeri. — Publikationerne ere fra Tabelkommissionens Tid til Dato blevne indbundne i samme Bogbinderi, nemlig hos H. V. Skiby og hans Forgængere R. H. Nissen og K. M. Knudsen.

PRÉCIS EN FRANÇAIS.

1. Remarques introductives.

C'est à l'occasion du 50me anniversaire du Bureau de statistique danois, institué par lettre royale du 1er décembre 1849 et fonctionnant dès 1850, qu'on a élaboré le présent mémoire, qui porte un abrégé de l'histoire du dit Bureau pendant les 50 ans qui précèdent. Cet abrégé est en deux parties, dont la 1re embrasse la création du Bureau, ses rapports intérieurs, budgets et personnel, la 2de les publications du Bureau. On y a joint deux pièces respectivement sur son personnel et sur ses oeuvres; cette dernière annexe comprend aussi les publications de la Commission des Tableaux, parues avant l'institution du Bureau. Le Bureau a l'intention de publier en outre pendant l'année prochaine un abrégé de l'histoire de la Statistique officielle danoise dans la première moitié du 19me siècle.

Pour donner à ceux de nos lecteurs qui ne savent pas le danois un précis de l'histoire et de l'activité de notre Bureau, on a arrangé le résumé des pages suivantes; c'est un abrégé esquissé de l'histoire du Bureau avec un aperçu du sujet et de l'origine de ses publications. Effleurant seulement les réformes, améliorations ou extensions d'activité introduites au Bureau dans le courant des années, le résumé appuie sur l'organisation présente et les méthodes actuelles.

Du reste une fois avant, en 1885, le Bureau a présenté à l'Étranger un précis en français de l'organisation

de la Statistique officielle du Danemark, à savoir dans le tome 8, 3me série, de ses Communications statistiques, auquel nous renvoyons. Depuis la réorganisation du Bureau (le 1er janvier 1896) l'Annuaire, qu'il publie tous les ans, porte une liste en français de ses publications; encore il est à la connaissance des lecteurs qui s'intéressent à la Statistique danoise, que le Bureau tâche de mettre l'Étranger au courant de sa Statistique en traduisant dans ses publications les en-têtes, indications et notes tabulaires, ainsi qu'en partie les formulaires questionnaires employés. L'Annuaire, n'ayant pas de texte hors des tableaux, est donc également accessible à tout le monde.

2. L'organisation du Bureau etc.

Le Bureau de statistique du royaume de Danemark, en conséquence de son institution, remplaça en 1850 la Commission R. des Tableaux, qui avait été instituée en 1833. Le Bureau étant ainsi chargé de la Statistique officielle à la place d'une commission, en même temps que la direction fut confiée à un seul homme, le chef du Bureau, au lieu d'à plusieurs membres de commission, a depuis gardé une indépendance assez large. A une exception près, qui fut de courte durée et sans conséquence, pendant les 50 ans qu'il a existé, le Bureau a dépendu directement du ministre. Celui-ci, recevant tous les ans de la part du Bureau le plan projeté pour l'année suivante et un aperçu des travaux de l'année précédente, a rarement interposé son autorité. Le Bureau est en relation directe avec les autres ministères; les circulaires ministérielles chargeant les autorités du

pays de produire périodiquement ou une fois pour toutes des rapports au Bureau, c'est lui qui en surveille la livraison en conférant directement avec les autorités locales.

A plusieurs reprises il a été question de créer des comités scientifiques ou administratifs pour la direction supérieure du Bureau, mais les choses n'ont pas changé. En revanche l'organisation du Bureau a subi les changements que voici :

De 1850 à 1853 le Bureau fut du ressort du ministère de l'Intérieur; depuis lors il ressortit au ministère des finances. De 1850 à 1873 les chefs du Bureau étaient en même temps professeurs à l'université de Copenhague ou occupaient d'autres fonctions d'État; la position de chef était donc accessoire et fut salariée ainsi. Depuis 1873 c'était une position de chef de bureau ordinaire.

Par la loi du 16 décembre 1895 la direction du Bureau fut confiée à un directeur. Le nom du service fut changé en Bureau de statistique de l'État, et tandis que jusque là il y avait eu, outre le chef, un ou deux fonctionnaires, on institua: 1 directeur, 2 chefs de bureau, 4 adjoints (outre assistants, copistes, aides extraordinaires etc.)¹⁾.

Depuis le 1er janvier 1850 voici ceux qui ont été chefs du Bureau: *M. A. F. Bergsøe*, professeur d'économie politique à l'université de Copenhague. Après sa mort, le 16 janvier 1854, l'ancien ministre de l'Intérieur *M. Rosenørn* occupa pendant quelques mois la place de chef ad intérim. Après lui *M. C. N. David*, professeur d'économie politique à l'université de Copenhague, di-

¹⁾ Le texte de la loi se trouve traduit dans le Bulletin de l'Institut international de Statistique. VIII. Roma 1896. P. 312-13.

recteur des prisons etc. fut chef du Bureau du 31 mai 1854 au 31 mars 1873; en 1864—1865 M. *David* était en même temps ministre des finances. M. *C. N. David* décéda le 18 juin 1874. Du 1er avril 1873 au 22 septembre 1877 l'ancien adjoint du Bureau, M. *V. Falbe Hansen*, fut chef du Bureau. Lors de la nomination de celui-ci de professeur d'économie politique à l'université de Copenhague, l'ancien adjoint R., M. *Marius Gad*, fut chef du Bureau, et il occupait cette place jusqu'à sa nomination en 1895 de chef du département de la vérification des Comptes des Postes etc. — Le 1er octobre 1895 le présent directeur, jusque-là chef du Service de statistique de la ville de Copenhague, fut nommé chef du Bureau, et le 1er janvier 1896 il fut directeur du Bureau de statistique de l'État.

Dans les années de 1850 le plus souvent le budget du Bureau était de 24000 couronnes (à 1,39 franc); dans les quatre-vingt-dix, avant la réorganisation, la somme en était redoublée. Le budget de l'exercice du 1er avril 1899 au 31 mars 1900 porte 81500 couronnes ainsi réparties

1° traitements

a) traitements des fonctionnaires	19700 c.
b) 1) assistants etc.	10600 c.
2) travaux spéciaux	<u>11600 c.</u>
	22200 c.

2° bureau et impression 34300 c.

3° loyer 5300 c.

81500 c.

Le traitement moyen du directeur est de 5400 c. par an, celui d'un chef de bureau de 3800 c., d'un adjoint de 2400 c. Outre les 7 fonctionnaires du Bureau il y a 10 assistants (dont 4 dames) fixes à environ 1100 c. de traitement moyen à chacun par an.

L'art. b, 2 a surtout rapport aux travaux extraordinaires, payés à l'heure. Le nombre des aides extraordinaires s'élève à présent à vingt et quelques, dont un tiers dames. L'art. 2 comprend 800 c. pour la bibliothèque, 800 c. aux frais de voyage, et environ 25000 c. pour les publications à faire, le reste aux frais de bureau. Le 1er janvier 1899 le Bureau a été installé dans des locaux nouveaux et convenables; l'art. 3 en porte le loyer.

Dans le budget susmentionné environ deux mille couronnes sont extra pour l'arrangement de la bibliothèque etc., de sorte que le budget ordinaire à l'époque où nous sommes s'élève à environ 80000 c., sans pourtant compter les sommes votées ou à voter en cas de recensements ou d'autres travaux extraordinaires à exécuter.

3. Le fonctionnement du Bureau.

Ayant fait en Danemark des recensements en 1769, en 1787 et en 1801, dont les résultats ne furent pas officiellement publiés, on résolut en 1833 d'instituer la susmentionnée Commission des Tableaux, qui devait mener à bout un recensement en 1834, ensuite en publier les résultats et, en général, diriger la publication de relevés tabulaires concernant les conditions économiques de la population. La première publication de la Commission des Tableaux, parue en 1835, portait un compte-rendu du recensement 1834, un précis sommaire de celui de 1801 et les tableaux des mariages, naissances et décès 1801—1834. Dans les quinze années suivantes les tableaux publiés concernent les recensements de 1840 et de 1845, les mariages, naissances et décès, l'im-

portation et l'exportation de marchandises, navigation, agriculture, crimes, suicides, divers rapports communaux etc. Quand en 1850 le Bureau de statistique remplaça la Commission des Tableaux, il continua les Statistiques mentionnées, et depuis il est resté le centre de la Statistique de l'État de Danemark¹⁾.

Tout en continuant la publication des tableaux en tomes dits „Tabelværk“, peu de temps après sa création le Bureau de statistique du pays y a ajouté les volumes in-octavo dits Communications statistiques. Dès le principe on avait l'intention de se servir de ces communications seulement pour publier des avis ou d'autres opuscules d'occasion. Cependant dans le courant des années les deux modes de publication ont fini par ne différer qu'en format et en volume, et l'égard au mode de publication le plus pratique dans le cas a prévalu. A la fin des années des soixante on a commencé à publier des Résumés des données statistiques du pays; la publication annuelle régulière en a pourtant cessé, et dans les quatre-vingts les intermissions étaient de cinq ans à peu près. Depuis 1896 on publie tous les ans un Annuaire statistique paraissant à la fin de l'année.

¹⁾ Il faut pourtant remarquer, qu'à côté de la Statistique du Bureau de l'État, les Chemins de fer ont leur propre Bureau statistique; de même des relevés statistiques sont publiés par les Postes et Télégraphes, par l'Inspection de la pêche, par celle des fabriques etc.; le Collège sanitaire publie des tableaux annuels des causes de décès dans les villes; il va sans dire, que les comptes-rendus annuels de maintes institutions publiques portent des aperçus statistiques. — Des communes du pays il n'y a que la Capitale qui publie de la Statistique officielle. C'est dans les années des soixante-dix que l'on a commencé cette publication de tableaux qui concernaient les propriétés, la charité publique, le port, les habitations et l'industrie; on publiait aussi des Résumés des données statistiques de Copenhague. Le 1er juillet 1883 on institua formellement un Bureau à Copenhague pour la Statistique de la ville. Celui-ci a continué l'élaboration et la publication des Tableaux en question, il a en outre établi des recensements quinquennaux à Copenhague (et aux communes voisines) et il cultive toujours son champ particulier en relevant les conditions économiques et sociales de Copenhague et des communes voisines.

Des „Tabelværk“ in-quarto, qui continuaient les oeuvres de la Commission des Tableaux, le Bureau a publié d'abord la „nouvelle série“ ayant 28 tomes (et 16 en allemand), dont le 1er parut en 1850; puis la „3me série“ ayant 34 tomes (et 2 en allemand), dont le 1er parut en 1863; ensuite la „4me série“ à 65 volumes, dont le 1er parut en 1878; enfin la „5me série“ ayant jusqu'ici 8 volumes, dont le premier parut en 1898. Dans la 4me série commence la division du „Tabelværk“, suivant le sujet traité, en Lettres. La Lettre A comprend la Démographie; B: Justice; C: Agriculture; D: Commerce et Navigation; E: Finances.

Les Communications statistiques, dont la plus ancienne série avait 6 tomes, commencèrent en 1852. La série suivante, à 13 tomes, commença en 1862. La 3me série, entamée en 1879, avait 18 tomes. Enfin la 4me série porte jusqu'ici 5 tomes depuis 1897¹⁾.

Quant aux Résumés, le 1er en a paru en 1869, il y en a eu en tout 11 de publiés (et 2 en français). Ils sont, nous l'avons déjà dit, remplacés maintenant par les Annaires, dont 4 années ont été publiées de 1896 à 1899.

Nous allons maintenant nous occuper du sujet des publications du Bureau, de la production des matériaux etc., en commençant par le „Tabelværk“.

Lettre A. Cette partie comprend les publications sur les recensements et sur les mariages, naissances et décès. Les recensements ont eu lieu tous les 5 ans 1840—1860, tous les 10 ans 1860—1890, et à partir de 1901 ils

¹⁾ Chaque tome des Communications forme à present un ensemble de livraisons; ces fascicules paraissent à fur et à mesure, le plus souvent un par mois.

auront lieu tous les 5 ans; tandis qu'après 1840 les recensements tombent aux années à millésime en 0 (ou 5), le prochain recensement aura lieu le 1er février 1901 — juste un siècle après celui du 1er février 1801 — et les recensements suivants seront pour 1906, 1911 etc.

Conformément aux données des formulaires le „Tabelværk“ porte une répartition de la population par sexe, par âge et par état civil; constate le lieu de naissance, la confession et la profession; donne des renseignements particuliers sur les anormaux; indique le nombre des habitations, des familles (ménages), des membres d'une famille en moyenne etc. Le recensement porte le nombre des personnes temporairement absentes; mais la Statistique danoise compte partout avec la population de fait, c'est-à-dire les habitants fixes et présents plus les personnes temporairement présentes. — Les formulaires sont remplis soit par le père de famille (ou son remplaçant), soit (à la campagne) par les porteurs des formulaires. Les administrations communales surveillent les réponses insérées aux formulaires; d'ordinaire ces réponses sont irréprochables.

Les „Tabelværk“ sur le mouvement de l'état civil sont basés sur les formulaires des mariages, naissances et décès qui tous les ans sont remplis par les pasteurs ou ministres des confessions reconnues, conformément aux livres paroissiaux. Ces formulaires apprennent l'âge et l'état civil des mariés, l'âge des mères légitimes ou illégitimes, le mois du mariage, le mois de la naissance, le sexe de l'enfant, naissances multiples etc.; le sexe et l'état civil des décédés, leur âge (avant 24 heures de vie, par mois d'âge de la 1re année, puis par année d'âge jusqu'à 5 ans, ensuite par classes d'âge à 5 ans) et le mois du décès. Ces matériaux n'égalent pas ceux de

l'Étranger où les autorités civiles enregistrent les faits, ce qui produit une plus grande uniformité; il serait à désirer, que ces matériaux fussent livrés au Bureau non pas à l'aide de listes, mais par cartes individuelles portant plus de renseignements, surtout sociaux, que jusqu'à présent. — Dans l'introduction des „Tabelværk“ on trouve des tables de mortalité, des comparaisons avec l'Étranger etc.

A la Lettre A on a joint le volume paru cette année-ci et portant le recensement des métiers et industries du 25 mai 1897. Ce recensement a eu lieu conformément à la loi du 22 mars 1897, rendant obligatoires les réponses à donner par les industriels aux questions posées en vue de constater la nature des industries, le nombre des ouvriers par sexe, âge, salaire etc., la nature et la force des moteurs employés, les machines-outils, la quantité et la valeur brute de la production etc. Ces derniers renseignements sont produits par l'entremise de l'Inspection des fabriques pour les établissements (fabriques) de son ressort. En supplément cette Statistique embrasse aussi celle des chaudières à vapeur, élaborée par la dite Inspection des fabriques.

Lettre B. Cette partie embrasse la Statistique judiciaire. La justice civile est basée sur les rapports annuels des officiers de justice concernant les affaires civiles telles que procès civils avec leurs résultats, faillites, ventes publiques, hypothèques inscrites et rayées. Les matériaux sont assez coutumiers, mais la base nouvelle qu'il leur faudrait, pour le fond et puis pour la Statistique, c'est la réforme prochaine des codes de procédure qui sera appelée à nous la fournir.

La Statistique de la justice criminelle a été rar-

rangée en 1897. Pour chaque délinquant de condamné, la juridiction natale envoie maintenant au Bureau une carte portant le nom, le sexe, l'âge, le crime, la peine et les jugements antérieurs. Ainsi insensiblement le Bureau sera un centre d'enregistrement des criminels du pays, et les matériaux rendront possible un traitement rationnel de la Statistique criminelle, notamment en ce qui concerne les récidives. Les tableaux de Statistique judiciaire sont en général quinquennaux.

L^{ettre} C. Cette partie du „Tabelværk“ concerne l'agriculture. Elle embrasse d'abord les tableaux de la répartition du „hartkorn“ ¹⁾ sur les diverses propriétés (rurales). On apprend le nombre par commune des maisons d'audessous d'un tonneau de hartkorn (subdivisé de 1 à $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{32}$ et à moins de 32, ainsi que maisons sans terre), des propriétés d'un tonneau et plus (subdivisé de 1 à 2 à 4 à 8 à 12 à 20 à 30 et plus). Les propriétés, petites (maisons) et grandes (propriétés), sont réparties suivant les deux genres de possession, la propriété libre et la ferme à cens. Les renseignements proviennent des bureaux bailliagers des receveurs, ces matériaux se trouvant dans les listes des impôts fonciers. Les publications sur le hartkorn paraissent ordinairement tous les dix ans.

La L^{ettre} C comprend encore les relevés qui concernent l'emploi de la terre. Cette Statistique très détaillée, qui par intervalles de cinq à dix ans remonte jusqu'aux années des trente, traite au commencement les céréales seulement, puis toutes les cultures, maintenant tout le terrain du pays, cultivé ou inculte, en ren-

¹⁾ Le tonneau de „hartkorn“ est une mesure cadastrale établie en vue de l'impôt foncier et basée sur l'exploitabilité de la terre.

dant compte de l'emploi de tout terrain au plus juste. La dernière constatation eut lieu le 16 juillet 1896. Les communes s'adressent à chaque propriétaire en particulier pour avoir les renseignements demandés aux formulaires; chaque propriété, petite ou grande, est répartie dans les colonnes en question (par sorte de céréale, pâture, jachère, pré, bois, marais, bruyère, chemins etc.) Les données sont naturellement exprimées en mesure carrée (pas en hartkorn). Ces formulaires difficiles sont en général bien remplis, mieux qu'il ne serait probablement possible de le faire dans la plupart des pays à population rurale moins avancée.

Enfin la Lettre C embrasse le bétail. Le premier dénombrement des bestiaux eut lieu en 1838, le second en 1861 et puis les suivants ont eu lieu tous les cinq ans; le dernier est du 15 juillet 1898. A ce dernier dénombrement on a expédié à chaque propriétaire de bestiaux une carte à remplir pour constater son bétail par espèce chevaline, bovine, porcine etc. suivant les colonnes du formulaire. Les cartes ont été parfaitement bien remplies, et ces matériaux avec ceux de la superficie précisent non seulement l'emploi de la terre du Danemark en détail par culture et par bétail, mais ils font aussi un groupement social des propriétaires ou paysans, grands ou petits, en illustrant la culture et le bétail préférés par les deux classes etc.

Lettre D. Cette partie du „Tabelværk“ traite le commerce extérieur et la navigation (avec l'Étranger ou cabotage). Quiconque envoie des marchandises à l'Étranger ou en reçoit, est obligé de déclarer à la Douane la nature et la quantité de ces marchandises, même

si elles sont exemptes de droit, comme celles exportées, qui n'en payent jamais ici.

Ces déclarations, insérées aux formulaires par la Douane, parviennent ainsi comme rapports trimestriels au Bureau, qui ensuite élabore et publie ces matériaux. Au compte-rendu annuel on joint une évaluation, de l'importation et de l'exportation, basée sur les renseignements et avis d'associations commerciales et d'un grand nombre de particuliers, négociants ou fabricants. Jusque dans les années des soixante-dix le Bureau se contentait des valeurs officielles une fois pour toutes déterminées; depuis lors on s'est mis à chercher les valeurs réelles et l'on croit maintenant en être arrivé à une constatation assez approximative. C'est un défaut à notre Statistique, que souvent elle vous apprend le dernier pays d'où vient, ou le premier pays où va, la marchandise, au lieu de pousser jusqu'au vendeur et à l'acheteur. En revanche on est arrivé à des résultats relativement bons en ce qui concerne le discernement du commerce de transit d'avec l'échange propre du pays. La question d'une réforme de la Statistique commerciale obligeant légalement le négociant de déclarer la valeur des marchandises, sur des déclarations à soumettre directement à l'élaboration du Bureau, cette question n'a été qu'effleurée.

Tandis que les données du commerce paraissent tant par trimestre, dans les livraisons des Communications, que par année dans les tableaux du „Tabelværk“, celles de la navigation ne sont publiées qu'une fois par an dans le „Tabelværk“. Les tableaux de la navigation sont fondés sur les listes de la Douane, qui portent l'entrée et la sortie des navires à voiles ou à vapeur, le tonnage et le chargement, les lieux d'expédition et

de destination. En outre à l'aide des rapports donnés par les consuls danois à l'Étranger on constate le roulage des navires danois, c. à d. leur transport de marchandises étrangères entre ports étrangers; cette partie de la Statistique est pourtant défectueuse, aussi on tâche maintenant d'y réparer en cherchant des renseignements directs chez les armateurs. — Outre les tableaux de la navigation on publie, dans le même „Tabelværk“, ceux de l'effectif de la marine marchande, par classes de tonnage etc., élaborés dans le Bureau de jaugeage et d'enregistrement des navires.

Lettre E. Cette partie du „Tabelværk“ porte les comptes de l'État et des communes. Pour les comptes de l'État les peu de volumes qui les concernent se suivent, mais ils embrassent un nombre d'années très varié. Les comptes communaux sont régulièrement publiés tous les 5 ans; ils sont basés sur des formulaires à remplir d'office par les communes tous les ans et ils portent l'aperçu des recettes, des dépenses et de l'état financier; les formulaires remplis sont transmis au Bureau, qui les remanie et en publie les résultats. A ce propos notons, qu'en ces dernières années on a commencé à faire une Statistique de tous les ports publics concernant leurs recettes, dépenses et situation financière.

Parlons maintenant des Communications statistiques et du sujet de leurs publications régulières.

Les Communications embrassent le commerce extérieur en relevés trimestriels et en aperçus sommaires annuels; puis les prix officiels des céréales etc., constatés par les autorités bailliagères en vue de la conversion en argent de certaines prestations en nature qui

reviennent tous les ans; ensuite des relevés annuels de la production et de la consommation des produits à production contrôlée (alcool, bière, sucre et beurre artificiel) en vue du fisc ou par d'autres raisons; enfin les rapports sur la récolte. Les dits rapports de la récolte paraissent sous deux formes: 1° Un compte-rendu préliminaire, publié immédiatement après les récoltes et basé sur le caractère de la récolte tel qu'il est jugé par les notes des associations agricoles et des propriétaires, grands ou petits, qui ont rempli les formulaires d'usage. 2° Le résultat de la récolte en quantité (et en valeur) obtenu ainsi: les Conseils communaux indiquant par culture le produit récolté par unité de sol dans la commune, ces chiffres sont multipliés par ceux des terrains occupés par chaque culture, tels qu'ils sont connus par la dernière constatation de l'emploi de la terre. Si le terrain occupé par une culture varie beaucoup d'une constatation à l'autre, les quantités calculées de la récolte sont moins exactes. L'évaluation de la récolte est basée tant sur les susmentionnés prix officiels des céréales et d'autres prix, que sur l'évaluation indirecte d'une conversion des produits en unités fourragères dont on se sert aussi.

Outre ces publications régulières les Communications statistiques portent aussi des comptes-rendus préliminaires de tels recensements ou relevés dont les résultats détaillés demandent longtemps, avant d'être prêts pour le „Tabelværk“, et dont il faut alors hâter la publication des chiffres sommaires.

En outre les Communications contiennent divers mémoires statistiques, publiés par intervalles différents et qui par diverses raisons n'appartiennent pas aux „Tabelværk“. De ce nombre sont: les relevés périodiques

des ventes de propriétés rurales, par prix, dépendances, situation etc. conformément aux rapports des juridictions; la Statistique qui constate le rachat du cens, c. à d. les acens vendus et devenus ainsi propriétés; la Statistique de l'épargne, dont les matériaux sont recueillis par l'Inspecteur des caisses d'épargne, puis livrés à l'élaboration du Bureau; la Statistique des subventions fournies à la vieillesse par les communes conformément à la loi 1891 et dont les formulaires remplis sont remis tous les ans au Bureau; la Statistique électorale conformément aux formulaires à remplir par les directions des circonscriptions électorales; la Statistique des Conseils de revision au sujet de la santé et de la taille des conscrits; la Statistique des suicides, basée sur les extraits des interrogatoires.

Enfin les Communications portent des mémoires ou rapports élaborés à l'occasion par le Bureau et jugés propres à être publiés. Citons comme exemples: un mémoire sur l'abus de l'alcool dans le pays, un id. sur le salaire des ouvriers de l'État etc.

L'Annuaire statistique présente des aperçus sommaires, et parfois des calculs y joints, de toutes les données figurant dans les autres publications du Bureau, en tant qu'elles s'adoptent aux formes d'un manuel. Les renseignements de l'Annuaire sont aussi rapprochés du temps présent que possible; on y publie p. ex. les nombres des mariages, naissances et décès de l'année précédente sans en attendre le compte-rendu quinquennal détaillé, et l'on suit le même procédé pour la Statistique financière et en général pour toutes les publications périodiques. L'Annuaire reproduit encore les résultats

de la Statistique officielle faite en dehors du Bureau, p. ex. la Statistique des Chemins de fer, des Postes, et des Télégraphes, celle de la pêche, les rapports de l'Inspection des fabriques, rapports météorologiques etc.; enfin l'Annuaire produit des matériaux inédits, tels que les données annuelles concernant les divorces, l'émigration d'outre-mer, le fonctionnement des banques, les cours de la Bourse, les sociétés par actions, l'Instruction publique (académies et écoles) etc.; toutes des données qui ne se trouvent pas réunies ailleurs. Dans les dernières années on a joint à l'Annuaire divers tableaux internationaux, élaborés en commun avec le Bureau central de Statistique de la Norvège¹⁾.

— Après ce compte-rendu des publications du Bureau de statistique de l'État, il faut parler aussi des publications à paraître, par ce que celles-ci indiquent en partie les routes que suivra la Statistique de l'avenir. On est sur le point de publier une Statistique qui embrasse les conflits ouvriers des dernières années, dont les matériaux arrivent au Bureau par des formulaires remplis après chaque conflit, tant par les associations ouvrières que par celles des patrons. En outre on est en train d'achever une enquête sur la consommation de la population ouvrière, basée sur les données de 300 livres de ménage, arrangés par le Bureau et tenus, par semaine de toute une année, soigneusement et en détail, par autant de familles ouvrières des villes et de la campagne.

On pourrait citer aussi d'autres publications à paraître — une Statistique des accidents p. ex., une

¹⁾ A ce propos nous ajoutons la remarque, que le Bureau danois tâche autant que possible de suivre en sa Statistique les formes généralement adoptées pour rendre possibles les comparaisons internationales; cette tendance regarde particulièrement les Statistiques norvégienne et suédoise, la base étant adoptée en commun et uniforme pour plusieurs genres d'ouvrages.

Statistique des conditions des petits paysans, fermiers à cens ou à louage — mais ce qui précède suffit pour relever l'introduction des nouveaux problèmes dans les travaux du Bureau.

Les publications du Bureau concernent principalement le Danemark proprement dit. Autrefois le Bureau publiait aussi de la Statistique concernant les duchés (le Slesvig, le Holstein et le Lauenbourg), ce qui naturellement n'a plus lieu depuis 1864.

Dans les années où l'on fait des recensements dans le Danemark propre, on en fait aussi aux îles Féroë, en Islande et en Groënland (les „dépendances“) ainsi qu'aux Antilles danoises (les „colonies“). Pour les Féroë, qui forment un bailliage danois, représenté en Rigsdag, le Bureau publie en outre les Statistiques du mouvement de la population, des élections au Folketing, des subventions à la vieillesse etc. L'Islande a sa Statistique indépendante, publiée tous les ans par le gouvernement islandais dans son journal officiel et portant les relevés du mouvement de la population, de l'état hygiénique, de la justice et de rapports économiques etc. Pour le Groënland, dont le commerce est un monopole d'État, la direction du Commerce R. groënlandais fait son rapport qui contient diverses données statistiques, démographiques et économiques, et qui est publié dans le „Ministerialtidende“. Dans le dit journal ministériel on publie aussi le rapport annuel des Antilles danoises, portant principalement les relevés statistiques du mouvement de la population, de la navigation et de l'exportation du sucre. Du reste le Bureau a publié

un mémoire spécial sur l'échange commercial de ces îles 1884—96.

Peut-être que plus tard le Bureau publiera, au moins par extraits, des aperçus statistiques généraux, aussi uniformes que possible, pour les dépendances et colonies.

Jusqu' à présent nous n'avons parlé de l'activité du Bureau qu'en ce qui concerne les publications. Il va sans dire, qu'en outre il est occupé de donner des réponses et avis aux autorités (notamment au Gouvernement et au Rigsdag) et aux particuliers du pays. Il est dans la nature de la chose qu'il ne peut pas y avoir question de rendre compte de cette partie de son activité.

Il en est de même des élaborations faites au Bureau pour les Bureaux ou savants de l'Étranger. Nous ne nous y arrêterons pas non plus. Qu'il nous soit seulement permis d'exprimer à ce propos, et en fin de compte, la satisfaction sincère du Bureau d'apporter dans l'avenir comme dans le passé son contingent modeste à l'édifice universel de la Statistique.

